

Een boekje open over
parlementaire voorkeuren:
boekhoudinformatie en financiële keuzes

Een experimenteel onderzoek naar
de invloed van boekhoudinformatie
op de allocatievoorkeuren van
Tweede Kamerleden

Remco Barendregt
Juni 2020
Amsterdam

Deze pagina is bewust leeg

Een boekje open over parlementaire besluiten: boekhoudinformatie en financiële keuzes

Een experimenteel onderzoek naar de invloed van boekhoudinformatie op de
allocatievoorkeuren van Tweede Kamerleden

Masterscriptie Bestuurs- en organisatiewetenschap
Faculteit Recht, Economie, Bestuur en Organisatie
Master Publiek Management
Universiteit Utrecht

Naam:	Remco Barendregt
Studentnummer:	4229460
Datum:	28 juni 2020
Scriptiebegeleider:	Dr. Tom Overmans
Tweede lezer:	Dr. Aline Bos
Stagebegeleider Tweede Kamer:	Drs. Jacob Pot

Deze pagina is bewust leeg

Samenvatting

Geld en besluitvorming staan aan de basis van beleid. Zonder geld en zonder het maken van beslissingen staat Nederland stil. Het maken van keuzes zodat beleid uitgevoerd kan worden, vraagt daarom inzicht in het financiële plaatje. Financiële informatie vormt daarmee een fundament en een voorwaarde van beleid. Welk systeem aan de basis van de financiële informatie-toestroom van besluitvormers staat, is daarmee een zeer relevante democratische vraag.

Dat systeem van financiële informatiebeschikbaarheid wordt een boekhoudstelsel genoemd. Veel onderzoek naar verschillende boekhoudstelsels richt zich op de gebruikerservaring van financiële informatie. Daarmee komt de vraag op wat de daadwerkelijke invloed is van de informatiever verschillen in boekhoudstelsels. In dit experimentele kwantitatieve onderzoek wordt de invloed van financiële informatiebeschikbaarheid uit boekhoudstelsels op de allocatievoorkeuren van besluitvormers onderzocht. Dit wordt gedaan door middel van een steekproef onder nationale besluitvormers, specifiek Kamerleden en hun directe fractiemedewerkers.

Hierbij zijn de respondenten ingedeeld in drie experimentele groepen waarbij iedere groep de informatie uit een ander boekhoudstelsel weerspiegelt. Hiervoor is een theoretische conceptualisatie gemaakt van informatiebeschikbaarheid. Door de informatiebeschikbaarheid tussen de groepen te manipuleren, kan worden getoetst of de allocatievoorkeuren op de cases tussen de groepen verschilt.

Uit het onderzoek blijkt dat in twee van de drie voorgelegde cases een significant verschil is gemeten op de allocatievoorkeuren op basis van het verschil in boekhoudinformatie. Een informatiever verschil van vermogen zorgt voor een significant andere voorkeur tussen enerzijds het baten-lastenstelsel en anderzijds het verplichtingen-kasstelsel en het verplichtingen-kasstelsel inclusief extra-comptabele informatie. Ook zorgt een informatiever verschil van risico's voor een significant verschil tussen de groepen. In een verplichtingen-kasstelsel inclusief extra-comptabele informatie wordt een andere voorkeur gevormd dan in een 'pure' verplichtingen-kasstelsel en een baten-lastenstelsel.

Interventies op de beschikbaarheid van vermogensinformatie en risico-informatie beïnvloeden daarmee de allocatievoorkeuren van Tweede Kamerleden. Op basis van deze resultaten wordt de relevantie van de maatschappelijke discussie over een eventuele overgang naar een baten-lastenstelsel onderstreept. Daarom beveel ik de Tweede Kamer en de Minister van Financiën aan om de pilots naar baten-lasteninformatie bij het rijk te intensiveren en door te gaan met de daadwerkelijke vormgeving van een staatsbalans.

Voorwoord

Boekhoudinformatie, financiële informatiebeschikbaarheid, allocatievoorkeuren, het zijn niet de eerste woorden die in je opkomen bij een onderzoek binnen publiek management. En toch raakt het de essentie van ons openbaar bestuur. Jaarlijks wordt via de rijksbegroting zo'n 300 miljard euro aan premies en belastingen ontvangen en ditzelfde bedrag via een politieke verdeelsleutel weer uitgegeven. Maar wat als in de controle op deze middelen door onze volksvertegenwoordigers niet alleen de politieke realiteit domineert, maar keuzes worden gemaakt op onbewuste irrationele selectieprocessen?

Pas wanneer je snapt hoe het open en dichtdraaien van de geldkraan werkt, kun je echt van invloed zijn op het beleid wat daaruit voortkomt, zeg ik wel eens wanneer mensen mij vragen naar mijn financiële interesse. Maar in dit onderzoek heb ik geleerd dat het aanvullend ook nodig is om het menselijk proces van besluitvorming te doorgronden.

Het uitvoeren van dit onderzoek vond ik een flinke kluit. Ik heb niet voor de makkelijkste weg gekozen en ben een kwantitatief onderzoek gaan uitvoeren. Dit was de eerste keer in mijn studietijd, op een eerstejaars vak na, dat ik een dergelijk onderzoek uitvoerde. In dit onderzoek komt alle kennis en vaardigheden die ik de afgelopen 6 jaar heb opgedaan dan ook samen in een onderzoek waarin ik veel geleerd heb. De statistiekboeken werden afgestoft en door middel van kennisclips werd ik methodologisch op de been gehouden. De coronacrisis maakte deze ontdekkingstocht niet makkelijker. Maar ik hoefde het gelukkig niet alleen te doen.

Een scriptie wordt nooit alleen geschreven, maar in dit onderzoek heb ik enorm veel hulp gekregen van een hele grote groep mensen. Ik ben hen bijzonder dankbaar. Dit onderzoek had zonder hen niet op deze manier voor u gelegen. Hierbij gaat in de allereerste plaats mijn gigantische dankbaarheid uit naar mijn scriptiebegeleider Tom Overmans. Iedere keer wist hij uit mijn woorden de verhaallijn te duiden en de structuur aan te brengen, waar ik verstrengeld was in een eeuwig lijkende zoektocht. Ook mijn groepsleden Jelle van Ophoven en Yannick Bos wil ik bedanken voor de constructieve feedback.

Daarnaast heb ik enorme inzichten gewonnen door hulp uit 'het veld'. Hiervoor wil ik alle collega's van de Dienst Analyse en Onderzoek van de Tweede Kamer bedanken, maar in het bijzonder mijn stagebegeleider Jacob Pot. Ondanks de coronarealiteit en een stage vanaf afstand, heb ik veel geleerd en was alle hulp vanuit de Tweede Kamer onmisbaar voor de vormgeving en uitvoering deze scriptie. Daarvoor wil ik ook Martijn Schukink, Bart Snels en Joost Sneller enorm bedanken. Zonder hun energie en doorzettingsvermogen was het aantal respondenten nooit op orde gekomen. En Martin Dees, dank voor jouw scherpe analyses vanuit het perspectief van de Algemene Rekenkamer.

Tot slot wil ik mijn vriendin Romana, mijn (oud)huisgenoten, mijn vrienden en mijn familie bedanken. Ik heb veel gevraagd van jullie tolerantieniveau, maar jullie steun was onvoorwaardelijk.

Ik wens jullie veel leesplezier,

Remco Barendregt

Amsterdam, Juni 2020

Inhoudsopgave

Samenvatting	5
Voorwoord	6
1. Inleiding	9
1.1 Aanleiding	9
1.2 Doel- en vraagstelling.....	10
1.3 Maatschappelijke relevantie	11
1.4 Wetenschappelijk relevantie	12
1.5 Leeswijzer	12
2. Context: financiële besluiten en boekhouding van het rijk	14
2.1 <i>Verschillende boekhoudstelsels</i>	14
2.1.1 Het boekhoudstelsel van de rijksoverheid	14
2.1.2 Extra-comptabele informatie bij het huidige boekhoudstelsel	15
2.1.3 Alternatieve boekhoudstelsels	17
2.2 <i>Financiële besluiten</i>	18
2.2.1 Kapitaaluitgaven	18
2.2.2 Operationele uitgaven.....	19
3. Theoretisch Kader	21
3.1 <i>Financiële informatiebeschikbaarheid</i>	21
3.1.1 Vermogensinformatie.....	22
3.1.2 Exploitatie-informatie.....	24
3.1.3 Juridische informatie	25
3.1.4 Risico informatie.....	26
3.1.5 Sturingsinformatie	28
3.1.6 Dimensies van financiële informatiebeschikbaarheid in de verschillende stelsels	30
3.2 <i>Allocatievoorkeuren</i>	31
3.2.1 Het rationele perspectief.....	32
3.2.2 Het anti-rationele perspectief	33
3.2.3 Samenvattend	35
3.3 <i>Relatie tussen informatiebeschikbaarheid en allocatievoorkeuren</i>	36
4. Methode	40
4.1 <i>Onderzoeksstrategie</i>	40
4.2 <i>Onderzoeksmethode</i>	40
4.2.1 Surveyexperiment	40
4.2.2 Experimentele Vignetten.....	41
4.3 <i>Data analyse</i>	43
4.4 <i>Selectie van respondenten</i>	43
4.5 <i>Selectie van cases</i>	45
4.5.1 Begrijpelijkheid van experimentele situaties	45
4.5.2 Realiteit van experimentele situaties	45
4.5.3 Beschrijving van experimentele groepen	46
4.6 <i>Onderzoeksethiek</i>	46

4.7 Operationalisering.....	47
4.7.1 Financiële informatiebeschikbaarheid	47
4.7.2 Allocatievoorkeuren	49
4.7.3 Controlevariabelen	50
4.7.4 Overige vragen	50
4.8 Betrouwbaarheid en validiteit.....	53
4.8.1 Betrouwbaarheid.....	53
4.8.2 Statistische validiteit.....	53
4.8.3 Interne validiteit	53
4.8.4 Construct validiteit	54
4.8.5 Externe validiteit	54
5. Resultaten	55
5.1 Beschrijvende statistieken	55
5.2 Demografische en controle variabelen.....	57
5.3 Toetsen van hypothesen.....	57
5.5 Antwoord op empirische deelvraag.....	62
6. Conclusie en discussie.....	63
6.1 Conclusie	63
6.2. Discussie	64
6.2.1 Inhoudelijke discussie.....	64
6.2.2 Methodologische discussie.....	65
6.2.2.1 Het gebruik van hypothetische cases	66
6.2.2.2 Moeizame responsverzameling	66
6.3 Wetenschappelijke en maatschappelijke opbrengst	67
Literatuur	69
Bijlagen	79
Bijlage A. Onderzoeksvignetten.....	79
Bijlage B – Privacyverklaring en debriefing	91
Bijlage C – Brief namens rapporteurs aan de Kamer.....	92
Bijlage D – Nieuwsbericht op intranet.....	93
Bijlage E – Statistieken	94

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

De Nederlandse overheid staat regelmatig voor grote uitdagingen. Deze problemen zijn vaak complex en kennen geen eenduidige oplossing en zijn hiermee 'wicked' (Bovens et al., 2012). De coronacrisis op dit moment, maar ook de problematiek van stikstofuitstoot of de enorme uitdaging rondom klimaatverandering zijn hier voorbeelden van. Om hier als overheid beleid op te maken en problemen aan te pakken is geld nodig (Bandy, 2015; Kam et al., 2015). Om het fileprobleem op te lossen door extra rijbanen aan te leggen, is geld nodig voor het verbreden van de snelweg. Maar ook het versterken van het onderwijs of het draaiend houden van de economie in crisistijd, kost veel geld dat door de regering wordt vrijgemaakt en uitgegeven. Het toekennen van geld bij de Rijksoverheid loopt via de begrotingscyclus.

Voordat de regering uitgaven kan doen of belasting kan innen, is toestemming nodig van de Tweede en Eerste Kamer. Hiervoor is het grondwettelijke budgetrecht ingesteld dat ertoe strekt dat de gekozen volksvertegenwoordiging de uitgaven en ontvangsten van de Rijksoverheid autoriseert (artikel 105 1e lid Gw; Bureau Onderzoek en Rijksuitgaven (BOR), 2015; Kam et al., 2015; Burkens et al., 2012).

Voordat Kamerleden hiervoor toestemming geven en een besluit nemen, dienen zij een keuzevoorkeur te ontwikkelen. Om tot deze voorkeur te komen is informatie nodig. Deze informatie, zoals informatie over het financieel vermogen of informatie over risico's, wordt aan de Kamerleden verstrekt door de regering. Maar in welke vorm en in welke hoeveelheid deze informatie aan de Kamerleden wordt verstrekt, hangt nauw samen met het gehanteerde boekhoudstelsel (Bandy, 2015).

In boekhoudstelsels wordt financiële informatie vastgelegd met als doel om bruikbaar inzicht te krijgen in de financiële positie en prestatie van een organisatie voor het nemen van beslissingen (IPSASB, 2014). In theorie zijn er drie soorten boekhoudstelsels: het verplichtingenstelsel, het kasstelsel en het baten-lastenstelsel (Kam et al., 2015, p. 108). Het verplichtingenstelsel en het kasstelsels worden echter vaak gecombineerd gebruikt. De Nederlandse rijksoverheid werkt ook met dit combinatiestelsel: het verplichtingen-kasstelsel (Van der Hoek, 2005; Kam et al., 2015; Soons, 2001). Daarmee zijn er in de praktijk twee stelsels: het verplichtingen-kasstelsel (VKS) en het baten-lastenstelsel (BLS). Welke financieel relevante informatie beschikbaar is, verschilt tussen deze twee stelsels. Dit verschil laat zich het best illustreren door middel van een voorbeeld van de Algemene Rekenkamer:

'De verschillen tussen beide stelsels kunnen worden geduid met een vereenvoudigd voorbeeld van de vervanging van een brug. De nieuwe brug gaat 80 jaar mee. Volgens het (verplichtingen-) kasstelsel wordt de aankoop van een brug in de administratie geregistreerd op het moment dat de aannemer wordt betaald. Wanneer die brug in één keer wordt betaald, staat het totale bedrag dat jaar in de financiële verantwoording als uitgave. In de 80 jaren daarna komt de aankoop niet meer in de begroting of verantwoording voor.

Ook in een BLS wordt de brug in één keer betaald en wordt deze betaling geregistreerd. Echter, op basis van het BLS wordt elk jaar de waardedaling als gevolg van gebruik van de brug tot uitdrukking gebracht door een deel van het aankoopbedrag van de brug als kosten aan te merken: de afschrijving. Daarvoor moeten aannames worden gedaan. In dit voorbeeld is gemakshalve uitgegaan van waardering tegen historische kostprijs en een lineaire afschrijving

zonder restwaarde. De afschrijving is dan 80 jaar lang 1/80 deel van het aankoopbedrag. In een BLS blijft de brug zo gedurende de verwachte levensduur in beeld, als activum op de balans en via de jaarlijkse afschrijvingskosten in de exploitatierekening' (Algemene Rekenkamer, 2016, p. 25-26).

Dit voorbeeld laat zien dat informatie over de brug in een verplichtingen-kasstelsel (VKS) maar in een jaar zichtbaar is, waar informatie in een baten-lastenstelsel (BLS) gedurende de levensduur van de brug beschikbaar is. De keuze voor een verplichtingen-kasstelsel of een baten-lastenstelsel leidt dus tot een verschil in informatiebeschikbaarheid. Hierdoor is de keuze voor een bepaald boekhoudstelsel meer dan een technische keuze die relevant is voor accountants en andere financieel specialisten. Sociaalpsychologen die zich bezighouden met keuzevoorkeuren bewijzen in vele experimenten dat de beschikbaarheid en de vorm van informatie van invloed is op de keuzes van mensen (Kahneman, 2012; Tversky & Kahneman, 1974, 1992; McCaffery & Baron, 2003; Simon, 1955, 1947; March & Simon, 1958; Garcia, 2013; Van Hall et al, 2007; Agnew & Szyman, 2005; Bergmann, 2012).

Wanneer de keuzevoorkeuren van mensen worden beïnvloed door de informatie die zij krijgen en de informatie die Kamerleden krijgen om beslissingen te nemen, afhankelijk is van het gehanteerde boekhoudstelsel, dan ligt het voor de hand om te denken dat het gebruik van een specifiek boekhoudstelsel invloed kan hebben op de keuzevoorkeuren van Kamerleden. Hier is nog geen specifiek onderzoek naar gedaan, maar recent onderzoek in de Verenigde Staten stelt bijvoorbeeld dat burgers bereid zijn om meer belasting te betalen als zij de hoeveelheid belasting te zien krijgen in percentages in plaats van in absolute getallen (McCaffery & Baron, 2003). De grote hoeveelheid sociaalpsychologisch bewijs over de rol van informatie op keuzes, roept de vraag op of dit ook geldt voor financiële informatie bij financiële keuzes door Kamerleden. Indien de vorm en de mate van informatiebeschikbaarheid ook bij volksvertegenwoordigers van invloed is op de allocatievoorkeuren en daarmee op de keuzes, dan is dit in een democratie zeer relevant.

1.2 Doel- en vraagstelling

De literatuur laat zien dat de manier waarop keuzes worden voorgelegd en de mate waarin bepaalde informatie beschikbaar wordt gesteld, invloed heeft op de keuzes van mensen. Deze informatie heeft hiermee direct invloed op de wijze waarop mensen keuzes maken (Kahneman, 2012). Wanneer dit bewijs ook op financiële besluiten wordt toegepast, dan kan worden verondersteld dat de beschikbaarheid van boekhoudkundige informatie die wordt gepresenteerd aan besluitvormers, van invloed is op hun financiële voorkeuren (allocatievoorkeuren). De keuze voor het gebruik van een baten-lastenstelsel of een verplichtingen-kasstelsel als boekhoudstelsel zou dan van invloed zijn op de uiteindelijke financiële besluitvorming. Dit zou betekenen dat de beschikbaarheid van geld voor grote maatschappelijke vraagstukken mede afhangt van het gehanteerde stelsel en niet louter een politieke weging is. Het (empirisch) onderzoek naar de invloed van financiële informatie op allocatievoorkeuren van besluitvormers staat echter in de kinderschoenen (Bergmann, 2012).

In dit onderzoek staat deze veronderstelling dan ook centraal. Door experimenteel onderzoek te doen onder besluitvormers in de Tweede Kamer vormt deze studie een empirische bijdrage aan de wetenschappelijke discussie of de keuze voor een boekhoudstelsel van invloed is op de allocatievoorkeuren. Dit zal ik doen door onderstaande hoofdvraag te beantwoorden.

Hoofdvraag:

Hoe beïnvloeden interventies met verschillende beschikbaarheid van informatie de allocatievoorkeuren van Tweede Kamerleden?

Deze hoofdvraag wordt beantwoord door het beantwoorden van verschillende theoretische en empirische deelvragen. Allereerst worden de theoretische deelvragen beantwoord:

- Wat is informatiebeschikbaarheid en hoe kan dit worden geoperationaliseerd in de belangrijkste boekhoudstelsels?
- Wat zijn allocatievoorkeuren, in de context van financiële besluitvorming in de Tweede Kamer?
- Wat is de theoretische link tussen informatiebeschikbaarheid en allocatievoorkeuren?

Met de antwoorden op de theoretische deelvragen kan een theoretisch model en een operationalisatie plaatsvinden. Ook kunnen op basis van deze antwoorden hypothesen worden geformuleerd die in dit onderzoek worden getoetst. Deze hypothesen zijn opgenomen in paragraaf 3.3. In het resultatenhoofdstuk worden deze hypothesen getoetst en wordt een antwoord geformuleerd op de empirische deelvraag:

- Wat is de invloed van informatiebeschikbaarheid op allocatievoorkeuren van Tweede Kamerleden?

1.3 Maatschappelijke relevantie

In 2016 bracht de Algemene Rekenkamer een rapport uit waarin zij stelt dat 'voldoende, tijdige en goede beleidsinformatie een hardnekkig probleem is in de publieke verantwoording aan het parlement' (Algemene Rekenkamer, 2016, p 32). In een democratische rechtsstaat controleert het parlement de regering en beheert de volksvertegenwoordiging via het budgetrecht de inkomsten en uitgaven van de rijksoverheid (BOR, 2015). Verschillende publicaties uit wetenschap en praktijk betwisten of het boekhoudstelsel van de Nederlandse rijksoverheid wel voldoende voorziet in deze voldoende, tijdige en goede beleidsinformatie (AVRo, 2017; Sneller & Snels, 2018; 15^e studiegroep rijksbegroting, 2016; Algemene Rekenkamer, 2016; Metcalfe et al., 2020; Visser, A., 2018). Ook de decentrale overheden in Nederland en de zelfstandige bestuursorganen en agentschappen werken al sinds de jaren 80 met een baten-lastenstelsel (Kam et al., 2015; Noordegraaf et al., 2011). Indien de rijksoverheid zich aansluit bij een baten-lastenstelsel, wordt het boekhoudstelsel van de gehele Nederlandse overheid geharmoniseerd.

Een ander maatschappelijk argument speelt ook op internationaal niveau. Veel landen gaan op dit moment over van een vorm van verplichtingen-kastelsel naar een baten-lastenstelsel (IFAC & CIPFA, 2018). Zo zijn er op dit moment evenveel landen bezig met de transitie naar een BLS als het totaal aantal wat gebruik maakt van een verplichtingen-kastelsel (beide 26 landen). Onder de landen die nu overgaan naar BLS zijn Ierland, China, Griekenland en Portugal (DPER, 2019; IFAC & CIPFA, 2018). Binnen Europa zijn Duitsland en Nederland de laatste twee landen die vasthouden aan een VKS. Op Europees niveau streeft de Europese Commissie naar de European Public Sector Accounting Standards (EPSAS), waarin lidstaten worden verplicht naar een baten-lastenstelsel over te gaan (Sneller en Snels, 2018).

Mede vanwege de bekritiseerde controle en beheerfunctie van het parlement, de harmonisering met decentrale overheden en de internationale trend tot overgang naar een baten-lastenstelsel speelt in Nederland al langer de maatschappelijke discussie of de Nederlandse rijksoverheid ook niet over zou moeten gaan op een baten-lastenstelsel. De conclusies van dit onderzoek kunnen argumenten bieden in deze discussie.

1.4 Wetenschappelijk relevantie

Het onderzoek naar het gebruik van informatie uit verschillende boekhoudstelsels richt zich voornamelijk op de ervaren bruikbaarheid van de informatie (Andriani et al., 2010; Kober et al., 2010; Bergmann, 2012; Jagalia et al., 2011; Da Silva Nogueira, 2017). Dit onderzoek focust zich op het feitelijk effect van de informatie uit de verschillende stelsels op de allocatievoorkeuren van nationale besluitvormers. Hiermee wordt een bijdrage geleverd aan het wetenschappelijk inzicht over het effect van boekhoudinformatie.

Daarbij zijn deze onderzoeken vaak achteraf uitgevoerd onder financieel managers, wanneer een land over is gegaan van een verplichtingen-kasstelsel naar een baten-lastenstelsel. Door experimentele cases aan Tweede Kamerleden voor te leggen, wordt niet alleen het verschil in stelsels, binnen de context van Nederland, meetbaar. Het onderzoek wordt uitgevoerd onder daadwerkelijke nationale besluitvormers.

Ander onderzoek naar informatie in boekhoudstelsels legt vaak de focus op de internationale verschillen tussen de stelsels (o.a. Bellanca et al., 2015; Olson et al., 1997). De Nederlands georiënteerde onderzoeken naar verschillende boekhoudstelsels richt zich met name op de Nederlandse ervaringen met een baten-lastenstelsel bij de decentrale overheden (Soons, 2001) of op het beschrijven van het baten-lastenstelsel binnen de Nederlandse context (Van der hoek, 2005). In al deze onderzoeken ontbreekt het aan een wetenschappelijk raamwerk van informatiebeschikbaarheid van waaruit inzichtelijk wordt hoe deze informatie in verschillende stelsels terugkomt. Dit onderzoek voorziet in dit raamwerk.

Het doen van experimenteel onderzoek is in de bestuurskunde is een redelijk nieuw fenomeen. Door een experimentele onderzoeksmethode te kiezen, wordt een bijdrage geleverd aan de groeiende behoefte om bestuurskundige theorieën te testen en het methodologische veld van de bestuurskunde te verrijken (Margetts, 2011; Bouwman & Grimmelhuisen, 2016; Jilke et al., 2016a). Daarbij wordt dit onderzoek niet uitgevoerd onder studenten, maar onder Nederlandse parlementariërs, waardoor de theorie op de juiste plek getoetst kan worden.

Door het combineren van keuzetheorieën uit de gedragspsychologie met bestuurskundige theorieën, wordt ook een bijdrage geleverd aan de groeiende hoeveelheid onderzoeken in de *gedragsbestuurskunde* (Jilke et al., 2016a). Dit opkomende interdisciplinaire veld zorgt naast de mogelijkheid tot het toetsen van bestuurskundige theorieën en de ontwikkeling van de bestuurskundige onderzoeksmethoden ook voor rijke wetenschappelijke inzichten voor de beleidspraktijk (Schillemans & De Vries, 2016, Jilke et al., 2016a p. 11-12).

1.5 Leeswijzer

Na deze inleiding volgt een contexthoofdstuk waarin de context van financiële besluitvorming en de rol van de boekhouding bij de rijksoverheid wordt gedeut. In hoofdstuk 3 volgt het theoretisch kader. Hierin worden de concepten financiële

informatiebeschikbaarheid en allocatievoorkeuren behandeld. Dit hoofdstuk sluit af met de relatie tussen de twee concepten, waarna de hypothesen worden geformuleerd. Na het theoretisch kader volgt in hoofdstuk 4 het methodehoofdstuk waarin de onderzoeksstrategie en de gekozen methoden worden toegelicht en de operationalisatie uitgewerkt. In hoofdstuk 5 volgen de onderzoeksresultaten, waarna in hoofdstuk 6 de conclusie en discussie het onderzoek afsluiten.

2. Context: financiële besluiten en boekhouding van het rijk

In dit contexthoofdstuk wordt de context van financiële besluitvorming en de rol van de boekhouding in de rijksoverheid geduid. Deze informatie helpt bij het duiden van de theorie over de beschikbaarheid van informatie en allocatievoorkeuren. Allereerst worden de boekhoudstelsels behandeld, waarna context van financiële besluiten wordt gegeven.

2.1 Verschillende boekhoudstelsels

Een organisatie is verplicht om een boekhouding bij te houden, waarin de financiën worden bijgehouden. Het bijhouden kan op verschillende manieren, met verschillende systemen. Er zijn grofweg drie boekhoudstelsels: het verplichtingenstelsel, het kasstelsel en het baten-lastenstelsel (Kam et al., 2015). Het doel van het vastleggen van financiële informatie in boekhoudstelsels is om bruikbaar inzicht te krijgen in de financiële positie en prestatie van een organisatie voor het nemen van beslissingen (IPSASB, 2014). Hierbij is de begrijpelijkheid, relevantie, betrouwbaarheid en vergelijkbaarheid van informatie belangrijk (Grossi and Reichard, 2009; Pollitt and Bouckaert, 2011; Buylens and Christiaens, 2013; Sonia, 2017; Barton, 2014). De drie stelsels zijn afgeleid van de verschillende fasen die bij transacties zijn te onderscheiden. Als het moment van aangaan van verplichtingen wordt geregistreerd, wordt gesproken over een verplichtingenstelsel. Wanneer de betaling aan de leverancier centraal staat wordt gesproken over een kasstelsel en wanneer het verbruik van het goed centraal staat, wordt gesproken over een baten-lastenstelsel (Kam et al., 2015, p. 108).

In de praktijk komt het eigenlijk niet voor dat een kasstelsel of een verplichtingenstelsel als apart stelsel worden gebruikt, maar worden deze vaak samen gebruikt als geïntegreerde verplichtingen-kasstelsel (AVRo, 2017; Hodges and Mellet, 2003, p. 102 in: Bandy, 2014, p.29; Kam et al., 2015). In Nederland werkt de rijksoverheid met het geïntegreerde verplichtingen-kasstelsel (VKS) en werken bedrijven, agentschappen en ZBO's van de rijksoverheid, provincies en gemeenten met een baten-lastenstelsel (BLS) (Kam et al. 2015; AVRo, 2017).

2.1.1 Het boekhoudstelsel van de rijksoverheid

De Nederlandse rijksoverheid (met uitzondering van de agentschappen en ZBO's) maakt dus gebruik van het geïntegreerde verplichtingen-kasstelsel (VKS). Dit is een samenvoeging van een verplichtingenstelsel en een kasstelsel. Een verplichtingenstelsel is een begrotingsstelsel waarbij de bedragen worden begroot waarvoor in de begrotingsperiode een verplichting is aangegaan. Wanneer een verplichting wordt aangegaan, dan zegt de organisatie toe om een betaling te doen in de toekomst, bijvoorbeeld bij een opdracht, bestelling of toezegging (Gazendam, 1999). Niet het moment van betalen, maar het moment van aangaan van de verplichting staat centraal in de begrotingsregistratie.

Een kasstelsel is een begrotingsstelsel waarbij de bedragen worden begroot op basis van de uitgaven en inkomsten in de begrotingsperiode. Deze boekhouding lijkt het meest op hoe men in het algemeen de persoonlijke boekhouding inricht. Er wordt bijgehouden hoeveel geld wordt afgeschreven en hoeveel wordt bijgeschreven. Hierdoor is de informatie in dit stelsel vrij objectief en laat het weinig ruimte voor interpretatie (AVRo, 2017). Wanneer de organisatie een bepaalde betaling doet, dan wordt deze betaling geregistreerd in de boekhouding. Het kasstelsel houdt de mutaties in de kas dus bij (Gazendam, 1999). In het Nederlandse combinatiestelsel worden dus zowel het moment van het aangaan van verplichtingen als het uitgeven van geld geregistreerd in de boekhouding.

Het budget wordt op twee manieren bij gehouden. Allereerst wordt in de verplichtingenregistratie bijgehouden welke verplichtingen zijn aangegaan. Hierdoor is zichtbaar hoeveel geld nog 'vrij' is om aan verplichtingen te kunnen toezeggen in het begrotingsjaar. Indien de besluitvormers in een vroeg stadium over de volle transactie geïnformeerd worden en de mogelijkheid hebben om het project af te blazen, dan worden uitgaven en inkomsten in dit stelsel sterk geautoriseerd. Echter is er weinig informatie voorhanden in dit stelsel over wanneer verplichtingen tot betalingen leiden. Hierdoor is het beheren van de kasstroom erg lastig. Men weet immers niet in welk jaar hoeveel geld nodig is om aan alle verplichtingen te voldoen (Kam et al., 2015). Mede hierom wordt het budget van het rijk ook bijgehouden in een tweede registratie: het kasstroomoverzicht.

In een kasstroomoverzicht wordt het budget bepaald door de verwachte betalingen en ontvangsten in de begrotingsperiode. De budgetruimte wordt hiermee bepaald door het resterende budget wat na de verwachte betalingen overblijft. Wanneer het productiemiddel wordt gebruikt is hierbij niet relevant (Harrison et al., 2013; Kam et al., 2015). In dit stelsel staat de controlefunctie van besluitvormers onder druk, omdat alleen de betalingen geautoriseerd worden via de begroting. Hiermee zou bijvoorbeeld een overheid zonder instemming van het parlement wel verplichtingen kunnen aangaan, die juridisch bindend zijn en de overheid tot betaling verplicht (Kam et al., 2015). Vanuit het perspectief van allocatie heeft dit stelsel eveneens een risico, omdat investeringen in projecten financieel aantrekkelijk kunnen lijken op de korte termijn (omdat er weinig kasuitgaven zijn), terwijl deze op de lange termijn heel veel geld kosten (Kam et al., 2015). Het voordeel van een kasstelsel is de eenvoud waarmee de administratie bijgehouden kan worden en de snelheid waarmee een boekjaar afgesloten kan worden. Ook is het goed mogelijk om te sturen op het saldo door de snelle en toegankelijke inzage in de kasstroom (Bandy, 2014).

2.1.2 Extra-comptabele informatie bij het huidige boekhoudstelsel

Het verplichtingen-kasstelsel (VKS) is hierboven omschreven in de 'pure' vorm. De rijksoverheid heeft door de jaren heen dit stelsel aangevuld met zogenaamde extra-comptabele informatie. Deze informatie is geen onderdeel van de formele boekhouding, maar vormt secundaire overzichten als toevoeging op de informatie uit de boekhouding. Het verplichtingen-kasstelsel, aangevuld met extra-comptabele informatie wordt vanaf hier aangeduid als VKS+. Hieronder geef ik een overzicht van de belangrijkste extra-comptabele overzichten die de Nederlandse rijksoverheid aan de Tweede Kamer stuurt.

Tabel 1: Overzicht van extracomptabele informatie Nederlandse Rijksoverheid

<p>Begrotingsreserve (onderdeel balans)</p>	<p>'Indien voor een specifiek doel niet goed te voorspellen valt wanneer de uitgaven plaatsvinden, kan een begrotingsreserve worden ingesteld. Dit is een 'spaarpot' waaraan geld wordt toegevoegd voor een (zo goed als) zekere uitgave, waarvan niet bekend is wanneer deze plaatsvindt. Te denken valt aan schadebetalingen uit hoofde van een garantieregeling. De minister van Financiën moet hier toestemming voor verlenen' (AVRo, 2017, p.25). De baten-lastentegenhanger van een begrotingsreserve is de voorziening, die onderdeel is van het eigen vermogen op de passivazijde van de balans.</p>
<p>Begrotingsfonds (onderdeel balans)</p>	<p>'Hierbij worden voor een bepaald doel of beleidsterrein gelden in een apart hoofdstuk van de rijksbegroting ondergebracht: het geld</p>

	wordt geormerkt. Bekende voorbeelden zijn het Infrastructuurfonds voor de aanleg en het beheer en onderhoud van hoofd(vaar)wegen en het Gemeentefonds en Provinciefonds' (AVRo, 2017, p.25). Met een begrotingsfonds wordt als het ware een hek om de inkomsten en uitgaven van een bepaald doel gezet, zodat niet aangewende ontvangsten beschikbaar blijven voor een volgend begrotingsjaar (Soons, 2001; Bestebreuer et al., 2000). Het aantal begrotingsfondsen is afgelopen jaren toegenomen.
Aanvullende post (onderdeel balans)	De aanvullende post is een soort spaarpot van de regering die buiten de begroting valt. Zo zijn de middelen van het regeerakkoord opgenomen in de aanvullende post regeerakkoord, waar ieder jaar onder regie van de minister van Financiën een minister geld kan aanvragen om afspraken uit het regeerakkoord te realiseren (Algemene Rekenkamer, 2018). Andere voorbeelden zijn de aanvullende post stikstof en de aanvullende post arbeidsvoorwaarden.
Meerjarige ramingen inkomsten en uitgaven (onderdeel inkomsten en uitgaven)	Ieder jaar publiceert het CPB de Macro-economische verkenning (MEV) op basis waarvan de regering hun uitgaven en inkomsten voor de aankomende paar jaar kan ramen (CPB, z.d.). Deze meerjarige ramingen zijn vergelijkbaar met de meerjarige inzichten die in een BLS inzichtelijk zijn, maar hebben allen betrekking op de inkomsten en uitgaven.
Overheidsbalans (onderdeel balans)	Ieder jaar wordt een overheidsbalans opgesteld die de activa en passiva van de gehele Nederlandse overheid in kaart brengt, centraal en decentraal. Deze extracomptabele informatie correspondeert niet met de rijksbegroting en is gebaseerd op andere grootheden.
Staatsbalans (onderdeel balans)	Dit nieuwe instrument is afgelopen miljoennota (2019) voor het eerst bijgevoegd. Deze balans loopt echter in de tijd niet gelijk met de formele boekhouding en verschilt daarmee van de balans zoals voort zou komen uit een BLS.
Saldibalansen (onderdeel balans)	De verantwoordingsdocumenten aan het einde van een boekjaar worden vaak vergezeld met saldibalansen. Op deze saldibalansen staan de financiële posten die naar het volgende begrotingsjaar worden overgedragen (Algemene Rekenkamer, 2003).
Garantieoverzicht (onderdeel balans)	'Een garantie wordt omschreven als een voorwaardelijke, financiële verplichting van het Rijk aan een derde buiten het Rijk, die pas tot uitbetaling komt als zich bij de wederpartij een bepaalde omstandigheid (realisatie van een risico) voordoet. Garantieregelingen worden als verplichting opgenomen in de begroting van het betreffende vakdepartement' (Rijksoverheid, 2014). Een garantieoverzicht is een totaaloverzicht van dergelijke garanties die het Rijk is aangegaan.

Het gebruik van extra-comptabele informatie zorgt voor een grote hoeveelheid extra financiële informatie. Hierbij is de status van deze informatie niet onbelangrijk. Doordat deze informatie geen onderdeel is van de boekhouding, is de inspraak van bijvoorbeeld de Tweede Kamer op deze overzichten nauwelijks aanwezig en valt deze informatie vaak niet onder het

budgetrecht van de Tweede Kamer (AVRo, 2017; Ministerie van financiën, 2007). Dit betekent bijvoorbeeld dat amendementen van Kamerleden niet gedekt kunnen worden uit begrotingsfondsen, omdat de begrotingsfondsen geen onderdeel zijn van het geïntegreerde kas-verplichtingenoverzicht. Dit is wel een juridisch perspectief, in de praktijk is er wel politieke inspraak op extra comptabele informatie. Dit is afhankelijk van politieke verhoudingen, welke deels zijn vastgelegd in de comptabiliteitswet (Comptabiliteitswet, 2017).

Een ander aandachtspunt is het gebrek aan een geïntegreerd financieel beeld dat de extra-comptabele overzichten geven, omdat deze niet voortkomt uit dezelfde basis aan informatie (Visser, 2018). De cijfers worden door verschillende instanties zoals het CPB opgesteld en hebben geen directe verhouding met de cijfers in de boekhouding. Door een verschil in parlementaire invloed, informatiepositie en beheersverantwoordelijkheid is de extra-comptabele informatie complex, onvergelijkbaar en weinig transparant (Algemene Rekenkamer, 2016).

2.1.3 Alternatieve boekhoudstelsels

Naast het kasstelsel, het verplichtingenstelsel en het Nederlandse verplichtingen-kasstelsel is een laatste veelgebruikt boekhoudstelsel: het baten-lastenstelsel. Dit stelsel wordt gebruikt door bedrijven, agentschappen en ZBO's van het rijk, provincies en gemeenten (Kam et al. 2015; AVRo, 2017).

Een baten-lastenstelsel is een begrotingsstelsel waarbij de transactie wordt geregistreerd voor de momenten waarop het goed gebruikt wordt (Bandy, 2014; IFAC, 2002). Wanneer de organisatie een goed aankoopt, dan wordt deze in de boekhouding verwerkt in de periode wanneer dit goed ook daadwerkelijk wordt gebruikt. In het voorbeeld waarin ik eind 2020 een stoel koop, die ik pas per 2021 daadwerkelijk ga gebruiken, dan wordt deze uitgave in het jaar 2021 verantwoord en begroot. Verder is in dit stelsel sprake van een *dubbele boekhouding*, die de toe- en afname van vermogensbestanddelen zichtbaar maakt. Een dubbele boekhouding betekent dat met twee boeken wordt gewerkt: de balans en de staat van baten en lasten (Gazendam, 1999).

In dit stelsel staat dus het moment van gebruik van de goederen en de daarmee samenhangende lasten centraal. Dit betekent ook dat de lasten van goederen en diensten voor ieder jaar dat deze worden gebruikt, inzichtelijk zijn. Ieder jaar 'draagt' hiermee zijn 'eigen lasten' (Kam et al., 2015). Wanneer bijvoorbeeld 100 miljoen wordt geïnvesteerd in een brug die honderd jaar meegaat, dan is in ieder jaar dat de brug gebruikt wordt, de samenhangende lasten van deze brug terug te zien in de boekhouding door middel van de afschrijvingen en onderhoudslasten. Dat betekent bij een lineaire afschrijving dat ieder jaar 1 miljoen euro wordt betaald voor de brug. Doordat kosten worden toegerekend per jaar, is bij de keuze voor bepaalde investeringen niet alleen de aanschafwaarde relevante informatie, maar ook de levensduur van het goed (Kam et al., 2015). Indien een tunnel in plaats van een brug aanleggen ook 100 miljoen euro zou kosten, maar de levensduur 150 jaar zou zijn, zijn de jaarlijkse lasten van een tunnel lager dan die van een brug. Deze inzichten komen voort uit de werking van de dubbele boekhouding, welke karakteriserend is voor een baten-lastenstelsel. De interactie tussen de staat van baten en lasten en de balans zijn essentieel voor betrouwbare informatie over het bezit (Visser, 2018). Naast de balans, zijn de staat van baten en lasten en het kasstroomoverzicht boekhoudoverzichten in een baten-lastenstelsel (AVRo, 2017). Binnen een BLS blijft kasinformatie dus aanwezig en ook een belangrijke rol spelen. Een BLS is als het ware een kasstelsel (zonder extra-comptabele informatie) die wordt

aangevuld met systematische financiële informatie over bezittingen en schulden (via de balans) en baten en lasten (via de staat van baten en lasten) (Visser, 2018).

2.2 Financiële besluiten

Na de werking van verschillende boekhoudstelsels, is het tot slot goed om de context van financiële besluiten op te nemen in dit hoofdstuk. In dit onderzoek heeft de centrale vraagstelling immers betrekking op allocatievoorkeuren en deze voorkeuren zijn noodzakelijk bij het nemen financiële besluiten.

Financiële besluiten zijn besluiten die invloed hebben op de financiële middelen van een organisatie. Bij de rijksoverheid worden financiële besluiten voornamelijk genomen door het vaststellen van de begroting, bekend als de Miljoenennota (Kam et al., 2015). Dit wordt gedaan op Prinsjesdag, waarop de opvolgende dagen de begrotingsbehandeling volgt met de Algemene Beschouwingen. Financiële besluiten die buiten de Miljoenennota om worden vastgelegd worden 'suppletoire begrotingen' genoemd. Bijna alle extra-comptabele informatie die in de vorige paragraaf werd gepresenteerd, wordt eens per jaar bij de behandeling van de Miljoenennota opgesteld. Voorstellen die buiten deze begrotingsvaststelling worden voorgesteld, bezitten deze extra-comptabele informatie dus niet (AVRo, 2017).

Financiële besluiten gaan over de inkomsten en uitgaven van een organisatie. Hierin zijn verschillende soorten te onderscheiden. Een veelgebruikte indeling is een onderscheid tussen kapitaaluitgaven en operationele uitgaven. Kort gezegd zijn kapitaaluitgaven investeringen met een lange termijn opbrengst en operationele uitgaven alle uitgaven die geen kapitaaluitgaven zijn (Bandy, 2014, p.31-33). Deze twee soorten financiële besluiten licht ik hieronder verder toe.

2.2.1 Kapitaaluitgaven

Een kapitaaluitgave is een geldbesteding aan een goed die is bedoeld voor de lange termijn. Dit goed is, doordat het voor langere termijn gebruikt kan worden, dus ook vaak waardevast. Dit betekent dat een kapitaaluitgave een (rest)waarde blijft houden en ook verkocht kan worden na verloop van tijd. Kenmerkend voor een kapitaaluitgave is dat transacties de omvang van het vermogen ongewijzigd laten en uitsluitend te samenstelling van het vermogen beïnvloeden (Kam et al., 2015). Door de investering die met een kapitaaluitgave wordt gedaan, kan het goed bepaalde waarde toevoegen over een langere tijdsperiode. Bij private organisaties of particulieren is de waarde die wordt toegevoegd vaak financieel (Bandy, 2014). Een kort huishoudvoorbeeld: ik koop een huis met als doel om deze te verhuren. Door, laten we zeggen 400.000 euro, te betalen voor een appartement in de binnenstad van Amsterdam, kan ik geld verdienen door dit huis te verhuren. De hoogte van mijn vermogen wijzigt niet, mijn geldvermogen neemt met 400.000 euro af, maar mijn vermogen in de vorm van een huis neemt met 400.000 euro toe. Alleen de samenstelling van het vermogen wijzigt dus. Door de verhuur ontvang ik maandelijks 2.500 euro aan huur van de huurders. Na twee jaar heb ik dan 60.000 euro aan huur ontvangen. Als ik vervolgens het huis na twee jaar weer te koop zet en voor diezelfde 400.000 euro verkoop, heb ik 60.000 euro verdiend aan het huis. Ditzelfde geldt voor auto's, grond, het uitlenen van geld tegen rente etc. Het feit dat ik na twee jaar het huis kan verkopen en mijn bezit weer kan omzetten in geld, is dus een kenmerk van een kapitaaluitgave.

Bij publieke organisaties zijn de opbrengsten vaak minder meetbaar van aard, de toegevoegde waarde is vaak publieke waarde. Hierbij wordt vaak helemaal geen geld verdiend,

maar worden juiste kosten gemaakt (Bandy, 2014). Bijvoorbeeld wanneer een gemeente een stuk grond koopt om hier een park van te maken. De gemeente investeert 100 miljoen om een stuk grond te kopen en om geschikt te maken als park. Jaarlijks kost het de gemeente 1 miljoen om dit park te onderhouden. Na 40 jaar moet het park flink opgeknapt worden tegen 10 miljoen en na 80 jaar is het stuk grond nog altijd een park in bezit van de gemeente. Er zijn financieel dus veel kosten gemaakt om dit mogelijk te maken en er zijn geen financiële opbrengsten geweest. De opbrengsten die het park wel heeft gehad zijn het creëren van publieke waarden. Door het park kunnen mensen wandelen, de hond uitlaten of met de kinderen spelen. Dit zijn waarden die de gemeente belangrijk vindt en waar de gemeente geld in wil investeren, maar geen geld oplevert.

Een kapitaaluitgave is in het begrotingsstelsel zichtbaar in drie overzichten: in het kasstroomoverzicht, in de staat van baten en lasten en op de balans. In het voorbeeld waarbij ik een huis voor 400.000 euro aanschaf (zonder lening aan te gaan) zouden de mutaties in de verschillende overzichten er als volgt uitzien.

Mutatie in Kasstroomoverzicht	
<i>Inkomsten</i>	<i>Uitgaven</i>
	Aanschaf huis -400.000

Mutatie in Staat van baten en lasten	
<i>Baten</i>	<i>Lasten</i>
	Afschrijvingslasten (400.000/ levensduur huis)

Mutatie op Balans	
<i>Activa</i>	<i>Passiva</i>
Huis +400.000	
Kas -400.00	

In bovenstaand voorbeeld is zichtbaar dat het gaat om mutaties op bepaalde financiële overzichten. De werking en inhoud van de hierboven gepresenteerde overzichten wordt verderop in het theoretisch kader uitgebreid uitgelegd. Maar het is belangrijk om het woord *mutatie* verder toe te lichten. Een *mutatie* of *budgetmutatie* is een aanpassing in het boekhoudoverzicht. Met ieder besluit dat financiële (budgettaire) gevolgen heeft, wordt een transactie gedaan waardoor de stand en de waarde in de boekhoudoverzichten verandert. Deze transactie die met iedere beslissing gepaard gaat, noemen we *mutaties* (Harrison et al., 2013).

2.2.2 Operationele uitgaven

Een operationele uitgave is een geldbesteding die geen kapitaaluitgave is en daarmee niet bedoeld is voor de lange termijn (Bandy, 2014). Dit betekent dat de uitgave niet waardevast is, in de zin dat je het gekochte goed weer zou kunnen omwisselen voor geld. Deze uitgaven zijn dus eenmalig en het besteedde geld ben je daarmee daadwerkelijk 'kwijt'. Een kort huishoudvoorbeeld: Ik betaal iedere maand 750 euro aan mijn huurbaas voor het huren van mijn kamer. Hiervoor in de plaats krijg ik het recht op wonen in zijn huis. Als ik na een jaar wil verhuizen dan is het totale bedrag wat ik dat jaar aan huur heb betaald van mijn rekening af

en kan ik die ook niet terugkrijgen. Mijn vermogen is afgenomen, zodat ik een kamer kon huren.

Voor publieke organisaties gelden dezelfde regels. Voorbeelden zijn het uitbetalen van salarissen, het kopen van pennen en papier, het leasen van computers en het repareren van kapotte lantaarnpalen. Dit zijn uitgaven om het leveren van publieke waarde mogelijk te maken. Een operationele uitgave is in het begrotingsstelsel ook zichtbaar in drie overzichten: het kasstroomoverzicht, in de staat van baten en lasten en op de balans. Voor het geval van de maandelijkse huurbetaling van 750 euro zijn de maandelijks mutaties hieronder opgenomen. Een belangrijk verschil met een kapitaaluitgave is dat bij een operationele uitgave de *hoogte* van het vermogen afneemt, waar bij een kapitaaluitgave de *samenstelling* van het vermogen *verandert*. Dit is zichtbaar op de balans. Bij de kapitaaluitgave is het saldo op de balans 0, bij de operationele uitgave is het saldo op de balans -750.

Kasstroomoverzicht	
<i>Inkomsten</i>	<i>Uitgaven</i>
	Huur -750

Staat van baten en lasten	
<i>Baten</i>	<i>Lasten</i>
	Huur -750

Balans	
<i>Activa</i>	<i>Passiva</i>
Kas -750	Eigen vermogen -750

3. Theoretisch Kader

Dit hoofdstuk behandelt het theoretische onderdeel van dit onderzoek. Dit valt uiteen in twee richtingen. Allereerst wordt ingegaan op het concept financiële informatiebeschikbaarheid, welke uiteenvalt in verschillende dimensies. Hier zal de eerste deelvraag, *'Wat is informatiebeschikbaarheid en hoe kan dit worden geoperationaliseerd in de belangrijkste boekhoudstelsels?* worden beantwoord. Ten tweede wordt het concept allocatievoorkeuren uitgewerkt waarin twee perspectieven op allocatievoorkeuren aan bod komen. Hier zal de tweede deelvraag, *'Wat zijn allocatievoorkeuren, in de context van financiële besluitvorming in de Tweede Kamer?* worden beantwoord. Het hoofdstuk wordt afgesloten met de theoretische link tussen de concepten, waarna de derde deelvraag *'Wat is de theoretische link tussen informatiebeschikbaarheid en allocatievoorkeuren?* zal worden beantwoord. Op basis van de theoretische link tussen financiële informatiebeschikbaarheid en allocatievoorkeuren zullen hypothesen worden geformuleerd. Het operationaliseren van de concepten is onderdeel van het methodehoofdstuk en valt onder paragraaf 4.7.

3.1 Financiële informatiebeschikbaarheid

Voordat keuzes worden gemaakt en keuzevoorkeuren kunnen ontstaan is informatie nodig op basis waarvan afwegingen kunnen worden gemaakt (Novemsky et al., 2007). Zo ook bij financiële besluiten. De keuze om wel of niet een huis te huren of om naar de kapper te gaan hangt bijvoorbeeld af van de huurprijs en de prijs die de kapper vraagt. De keuze om wel of geen huis te kopen hangt af van de prijs, maar ook van de verwachte levensduur, restwaarde etc. Bij publieke organisaties is dat niet anders. Voordat tot het alloceren van middelen wordt overgegaan, dient een allocatievoorkeur te ontstaan op basis van informatie (Hallerbach & Spronk, 2002).

Arno Visser, voorzitter van de Algemene Rekenkamer stelt in zijn toespraak bij de verantwoording van de rijksfinanciën over het jaar 2019 treffend dat de basis van onze democratie al 550 jaar hetzelfde principe kent. Geld in ruil voor informatie (Visser, 2020). De regering mag pas belastingen heffen als de Tweede Kamer deze heeft goedgekeurd. En voorwaardelijk bij deze goedkeuring is het informatierecht van de Tweede Kamer die is vastgelegd in de grondwet (art. 68 grondwet). De financiële vertaling van het informatierecht is opgenomen in het budgetrecht (art. 105 grondwet), en ook ingekaderd door middel van de comptabiliteitswet. Deze politieke dimensie van financiële informatiebeschikbaarheid raakt de kern van dit hoofdstuk. Welke financiële informatie is in verschillende boekhoudstelsels beschikbaar, zodat het parlement op basis van deze informatie de regering kan autoriseren voor het heffen van belasting en het uitgeven van belastinggeld?

Volgende de dikke Van Dale (2020) is de betekenis van informatie *'het vragen of verschaffen van kennis of inzicht.'* Informatie gaat dus over kennis en inzicht. Financiële informatie betreft dan kennis over of inzicht in financiën. Als definitie van beschikbaarheid wordt gegeven *'waarover beschikt kan worden, ten dienste staand.'* De beschikbaarheid van financiële informatie gaat uitgaande van deze definities om *het systeem wat ten dienste staat aan het verschaffen van kennis en inzicht over financiën.*

In de literatuur is geen eenduidig kader te vinden voor financiële informatie of voor informatie die gebruikt wordt bij financiële keuzes. Voor dit onderzoek is het echter wel relevant om te komen tot een kader van financiële informatiebeschikbaarheid, zodat de eerste deelvraag beantwoord kan worden. Het financiële informatiekader dat door overheden wordt gebruikt is het conceptueel framework van het International Public Sector

Accounting Standards Board (2019). Naast dit framework gebruik ik de literatuur die wel voorhanden is over financiële informatie om te komen tot verschillende dimensies van financiële informatiebeschikbaarheid. Tot deze financiële informatiebeschikbaarheid behoren de dimensies vermogensinformatie, exploitatie-informatie, juridische informatie, risico-informatie en sturingsinformatie. Deze vijf dimensies worden hierna per stuk uitgewerkt, waarin ook duidelijk wordt hoe de informatie terugkomt in de verschillende boekhoudstelsels en wat hier de voor- en nadelen zijn.

3.1.1 Vermogensinformatie

De gronddimensies van financiële informatie zijn vijf eeuwen geleden al voor het eerst officieel in een leerboek opgenomen door Franciscaner monnik Pacioli. Deze twee dimensies, die tegenwoordig bekend staan als *dubbel-boekhouden*, bestaan uit de *samenstelling* van het vermogen (bezit) en de *grootte* van het vermogen (resultaat) (Olders, 1995). Onder vermogensinformatie wordt hier alleen de samenstelling van het vermogen bedoeld. De grootte van het vermogen wordt behandeld in de volgende paragraaf als *exploitatie-informatie*.

Vermogensinformatie toont dus informatie die betrekking heeft op de samenstelling van het vermogen. Voorbeelden van dergelijke informatie is het inzicht in de voorraad, het eigen vermogen of de totale schuld. Zoals in 2.2 toegelicht, hebben kapitaaluitgaven invloed op het vermogen. Kenmerkend hierbij is dat niet de grootte, maar alleen de samenstelling van het vermogen hierdoor verandert. Dit is net zoals bij het kopen van een huis, zonder hypotheek. De waarde van mijn bankrekening wordt omgezet in de waarde van het huis. Mijn totale vermogen is dus niet gegroeid of geslonken, de samenstelling is veranderd van geld naar stenen. Het verschilt per boekhoudstelsel welke vermogensinformatie voorhanden is en welke voor- en nadelen deze informatiebeschikbaarheden hebben.

Inzicht in vermogen

De meest gebruikelijke manier om het vermogen van een organisatie te tonen is het gebruik van de balans (Harrison et al., 2013). Op de balans staan de activa, de passiva en het eigen vermogen. Aan de activazijde staan de bezittingen van de organisatie. Voorbeelden zijn panden, ICT-systemen, inventarissen, bankrekeningen of uitgeleend geld. Op de passivazijde staat hoe dit bezit is gefinancierd. Voorbeelden zijn het eigen vermogen, aangetrokken leningen of nog te betalen rekeningen. De balans geeft dus een overzicht van het totale vermogen van de organisatie. Of en hoe het vermogen inzichtelijk is door middel van een balans, verschilt sterk per stelsel.

In een VKS is geen balans opgenomen en is ook niet op andere manieren inzichtelijk welke bezittingen de organisatie heeft. In een VKS+ wordt ieder jaar extra-comptabele informatie opgesteld om inzicht te werven in het vermogen. Voorbeelden zijn de overheidsbalans waarin de activa en passiva van de gehele overheid is opgesteld; de begrotingsfondsen, de begrotingsreserve, de aanvullende post, de saldibalansen en het garantieoverzicht. In een BLS is wel een balans voorhanden, omdat in een BLS sprake is van een dubbele boekhouding.

Met betrekking tot het inzicht in vermogen is het een nadeel dat VKS deze informatie in zijn geheel niet verstrekt. Hierdoor weet een organisatie niet welke bezittingen er zijn, welke schulden er open staan, welke betalingen nog betaald gekregen moeten worden etc. Voor financiële besluitvorming is inzicht in bezit echter wel belangrijk. Om een integrale afweging te maken, is inzage in bezit en schulden noodzakelijk (Metcalf et al., 2020, p.20). Het financieel plaatje is niet compleet (Bandy, 2014, p.29) en informatie over het meten van

de financiële positie ontbreekt (Harrison et al., 2013, p. 141). Ook kan geen verantwoording worden afgelegd over de bezittingen en schulden (Guthrie, 1998; Bandy, 2014). Met betrekking tot het inzicht in vermogen zijn er geen voordelen te benoemen vanuit VKS.

Voor VKS+ geldt voor inzicht in vermogen grotendeels dezelfde nadelen als voor VKS, er wordt immers niet met een balans gewerkt. Het verschil tussen deze stelsels is echter dat veel extra-comptabele informatie wordt opgesteld om inzicht in het vermogen te verkrijgen (AVRo, 2017). Hierdoor is aanzienlijk meer informatie voorhanden dan in een VKS. Het voordeel hiervan is dat bij de Miljoenennota een totaaloverzicht van bezittingen en schulden voorhanden is.

De nadelen van inzicht in vermogen binnen een VKS+ zijn het gebrek aan samenhang tussen de extra-comptabele overzichten en de boekhouding en het gebrek aan transparante informatie bij besluitvorming (Visser, 2018). Doordat de informatie extra-comptabel is en slechts bij de Miljoenennota wordt gepresenteerd, is de rol van de informatie, bij besluitvorming die niet bij de Miljoenennota plaatsvindt, zeer beperkt. Illustratief voor de beperkte inzage in bezit binnen een VKS+ is het ontbreken van een overzicht welke koninklijke meubels van het rijk zijn en welke van de Koninklijke Familie (Volkskrant, 2019).

Daarnaast is er een nadeel voor het gebruik van de balans in een BLS. Hierin speelt namelijk het vraagstuk van waarden van activa (AVRo, 2017; Sneller & Snels, 2018; Bandy, 2014). Zo is er de keuze om een aangekocht gebouw te waarden tegen de aanschafprijs (historische kostprijs), maar bijvoorbeeld ook tegen actuele waarde. Wanneer tegen actuele waarde wordt gewaardeerd dient het pand regelmatig getaxeerd te worden. Verschillende waarderingskeuzes brengen daarmee ook verschillen in kosten met zich mee (AVRo, 2017). Wanneer vermogen niet inzichtelijk is op de balans en niet gewaardeerd hoeft te worden (bij VKS en VKS+), is dit vraagstuk niet relevant.

Verandering van het vermogen

Naast het inzicht in vermogen, is het ook relevant welke informatie beschikbaar is op het moment dat het vermogen van vorm verandert. Dit gebeurt bijvoorbeeld bij een kapitaaluitgave (investeringsbesluit). Er zijn twee smaken wanneer kapitaaluitgaven worden gedaan. In een VKS en VKS+ wordt het totale investeringsbedrag als uitgave genomen in het jaar van aanschaf. In een BLS wordt het investeringsbedrag uitgesmeerd over de jaren waarin het kapitaal wordt gebruikt (Harrison et al., 2013; Bandy, 2014). De waarde van het jaarlijkse bedrag wat in een BLS ten laste komt van de begroting wordt de kapitaallasten genoemd. Dit is het totaal van de afschrijvingen plus de rente hierover. De afschrijving wordt bepaald door het investeringsbedrag en de levensduur van het kapitaal. Voorbeeld: een auto van 20.000 euro die 10 jaar meegaat heeft bij lineair afschrijven zonder restwaarde een afschrijvingsbedrag van 2.000 euro per jaar. In een VKS en VKS+ is de investering dus in 1 jaar in de boekhouding te zien, in een BLS is deze gedurende de economische levensduur in de boekhouding te vinden.

Kam et al. (2015) stellen dat hierdoor in een VKS en VKS+ de neiging ontstaat om investeringsbesluiten uit te stellen. Met het uitstellen van investeringen blijft immers ineens veel geld over in het begrotingsjaar (p.110). In een BLS speelt deze neiging een veel kleinere rol omdat de jaarlijkse kapitaallasten veel minder hoog uitvallen en het daarmee gemakkelijker is om de begroting sluitend te maken.

Concluderend kan worden gesteld dat er veel verschil is in de informatiebeschikbaarheid van vermogensinformatie tussen de verschillende stelsels. Dit verschil heeft zowel betrekking op het algehele inzicht in het vermogen als op de informatie

bij verandering van het vermogen. De verschillen zijn het grootst tussen enerzijds VKS en VKS+ en anderzijds BLS.

3.1.2 Exploitatie-informatie

Exploitatie-informatie toont informatie met betrekking tot de *grootte* van het vermogen. Alle informatie die de invloed op de grootte van het vermogen laat zien, valt dus onder de dimensie van exploitatie-informatie. Deze exploitatie-informatie laat het financieel resultaat van een organisatie zien. Dit resultaat wordt bepaald door verschillende grootheden. Dit zijn de ontvangsten en uitgaven of de baten en de lasten.

Ontvangsten en uitgaven

Uitgaven zijn geldbestedingen, zoals operationele uitgaven en kapitaaluitgaven. Feitelijk gaat het om het geld dat je daadwerkelijk uitgeeft en van de rekening vermindert wordt (Harrison et al., 2013). Het moment van het registreren van de ontvangsten en uitgaven in de boekhouding vindt plaats op het moment dat geld wordt ontvangen dan wel uitgegeven (Bandy, 2014; Harrison et al., 2013; Gazendam, 1999). Voorbeelden van uitgaven zijn: salarissen, huur of de terugbetaling van leningen. Ontvangsten zijn de tegenhanger van uitgaven. Voor organisaties zijn deze geldontvangsten bijvoorbeeld belastingen, premies, rentes of donaties, voor particulieren kunnen dit bijvoorbeeld toeslagen of salarissen zijn. Ontvangsten zijn niets meer en niets minder dan het geld dat je daadwerkelijk op de rekening erbij ziet komen. Voorbeelden van ontvangsten zijn ontvangen premies of belastingen (Harrison et al., 2013).

Het resultaat is het saldo van de ontvangsten en uitgaven. Het resultaat wordt berekend door de uitgaven van de ontvangsten af te trekken. Wanneer het bedrag aan ontvangsten hoger is dan de totale uitgaven is sprake van een positief resultaat (of kassaldo), wanneer de uitgaven hoger zijn dan de ontvangsten dan is sprake van een negatief resultaat (of kassaldo).

De grootheden ontvangsten en uitgaven zijn onderdeel van het kasstroomoverzicht. Dit overzicht is onderdeel van de boekhouding in een VKS, VKS+ en BLS. Het voordeel van het gebruik van een kasstroomoverzicht is dat de uitgaven eenvoudig inzichtelijk zijn. Dit maakt het mogelijk om sterk op de uitgaven te sturen (Moretti & Youngberry, 2018; Bandy, 2014; Harrison et al., 2013) en zorgt voor veel inzicht in het korte termijn effect van besluiten (OESO, 1993). Dit is relevant omdat de leden van de Europese Economische en monetaire Unie (EMU) regels hebben opgesteld hoe hoog het zogenaamde EMU-saldo mag zijn. Inzicht in de ontvangsten en uitgaven maken het eenvoudig om op het EMU-saldo te sturen en binnen de gestelde normen te blijven.

Ook zijn er nadelen bij het gebruik van de grootheden ontvangsten en uitgaven. Het kan namelijk leiden tot mogelijke perverse prikkels. Het is binnen een VKS+ mogelijk om door middel van de kasschuif budgetten in de tijd naar voren te halen en dit werkt korte termijn beslissingen in de hand (Kam et al., 2015). Daarnaast kan sprake zijn van 'eindejaarskoorts'. Vlak voor het einde van het boekjaar (vaak 31 december) geven organisaties die nog geld over hebben, dit geld voor het einde van het jaar nog uit (Moretti & Youngberry, 2018). Hierbij is het de vraag of deze eindejaaruitgaven wel doelmatig en doeltreffend zijn, een belangrijke eis waar de Tweede Kamer op controleert (BOR, 2015).

Baten en lasten

De twee andere grootheden die het resultaat van een organisatie laten zien, zijn de baten en de lasten. Deze grootheden hebben een net andere benadering dan uitgaven en

ontvangsten. Het begrip baten is breder dan de ontvangsten, want naast de ontvangsten worden baten gedefinieerd als *'de toename van het eigen vermogen, in de vorm van instroom of vergroting van activa of door verlaging van passiva en het ontvangen van rechten'* (Harrison et al., 2013, p. 141). Anders dan de ontvangsten uit het kasstroomoverzicht, hoeven baten dus niet daadwerkelijk op de rekening te zijn bijgeschreven. Daarbij is het moment van registreren in de boekhouding niet het moment waarop het geld wordt uitgegeven, maar het moment waarop het goed gebruikt wordt (Bandy, 2014; Harrison et al., 2013; Gazendam, 1999).

Het begrip lasten is net als de baten ook een breder begrip dan zijn tegenhanger in het kasstroomoverzicht. Lasten zijn de uitgaven, maar wordt daarnaast ook gedefinieerd als *'een afname van het eigen vermogen in de vorm van uitstroom, uitputting van activa of het ontstaan van verplichtingen en schulden'* (Harrison et al., 2015, p. 141). Ook hierbij geldt dat deze lasten dus niet daadwerkelijk als uitgave van de rekening geschreven hoeven zijn.

De grootheden baten en lasten zijn onderdeel van de staat van baten en lasten. Dit overzicht is onderdeel van het stelsel BLS. Door inzicht in de voorspellingen van de totale lasten die in de toekomst worden gemaakt is de informatie over kosten ook betrouwbaar (Moretti & Youngberry, 2018; Caperchione, 2006) en sneller beschikbaar (Guthrie, 1998, p. 3). Dit laatste komt omdat de meeste informatie die voor besluitvormers relevant is, direct uit de boekhouding te halen is. Door inzicht in de totale lasten is informatie over de toekomst goed inzichtelijk en wordt de voorspelbaarheid van informatie bevorderd (Caperchione, 2006; AVR0, 2017). Een nadeel van de staat van baten en lasten is de complexiteit van de informatie (Hepworth, 2003).

Exploitatie-informatie is zichtbaar door middel van de grootheden ontvangsten en uitgaven of de grootheden baten en lasten. In de stelsels VKS en VKS+ staan de ontvangsten en de uitgaven centraal door middel van het kasstroomoverzicht. In een BLS staan de baten en lasten centraal in de staat van baten en lasten. Door het onderscheid in benadering van de begrippen, is tussen de stelsels verschil te zien met betrekking tot de exploitatie-informatie. Net als bij de vermogensinformatie is het verschil het grootst tussen enerzijds het VKS en VKS+ en anderzijds het BLS.

3.1.3 Juridische informatie

Juridische informatie speelt ook een rol binnen financiële informatiebeschikbaarheid. Wanneer een organisatie vanuit de wet verplicht is om bepaalde uitgaven te doen of beperkt is in het genereren van inkomsten, heeft dit gevolgen voor de financiën. Ook rechtsgeldige verplichtingen, zoals het tekenen van contracten, het doen van aanbestedingen of het aangaan van uitbestedingen, leiden tot financiële consequenties (Kam et al., 2015). Deze juridische informatie komt in de verschillende boekhoudstelsels samen onder de noemer *'verplichtingen en verkregen rechten'*.

Verplichtingen zijn toezeggingen die een organisatie doet met betrekking tot uitgaven in de toekomst (Kam et al., 2015). Voorbeelden zijn contracten of overeenkomsten waarin betalingsverplichtingen staan vastgelegd. De tegenhanger van de verplichtingen is het verkregen recht. Hierin zijn de toezeggingen opgenomen van andere partijen aan de betreffende organisatie, waar rechten aan kunnen worden ontleend.

In een VKS en VKS+ zijn dergelijke verplichtingen en verkregen rechten opgenomen in het verplichtingenoverzicht. In dit overzicht wordt duidelijk welke verplichtingen er zijn aan gegaan, voor hoe lang en voor welk bedrag. Hieruit volgt een budget. Geld wat via contracten is vertrekt aan derde partijen kan niet twee worden uitgegeven. Leidend hierbij is het

moment van aangaan van de verplichting. De verplichting wordt geregistreerd in het boekjaar waarin de verplichting wordt aangegaan (Kam et al., 2015).

In een BLS wordt de juridische informatie op een andere manier getoond. In dit stelsel geldt immers dat de registratie in de boekhouding pas plaatsvindt als hetgeen aangekocht is ook daadwerkelijk in gebruik wordt genomen. Een verplichting wordt echter aangegaan voordat een goed in gebruik wordt genomen. In de boekhouding komt een verplichting binnen een BLS daarom terug als voorziening op de balans.

Juridische informatie in boekhoudstelsels beperkt zich dus tot informatie over de aangegane verplichtingen en verkregen rechten. In een VKS en VKS+ zijn deze zichtbaar op het verplichtingenoverzicht. In een BLS zijn deze opgenomen op de balans. Ondanks dat de plekken van registreren verschillen is in de aard van de registratie niet veel verschil op te merken. Besluitvormers kunnen in alle drie de stelsels helder zien welke verplichtingen zijn aangegaan en hoeveel ruimte er nog is voor nieuwe verplichtingen.

3.1.4 Risico informatie

Overall om ons heen zijn verschillende onzekerheden. Risico's zijn een specifieke vorm van onzekerheid (Bouma et al., 2002, p. 8). Risico's zijn overall in kleine en grote hoeveelheden en wordt vaak uitgedrukt als de uitkomst van de som: kans maal effect (Renn, 1998). Wanneer de kans of het effect groot is, dan is sprake van een groot risico op een bepaalde nadelige uitkomst. Door middel van risicomanagement kunnen risico's worden beheerd en kan met risico's worden omgegaan (Bouma et al., 2002, p. 17). Risico's dienen over het algemeen gecontroleerd te worden door voorbereidingen te treffen, zodat de schade van het effect kleiner is dan zonder voorbereiding. Hierin is ook altijd de keuze om wel of niet beheersmaatregelen te treffen voor het risico. Bij een kleine kans of juist een klein effect, kan gekozen worden dat het risico verwaarloosbaar klein is, zodat het in collectiviteit brengen (verzekeren) van het risico niet nodig of doelmatig is (Lucas, 2002). Risico's van financiële aard zijn risico's op een lager vermogen of een lager kapitaal, dit zijn immers de negatieve uitkomsten binnen financiën. Hierdoor hebben financiële risico's vaak betrekking op ofwel een risico op lagere ontvangsten/baten ofwel hogere uitgaven/kosten (Lucas, 2002). Risico-informatie organiseert zich rondom twee aspecten; zichtbaarheid en beheersing.

Voorbeelden van niet voorziene lagere ontvangsten/baten door de coronacrisis zijn minder belastingbetalingen door uitstel van de betalingen op inkomstenbelasting, vennootschapsbelasting, omzetbelasting of loonbelasting. Een ander voorbeeld is de lagere opbrengst door versneld afbouwen van de gaswinning (Ministerie van Financiën, 2020).

Voorbeelden van niet voorziene hogere uitgaven/kosten door de coronacrisis zijn hogere uitgaven aan steunmaatregelen zoals het betalen van loonkosten (de NOW), het betalen van de vaste lasten voor ondernemers in zwaar weer (TOGS) en een overbruggingsregeling voor zelfstandigen (Tozo). Andere voorbeelden zijn de uitvoering van het Urgendavonnis, het terugdringen van de stikstofuitstoot en het compenseren van gedupeerden van de kinderopvangaffaire (Ministerie van Financiën, 2020).

De coronacrisis is een voorbeeld van een uitgekomen risico dat nauwelijks zichtbaar was als bestaand risico. De kinderopvangaffaire en de uitdagingen van de stikstofuitstoot zijn echter risico's die wel in beeld waren, maar niet adequaat beheerd zijn.

Zichtbaarheid van risico's

Risico's zijn overall om ons heen, maar om hier mee om te kunnen gaan, moet een risico wel zichtbaar zijn. Het tijdig signaleren van risico's is noodzakelijk om de juiste beheersing van risico's te kunnen bepalen (Bouma et al., 2002). Veel risico-informatie komt voort uit interne

informatiestromen binnen een organisatie. Risico's zijn niet per definitie financieel en worden vaak ook niet zo georganiseerd binnen organisaties. Het zichtbaar maken van financiële risico's is dan ook geen primaire taak van de financieel verantwoordelijken en is ook niet automatisch opgenomen in het boekhoudstelsel.

Wanneer we kijken naar het risico op lagere ontvangsten/baten dan wel het risico op hogere uitgaven/lasten, dan is een financiële constructie waar veel risico bij komt kijken die van geldverstrekking omdat hierbij sprake is van aansprakelijkheid (Van Dunné, 2002). Het verstrekken van geld kan grofweg op twee manieren, het uitgeven van een lening of het verstrekken van een garantie. Het verstrekken van een lening spreekt redelijk voor zich. De Nederlandse staat verstrekt bijvoorbeeld studieleningen aan studenten via de Dienst Uitvoering en Onderwijs (DUO). Het verstrekken van een garantie door de Nederlandse staat houdt in dat de staat garantstaat bij een geldverstrekker (bijv. een bank) en hiermee verzekert dat een derde partij (bijv. een andere staat) zijn betalingsverplichtingen kan voldoen (Ministerie van Financiën, 2018). Een bekend voorbeeld hierbij is bijvoorbeeld de Nationale hypotheekgarantie, waarbij de staat garantstaat dat particulieren via deze garantie hun betalingsverplichting aan de bank zullen voldoen (NHG, z.d.).

Bij de besluitvorming om over te gaan op een lening of garantstelling is het verstandig om inzicht te hebben in het risico dat wordt aangegaan met het besluit. Bij een lening bestaat het risico dat het geld niet meer terugkomt door bijvoorbeeld faillissement. Bij een garantstelling bestaat het risico dat over moet worden gegaan op uitkering van de garantie, omdat de instelling of persoon waarvoor garant wordt gestaan, zelf niet meer aan de betalingsverplichtingen aan de geldverstrekker kan voldoen (Ministerie van Financiën, 2018).

Dit soort risico-informatie komt ook voort uit de boekhouding. In alle drie de stelsels komt voornamelijk risico-informatie terug met betrekking tot garanties. In een VKS+ en een BLS wordt door middel van het extra-comptabele garantieoverzicht inzichtelijk wat het risico is dat de garantie ook leidt tot het moeten uitbetalen van het garantiebedrag. In een VKS is eigenlijk geen informatie te vinden met betrekking tot de risico's die worden gelopen bij het verstrekken van geld. De meeste risico-informatie in boekhoudstelsels heeft echter geen betrekking op de zichtbaarheid, maar op de beheersing van risico's.

Beheersing van risico's

Risico nemen hoort bij het besturen van de publieke sector. Het handelen in onzekerheid en de risico's die hieruit voortkomen zijn inherent aan het maken van keuzes, zo ook bij het maken van financiële keuzes. Naast het tijdig signaleren van deze risico's, kan door het beheersen van risico's worden voldaan aan behoorlijk bestuur (Bovens et al., 2012). Het beheersen van risico's is echter niet hetzelfde als risicovermijding. Het accepteren van een risico is soms ook verstandig (Lucas, 2002).

De meest globale, maar fundamentele financiële risicobeheersing vindt plaats door middel van het weerstandvermogen. Dit weerstandvermogen wordt ook wel de risicobuffer genoemd en wordt opgebouwd uit drie onderdelen: de reserves, de bezuinigingsmogelijkheden en de onbenutte belastingcapaciteit (Gerritsen, 2003). Wanneer echt grote risico's zich voordoen dan is dit de laatste buffer van de organisatie. Dit zijn in het geval van de Nederlandse rijksoverheid ook 'de diepe zakken van Hoekstra' waarmee momenteel de extra miljarden aan coronasteunmaatregelen mee worden betaald (Wijnen, 2020). In een VKS is het weerstandvermogen niet te berekenen, omdat geen inzicht is in het eigen vermogen. In een VKS+ is het weerstandvermogen inzichtelijk door de berekeningen van het CPB en in een BLS kan het weerstandvermogen berekend worden op basis van de balans.

Naast het weerstandsvermogen, die in een gezonde boekhouding alleen als laatste redmiddel wordt gebruikt, zijn er ook beheersmaatregelen die zich richten op specifieke risico's. De meest gebruikelijke manier om met financiële onzekerheden om te gaan is door het treffen van een voorziening (Hoogendoorn, 2001). Een voorziening is een reservering van een deel van het vermogen, zodat deze beschikbaar is op het moment dat het risico zich voordoet (Hoogendoorn, 2001). Daarmee zou je het kunnen zien als een interne verzekering van het risico. Dergelijke voorzieningen staan samen met de reserves aan de passivazijde van de balans en vormen het eigen vermogen van een organisatie. Doordat deze informatie is voorbehouden aan de balans is deze risico-informatie alleen beschikbaar binnen een BLS.

Een andere manier om risico's te beheersen is door de partij die deze risico's veroorzaakt hiervoor een risicopremie te laten betalen. Dit is bijvoorbeeld het geval wanneer een organisatie garantstaat voor een andere organisatie. Bij een garantstelling bestaat het risico dat de garantstelling daadwerkelijk uitbetaald moet worden, wanneer de persoon of organisatie waarvoor garant wordt gestaan, in gebreke komt. Deze risicopremie is binnen alle drie de boekhoudstelsels zichtbaar, het is immers een ontvangst. Het inzicht in de hoogte van het risico is echter alleen binnen VKS+ en BLS inzichtelijk. Binnen een VKS wordt dus bij een garantstelling wel een risicopremie geheven, maar is niet duidelijk wat de kans en het effect van de garantstelling is. Door middel van het extra-comptabele garantieoverzicht is in een VKS+ deze kennis voorhanden en binnen een BLS is deze informatie onderdeel van de balans.

Risico-informatie komt in verschillende mate voor binnen de boekhoudstelsels en heeft betrekking op inzicht op het risico zelf en op het beheersen van de risico's. In een VKS+ en BLS is door middel van het weerstandsvermogen de meest basale risico-informatie inzichtelijk. Daarbij hebben deze stelsels door middel van bijvoorbeeld het garantieoverzicht inzage in het financiële risico die gelopen wordt bij het verstrekken van een garantie. In een VKS is al deze risico-informatie niet beschikbaar. Hieruit kan worden geconcludeerd dat het verschil tussen de stelsels met betrekking tot de risico-informatie groot is. Met name tussen enerzijds een VKS en anderzijds VKS+ en BLS.

3.1.5 Sturingsinformatie

Een vijfde dimensie bij het concept financiële informatiebeschikbaarheid is die van sturingsinformatie. Het sturen van het budget gebeurt door middel van de begroting, waarin het budget voor een begrotingsjaar wordt vastgesteld (Bandy, 2014). De Tweede Kamer autoriseert de uitgaven van de Rijksoverheid door het vaststellen van deze begroting (Kam et al., 2015). Doordat het budget voor een jaar wordt vastgesteld bestaat het gevaar dat niet verder vooruit wordt gekeken naar de uitgaven of kosten die plaatsvinden na dat jaar.

Sturingsinformatie zorgt ervoor dat er inzicht is in de uitgaven c.q. lasten, zodat hier tijdig op gestuurd kan worden. Deze informatie hangt nauw samen met vermogens- en exploitatie-informatie, omdat de sturingsinformatie een gevolg is van het kasstroomoverzicht, de staat van baten en lasten en de balans. Hierin zijn twee smaken te onderscheiden. Inzicht in de kasstromen zorgt voor de beschikbaarheid om te sturen op korte termijn, inzicht in de baten en lasten zorgt voor de beschikbaarheid om te sturen op lange termijn.

Sturing op kortere termijn

In een kasstroomoverzicht zijn de uitgaven en ontvangsten van het lopende begrotingsjaar opgenomen. Omdat de kans op goede afweging van financiële besluiten toeneemt naarmate meer vooruit gekeken wordt in de begroting, is de overheid verplicht om de aankomende vier

jaar de uitgaven en ontvangsten te ramen (Kam et al., 2015). Deze ramingen voor de vier opvolgende jaren van een begroting heten de meerjarenramingen. Bij de behandeling van de miljoenennota worden dus de uitgaven van de behandelend begroting geautoriseerd door de Tweede Kamer en worden de meerjarenramingen van de inkomsten en uitgaven ter informatie meegestuurd. Deze ramingen vinden plaats op basis van de Macro-economische verkenning (MEV) die wordt opgesteld door het CPB (CPB, z.d.). Door de ramingen zijn de meerjareneffecten van bepaalde keuzes inzichtelijk, waardoor het mogelijk is om voor de aankomende vier jaar te sturen op de uitkomsten. Hiermee kan ook grofweg worden ingeschat of de overheid aankomende jaren genoeg geld heeft om bepaalde uitgaven te doen.

Deze wijze van kortere termijnsturing op inkomsten en uitgaven is kenmerkend voor de stelsels VKS en VKS+. De meerjarige ramingen op de inkomsten en uitgaven is echter extra-comptabele informatie. Daarmee zijn de meerjarenramingen van de ontvangsten en uitgaven alleen beschikbaar in het VKS+. In een BLS zijn het kasstroomoverzicht en de sturingsinformatie op korte termijn ook opgenomen. De kasstromen beperken zich echter tot de operationele kasstroom, de investeringskasstroom en de financieringskasstroom (AVRO, 2017, p. 15).

Een van de voordelen van de sturingsinformatie op ontvangsten en uitgaven is zoals bij de exploitatie-informatie ook zichtbaar werd, dat sterk gestuurd kan worden op de uitgaven (Moretti & Youngberry, 2018; Bandy, 2014; Harrison et al., 2013). Dit is voor de sturing op het EMU-saldo erg aantrekkelijk. Een gezonde balans tussen inkomsten en uitgaven is door deze sturingsinformatie op korte termijn goed mogelijk.

Het nadeel van deze sturingsinformatie is dat alleen inzicht is in de ontvangsten en uitgaven, waardoor op veel financiële aspecten ook niet gestuurd kan worden (Bandy, 2014; Harrison et al., 2013). Daarnaast werkt het inzicht in de korte termijn ook keuzes in de hand die voor de korte termijn voordelig zijn, maar wellicht voor de lange termijn nadelig (Kam et al., 2013).

Sturing op langere termijn

Er is ook sturingsinformatie die voor een langere periode dan vier jaar van tevoren inzichtelijk is. Deze informatie hangt niet samen met de uitgaven en ontvangsten maar met de baten en de lasten. Dit komt onder andere door de werking van bepaalde lasten. Onderdeel van de lasten zijn namelijk de kapitaallasten van investeringen. Deze kapitaallasten (afschrijvingen plus rente) worden bepaald door de levensduur van de investering. Wanneer een investering wordt gedaan met de levensduur van bijvoorbeeld 50 jaar, dan wordt bij het investeringsbesluit een effect op de begroting voor de aankomende 50 jaar vastgelegd. Het geld wat aan kapitaallasten aankomende 50 jaar dus is uitgegeven aan deze investering, ligt voor 50 jaar vast in de boekhouding. Onder andere door deze werking is de sturingsinformatie van baten en lasten voor een veel langere termijn mogelijk dan de aankomende vier jaar, zoals bij uitgaven en ontvangsten het geval is. Deze sturingsinformatie is het gevolg van de interactie tussen de staat van baten en lasten en de balans en is daarom alleen beschikbaar in een BLS.

Het voordeel van deze sturingsinformatie is dat het door een langere termijn aan informatie ook mogelijk is bredere keuzeafwegingen te maken. Door goed inzicht in de toekomst, wordt de voorspelbaarheid van informatie bevorderd (Caperchione, 2006; AVRO, 2017). Niet alleen heeft deze sturingsinformatie invloed op de voorspelbaarheid die relevant is voor het maken van besluiten. Ook dragen de inzichten bij aan meer transparantie en dat is bevorderlijk voor het afleggen van verantwoording (Barton, 2004; López and Caba, 2004;

Mack, 2004; Carnegie and West, 2005; Yamamoto, 2008; Nasi and Steccolini, 2008; Pina et al., 2009; Grossi and Reichard, 2009 en Reginato, 2010). Ervaring door agentschappen leert dat de sturingsinformatie uit een BLS leiden tot betere investeringsbesluiten, omdat de kosten over hele looptijd van de investering worden betrokken (AVRo, 2017, p.15).

Het nadeel van deze sturingsinformatie is dat de behoefte aan sturing op uitgaven groot is bij overheden. Alleen op basis van de baten en de lasten is deze sturing niet goed mogelijk. In een baten-lastenstelsel is het daarom ook noodzakelijk om deze kasinformatie te behouden (Kober et al., 2010).

Sturingsinformatie onderscheidt zich tussen de stelsels enerzijds door korte termijn inzichten (VKS en VKS+) en anderzijds door korte en lange termijn inzichten gecombineerd (BLS). Concluderend kan worden gesteld dat dit onderscheid tussen de stelsels VKS en VKS+ enerzijds en BLS anderzijds vrij groot is.

3.1.6 Dimensies van financiële informatiebeschikbaarheid in de verschillende stelsels

De eerste deelvraag van dit onderzoek is: *Wat is informatiebeschikbaarheid en hoe kan dit worden geoperationaliseerd in de belangrijkste boekhoudstelsels?* In paragraaf 3.1 is een antwoord gegeven op de vraag wat informatiebeschikbaarheid is en is impliciet antwoord gegeven op de vraag hoe dit geoperationaliseerd kan worden in de belangrijkste boekhoudstelsels. Om dit tweede aspect van de deelvraag explicieter te maken, is in tabel 2 een vereenvoudigd overzicht gemaakt van de informatiebeschikbaarheid in de belangrijkste boekhoudstelsels.

Tabel 2: Dimensies van financiële informatiebeschikbaarheid in de verschillende stelsels

	VKS	VKS+	BLS
Vermogensinformatie	Geen inzicht in vermogen Inzicht in verandering vermogen: investeringsbedrag in jaar van aanschaf	Inzicht in vermogen door: overheidsbalans, begrotingsfondsen, begrotingsreserves, aanvullende post, saldi balansen, garantieoverzicht Inzicht in verandering van vermogen: investeringsbedrag in jaar van aanschaf	Inzicht in vermogen door: balans Inzicht in verandering van vermogen: investeringsbedrag in jaar van aanschaf en gedurende levensduur in balans en staat van baten en lasten (kapitaallasten)
Exploitatieinformatie	Ontvangsten en uitgaven	Ontvangsten en uitgaven	Ontvangsten en uitgaven en baten en lasten
Juridische informatie	Verplichtingen en verkregen rechten d.m.v. verplichtingen-overzicht	Verplichtingen en verkregen rechten d.m.v. verplichtingen-overzicht	Verplichtingen en verkregen rechten d.m.v. voorzieningen op de balans

Risico informatie	Risicopremie	Garantieoverzicht met risico's, weerstandvermogen door CPB, risicopremie	Garantieoverzicht met risico's, weerstandvermogen door balans, risicovoorzieningen, risicopremie
Sturingsinformatie	Sturing op inkomsten en uitgaven aankomende vier jaar	Sturing op inkomsten en uitgaven aankomende vier jaar	Sturing op inkomsten en uitgaven aankomende vier jaar, sturing op baten en lasten op lange termijn

3.2 Allocatievoorkeuren

Het begrip allocatievoorkeur bestaat uit twee delen: allocatie en voorkeur. Allocatie of alloceren komt van het Engelse *allocation* en betekent toewijzen. Het woord wordt vaak gebruikt voor het toekennen van financiële middelen. Het maken van een besluit met financiële gevolgen brengt met zich mee dat het besluit dus financiële middelen alloceert. Een voorkeur hangt samen met een keuze tussen verschillende alternatieven. Wanneer een keuze gemaakt dient te worden dan ontstaat op basis van een afwegingsproces een voorkeur voor een van de alternatieven die in de keuze voorliggen (Hensher, 2006). Een allocatievoorkeur is in het verlengde hiervan dus een voorkeur die ontstaat bij het kiezen van een keuze (c.q. nemen van een besluit) die als gevolg heeft dat er middelen worden gallocceerd. Allocatievoorkeuren dienen te ontstaan bij het nemen van financiële besluiten.

Een financieel besluit is niets meer en niets minder dan een keuze die financiële gevolgen heeft. Deze gevolgen zijn ook expliciet onderdeel van de beslissing. Financiële keuzes die worden gemaakt door de Tweede Kamer zijn politieke besluiten, die budgettaire effecten hebben. Kamerleden zijn daarmee op Rijksniveau de besluitvormers van de financiën. Zij zijn verantwoordelijk voor het Nederlandse beleid en de begroting. Om deze verantwoordelijkheid uit te voeren, heeft de Tweede Kamer verschillende instrumenten. Doordat ieder financieel besluit een effect heeft op de begroting, is ieder besluit ook een wetswijziging. Hierdoor heeft de Tweede Kamer dus op ieder financieel besluit het recht op amendement (BOR, 2015). Daarnaast heeft de Tweede Kamer het grondwettelijke budgetrecht. *'Vrij vertaald is de kern van het budgetrecht dat uitgaven door de regering pas gedaan mogen worden na voorafgaande instemming van de Staten-Generaal en niet voor een hoger bedrag dan het in de begrotingswet vastgestelde maximumbudget'* (BOR, 2015, p. 13). Dit betekent dat de allocatievoorkeuren die Kamerleden hebben van invloed zijn op bijvoorbeeld de belastingdruk op bedrijven of de subsidietoekenning van culturele instellingen. De combinatie van het budgetrecht en het recht op amendement geeft de Tweede Kamer een machtig instrumentarium, de regering kan pas geld uitgeven of belastingen innen als de Tweede Kamer daarmee instemt, maar ook de omvang van de budgetten kan de Tweede Kamer onbegrensd verhogen, verlagen of herschikken (BOR, 2015).

Wanneer een besluitvormer voor een financieel besluit komt te staan moet hij/zij een keuze maken tussen verschillende alternatieven. Financiële beslissingen zijn allocatieve beslissingen, waarbij tijd en onzekerheid (en daarmee ook risico) een cruciale rol spelen. Om tot een financieel besluit te komen, moeten zowel de voorkeuren van de besluitvormer als de keuzealternatieven goed in relatie tot elkaar begrepen worden (Hallerbach & Spronk, 2002, p. 118).

Het keuzeprocess is zeer complex en erg contextafhankelijk. Besluitvormers zijn hierin afhankelijk van de kennis, informatie en advies waarover zij beschikken (Calvert, 1985). Bij politieke besluitvorming komen extra uitdagingen kijken zoals tijdstekort en het wege van inzichten van experts. Om het keuzeprocess minder complex te maken, wordt sterk geleund op deze kennis, informatie en advies. In het proces om tot een allocatie- of keuzevoorkeur te komen, gebruikt het brein echter bepaalde mechanismen, zogenaamde heuristieken, om informatie sneller te verwerken (Janis & Mann, 1977, Jervis, 1976, Tversky & Kahneman, 1974).

Er zijn veel verschillende theorieën over allocatievoorkeuren. Hierin zijn eigenlijk twee stromingen te onderscheiden. De eerste stroming is die van het rationele perspectief. De tweede stroming verzet zich tegen dit rationele perspectief door onderzoek te doen naar de heuristieken. Dit perspectief is het anti-rationele perspectief. In de volgende paragrafen geef ik een theoretisch kader van beide stromingen.

3.2.1 Het rationele perspectief

Binnen de sociale wetenschappen was de economische benadering van het menselijk handelen lang het meest dominant. Mensen zijn gemotiveerd door het verdienen van geld en het maken van winst. Door deze verklaring was het menselijk handelen voorspelbaar (Scott, 2000). Vanuit andere sociale disciplines zoals de sociologie en de politicologie werden theorieën om dit dogma van een rationeel denkende mens, heen gebouwd. Deze theorieën staan bekend als de *rational choice theory* (Homans, 1961; Coleman, 1973; Cook 1977; Scott, 2000; Simon, 1955; Garcia, 2013). Grofmazig kan deze theorie in twee veronderstellingen worden ingedeeld.

Allereerst worden keuzes gemaakt op basis van zoveel mogelijk informatie, zodat een afweging gemaakt kan worden om te komen tot de keuze die het meeste nut, welvaart of winst oplevert. Heath (1976) stelt dat individuen moeten anticiperen op de resultaten van de keuzealternatieven en moeten berekenen wat voor hen het beste is. Rationele individuen kiezen het alternatief dat hen waarschijnlijk de meeste voldoening zal schenken.

Ten tweede wordt verondersteld dat men een ongelimiteerde capaciteit heeft tot het verwerken van informatie; hierdoor wordt hun voorkeur steeds aanpast aan nieuw verkregen informatie (Garcia, 2013). *'Het rationele individu wordt verondersteld kennis te hebben van de relevante aspecten van zijn omgeving die, zo niet absoluut compleet, op zijn minst indrukwekkend helder en omvangrijk is. Aangenomen wordt dat hij ook een goed georganiseerd en stabiel systeem van voorkeuren heeft, en een vaardigheid in berekenen die hem in staat stelt om te berekenen vanuit welke alternatieve handelwijzen die hem ter beschikking staan, het meeste oplevert'* (Simon, 1955, p. 99). De mens zou zijn of haar keuzes dus baseren op alle beschikbare informatie en kiest daaruit rationeel de beste mogelijkheid (Nelson, 2009; Bolman & Deal, 2013; Simon, 1955, 1947, Calvert, 1985; Heath, 1976).

Op basis van het rationeel perspectief op allocatievoorkeuren kan enerzijds worden verondersteld dat de allocatievoorkeur uitgaat naar de keuze die de meeste voldoening geeft. Anderzijds kan worden verondersteld dat vanuit dit perspectief alle informatie die beschikbaar is, ook wordt gebruikt.

Om tot een verwachting van allocatievoorkeuren van Tweede Kamerleden te komen, is het belangrijk om te weten welke voorkeuren de meeste voldoening geven aan Kamerleden. Dit is veelal politiek ingegeven, maar wanneer wordt gekeken naar de formele taken die Kamerleden hebben, dan is dit het (mede)wetgeven en het controleren van de regering (Breeman et al., 2015). Bij het controleren van de regering geeft vermoedelijk een doelmatige en doeltreffende keuze de meeste voldoening. Dit komt voort uit wat het zachte

budgetrecht wordt genoemd. Hiervoor geldt dat de bestedingsrichting van de te autoriseren middelen doelmatig en doeltreffend is (BOR, 2015, p. 17).

In de context van financiële besluitvorming van de Tweede Kamer verwacht ik daarom dat Kamerleden, afhankelijk van de financiële informatiebeschikbaarheid, een voorkeur hebben voor keuzes die het meest doelmatig en doeltreffend zijn. Dit wil zeggen dat de voorkeuren uitgaan naar keuzes die het beoogde effect van het besluit voldoende behalen, voor een zo klein mogelijk budget.

3.2.2 Het anti-rationele perspectief

Er is de laatste decennia veel kritiek op het rationele perspectief gekomen. March en Simon beargumenteren dat de omschrijving van een rationeel keuzeprocess zowel bij personen als organisaties niet bestaat. Informatie is schaars en de mogelijkheid om deze informatie te verwerken is ook beperkt, alle mogelijkheden zijn hierdoor niet inzichtelijk. In plaats van op zoek te gaan naar de beste optie kiezen organisaties en personen de eerste optie die goed genoeg is (March & Simon, 1958 in: Bolman & Deal, 2013, p. 26). Om keuzeprocessen vorm te geven wordt de wereld gesimplificeerd, zodat de hoeveelheid informatie waarop keuzes worden gebaseerd behapbaar en overzichtelijk wordt.

Verschillende experimentele en surveyonderzoeken trekken de rol van informatie in keuzeprocessen nog veel verder in twijfel. Zij stellen dat informatie weinig tot geen rol speelt in financiële keuzeprocessen en suggereren dat verschillende psychologische elementen een cruciale rol spelen (Thaler, 1993; Benartzi and Thaler, 1995; Rabin, 1998; Shleifer, 2000; Shefrin, 2002; Barberis and Thaler, 2003; Camerer et al., 2003; Shiller, 2003).

Hieruit groeide een nieuwe onderzoek discipline die zijn oorsprong kent in het werk van Tversky en Nobelprijswinnaar Kahneman (1974) (Masini & Menichetti, 2012). Om tot een alternatieve verklaring voor menselijk handelen te komen, pasten zij een cognitief psychologisch perspectief toe om keuze uitkomsten op een andere manier te verklaren.

Tversky en Kahneman beargumenteren dat mensen bij het nemen van besluiten leunen op bepaalde heuristieken en dat dit kan leiden tot systematische fouten in risico-inschattingen (Tversky & Kahneman, 1974). *'De technische definitie van heuristiek is het gebruiken van een eenvoudige procedure om adequate, maar vaak imperfecte antwoorden op lastige vragen te vinden. Het woord is verwant aan eureka'* (Kahneman, 2012, p. 144). Deze heuristieken vormen het tweede perspectief op allocatievoorkeuren en bestaan in verschillende vormen.

Beschikbaarheid heuristiek

Een van de belangrijkste heuristieken die wordt omschreven is die van beschikbaarheid. Deze heuristiek houdt in dat men de hoeveelheid en waarschijnlijkheid op het voorkomen van bepaalde gebeurtenissen beoordeelt op basis van hun eigen subjectieve inschatting hoe vaak een gebeurtenis voorkomt (Tversky & Kahneman, 1974). Het voorbeeld wat de auteurs hierbij noemen is dat van een lijst met mannen- en vrouwennamen. De vraag is of er meer mannen- of meer vrouwennamen worden opgenoemd. Wanneer in de opgenoemde lijst meer mannen namen voorkomen, maar de vrouwen namen in diezelfde lijst bekendere namen zijn, dat geeft men aan dat zij meer vrouwennamen hebben gehoord uit de lijst (Kahneman, 2012; Tversky & Kahneman, 1974). Met andere woorden, de respondenten beoordelen hun keuze op basis van wat zij kennen. De informatie die zij kennen wordt beter opgeslagen dan de informatie die zij niet kennen en dit heeft invloed op hun keuzes. Garcia (2013) sluit zich in zijn onderzoek aan bij de beschikbaarheid heuristiek door de koppeling te maken met zelfvertrouwen. Hij toont aan dat als informatie strookt met jouw eigen ideeën en voorkeuren

je deze informatie vaker onthoudt en gebruikt. Informatie die ingaat tegen deze ideeën en voorkeuren wordt veel minder goed onthouden en gebruikt (Garcia, 2013).

Deze heuristiek zou bij Kamerleden kunnen opspelen wanneer zij bijvoorbeeld zelf risico-inschattingen dienen te maken hoe vaak een bepaald fenomeen zich voordoet. Wanneer bijvoorbeeld regulier onderhoud gedaan dient te worden aan infrastructuur, kan door Kamerleden anders worden besloten dan technisch noodzakelijk, doordat Kamerleden een alternatieve inschatting van de onderhoudsnoodzaak maken.

Anker heuristiek

De tweede heuristiek die wordt omschreven is die van het anker. Deze heuristiek komt vooral voor met getallen. Met een ankerheuristiek wordt bedoeld dat met bijvoorbeeld het inschatten van een bepaalde cijferreeks het uitmaakt wat het eerste stuk aan informatie is (Kahneman, 2012). Wanneer respondenten bijvoorbeeld wordt gevraagd om binnen 5 seconden een schatting te maken van de uitkomst van de som $8 \times 7 \times 6 \times 5 \times 4 \times 3 \times 2 \times 1$, is hun uitkomst significant hoger dan wanneer een respondenten wordt gevraagd hetzelfde te doen bij de som van $1 \times 2 \times 3 \times 4 \times 5 \times 6 \times 7 \times 8$ (Kahneman, 2012; Tversky & Kahneman 1974). Ditzelfde geldt bijvoorbeeld voor onderhandelen over een bepaalde prijs. Wanneer er een vraagprijs of openingsbod is, dan geldt dit bedrag als anker voor de verdere onderhandeling, onafhankelijk van de marktwaarde of reële waarde van het verkoopobject. Ook willekeurig geselecteerde ankers kunnen net zo effectief zijn als in potentie informatieve ankers (Kahneman, 2012).

Deze heuristiek zou in veel financiële besluiten bij Kamerleden kunnen opspelen, omdat een besluit altijd op voorstel van de regering of eigen Kamer gedaan wordt. Wie het voorstel opstelt bepaalt daarmee volgens dit heuristiek ook direct het ankerpunt van het voorstel en de onderhandelingen die daaruit volgen. De allocatievoorkeuren van de Kamerleden zijn volgens deze theorie dus afhankelijk van het ankerpunt.

Informatie hoeveelheid

Ook de hoeveelheid van informatie is van invloed op keuzes. Zo tonen Van Hall et al. (2007) in verschillende experimenten aan dat het zelfvertrouwen in het genomen besluit toeneemt naar mate de respondent meer informatie heeft gekregen, dit noemen zij *illusion of knowledge*. In hetzelfde onderzoek komt ook naar voren dat de nauwkeurigheid van voorspellingen afneemt naar mate er meer informatie voor handen is. De experimenten vonden plaats in de context van het voorspellen van basketbaluitslagen, waarbij de hoeveelheid informatie over het team is gemanipuleerd (Van Hall et al., 2007).

Ander onderzoek suggereert dat de hoeveelheid van informatie ook een rol speelt op de keuze om met een voorstel (the default option) mee te gaan of niet (Agnew & Szyman, 2005). In het experimentele onderzoek van Agnew & Szyman tonen zij aan dat hoe meer informatie een respondent te zien krijg, hoe sneller zij voor de weg kozen met minste tegenslag, met andere woorden: conform voorstel. Hierbij speelt de financiële kennis van de respondenten ook een rol. Hoe meer financiële kennis de respondent heeft, hoe kleiner het gemeten effect van *information overload* (Agnew & Szyman, 2005).

Deze theorie laat zien dat de hoeveelheid van informatie van invloed is op allocatievoorkeuren. Hoe meer informatie Kamerleden te zien krijgen, hoe meer zij geneigd zijn om het voorstel van het besluit te volgen en hoe meer zelfverzekerd zij daar over zijn.

Afkeer van verlies en emotionele formulering

Kahneman (2012) beschrijft het fenomeen van afkeer van verlies. Het relatieve verschil van verlies wordt als zwaarder ervaren dan de relatieve zelfde winst. -5 Wordt dus als heftiger

ervaren dan +5. Deze afkeer van verlies zorgt er bij beleggers bijvoorbeeld voor dat zij vaak de koers controleren en geneigd zijn op basis van veel kleine verliezen hun portefeuille aan te passen. Bellegers die over een groter geheel van gegevens en op de langere termijn hun koersen volgen, zijn minder geneigd hun portefeuille aan te passen, zijn daardoor minder afkerig tegen risico's en vergaren uiteindelijk meer rijkdom (Kahneman, 2012, p. 359). Lange termijn informatie zorgt dus voor een kleiner afkeer van verlies en voor een hogere tolerantie van risico's.

Wat ook meespeelt bij informatie is de taal en emoties die deze taal oproept. Een experiment door McNeil et al. (1982) toont aan dat medische proefpersonen eerder kiezen voor een positief geformuleerde kans dan een negatief geformuleerde kans, terwijl de kansen zelf niet verschillen. De helft van de deelnemers kreeg de positieve beschrijving te zien, de andere helft de negatieve. De twee beschrijvingen van de uitkomsten in het experiment waren als volgt geformuleerd:

1. De overlevingskans na 1 maand is 90%
2. De sterftkans in de eerste maand is 10%

In 84% van de gevallen werd door de medisch professionals gekozen voor optie 1 terwijl zo'n 50% van de andere groep voor de anders geformuleerde maar zelfde kans koos.

Binnen de context van financiële besluitvorming bij de Tweede Kamer volgt uit deze theorieën dat Kamerleden een voorkeur hebben voor het alternatief die hen het minste verlies oplevert, door de afkeer van verlies. Ook speelt de formulering van de keuzealternatieven een rol in de voorkeuren. Een bezuiniging zal hierdoor waarschijnlijk minder snel worden geaccepteerd dan een ombuiging, terwijl de begrippen in feite dezelfde betekenis hebben.

3.2.3 Samenvattend

In paragraaf 3.2 stond het concept allocatievoorkeuren centraal. Hierop is vanuit het rationele en het anti-rationele perspectief een theoretisch kader ontwikkeld. In tabel 3 zijn de bevindingen vanuit deze perspectieven op allocatievoorkeuren samengevat. Daarmee wordt ook de tweede deelvraag beantwoord: *Wat zijn allocatievoorkeuren, in de context van financiële besluitvorming in de Tweede Kamer?*

Tabel 3: Allocatievoorkeuren vanuit het rationeel en anti-rationeel perspectief

Rationeel perspectief	Anti-rationeel perspectief
Alle beschikbare informatie wordt gebruikt	Informatie wordt onder invloed van heuristieken, selectief gebruikt
Voorkeur voor meest doelmatige alternatief	Voorkeur voor het alternatief die aansluit bij de eigen opvatting over de waarschijnlijkheid van het voordoen van een situatie
Voorkeur voor het meest doeltreffende alternatief	Voorkeur voor het alternatief die het dichtst in de buurt komt van het ankerpunt
	Voorkeur voor het alternatief die het meest positief is geformuleerd
	Voorkeur voor het alternatief die hen het minste (politieke) verlies oplevert

3.3 Relatie tussen informatiebeschikbaarheid en allocatievoorkeuren

In paragraaf 3.1 en 3.2 zijn de concepten informatiebeschikbaarheid en allocatievoorkeuren uitgewerkt. Op basis van de inzichten uit deze paragrafen kan een theoretische koppeling tussen de twee concepten worden opgesteld.

De eerste dimensie van financiële informatiebeschikbaarheid is vermogensinformatie. Vermogensinformatie geeft enerzijds inzicht in de samenstelling van het vermogen en anderzijds informatie over vermogensverandering. Meer vermogensinformatie zorgt ervoor dat meer bekend is over de samenstelling van het vermogen en maakt inzichtelijk wat het langdurige effect van vermogensverandering is op exploitatie-verandering. Minder vermogensinformatie zorgt voor een gebrekkig beeld van de samenstelling van het vermogen en geeft slechts inzage in de effecten van vermogensverandering op de korte termijn. Meer vermogensinformatie leidt hierdoor tot inzicht in doelmatigheid en doeltreffendheid, waardoor een voorkeur ontstaat voor het rationeel perspectief. Minder vermogensinformatie leidt tot een voorkeur van het anti-rationeel perspectief.

De tweede dimensie van financiële informatiebeschikbaarheid is exploitatie-informatie. Hierin is informatie zichtbaar van de verschillende financiële stroomgrootheden. Bij inzicht in de baten en de lasten is inzicht in de totaalkosten mogelijk. Bij inzicht in de uitgaven en ontvangsten ontbreekt dit inzicht. Door inzicht in de totale kosten is meer informatie voor handen bij de grootheden baten en lasten dan bij ontvangsten en uitgaven. Doordat meer informatie beschikbaar is, verwacht ik dat een rationele afweging op basis van deze informatie makkelijk gaat dan bij alleen inzicht in de uitgaven en ontvangsten. Hierdoor verwacht ik dat inzicht in de baten en de lasten van exploitatie-informatie zorgt voor een voorkeur voor het rationele perspectief. Inzicht in de ontvangsten en uitgaven zorgt daarentegen voor een voorkeur in het anti-rationele perspectief.

De derde dimensie van financiële informatiebeschikbaarheid is de juridische informatie. Hierin is informatie met betrekking tot verplichtingen en verkregen rechten zichtbaar, die gevolgen hebben voor het budget. Meer juridische informatie zorgt voor een groter vollediger beeld van het budget, minder juridische informatie zorgt voor een minder volledig beeld van de bestedingsruimte. Daarom verwacht ik dat meer juridische informatie zorgt voor een rationele voorkeur. Minder juridische informatie zorgt voor de anti-rationele voorkeur.

De vierde dimensie van financiële informatiebeschikbaarheid is risico-informatie. Onderdeel van deze informatie is het inzicht van de risico's en de beheersbaarheid van de risico's. De hoeveelheid van risico-informatie maakt uit voor de verwachte allocatievoorkeuren. Meer risico-informatie zorgt voor een rationelere afweging van risico's, waardoor een voorkeur ontstaat voor het rationele perspectief. Minder risico-informatie zorgt voor een anti-rationele voorkeur, onder andere omdat door een gebrek aan risico-informatie de beschikbaarheidsheuristiek op kan treden.

De laatste dimensie van financiële informatiebeschikbaarheid is sturingsinformatie. Net als in de exploitatie-informatie is hier een verschil op te merken tussen het kasstroomoverzicht en de staat van baten en lasten. Door het kasstroomoverzicht is sturing op de korte termijn mogelijk, omdat de uitgaven en ontvangsten scherp in beeld zijn. Door de staat van baten en lasten is ook sturing op de lange termijn mogelijk. Door meer lange termijn inzicht is rationelere sturing mogelijk, dan wanneer alleen korte termijn informatie voorhanden is. Daarom verwacht ik dat lange termijn sturingsinformatie zorgt voor een

voorkeur voor het rationele perspectief en verwacht ik dat korte termijn sturingsinformatie een voorkeur heeft voor het anti-rationele perspectief.

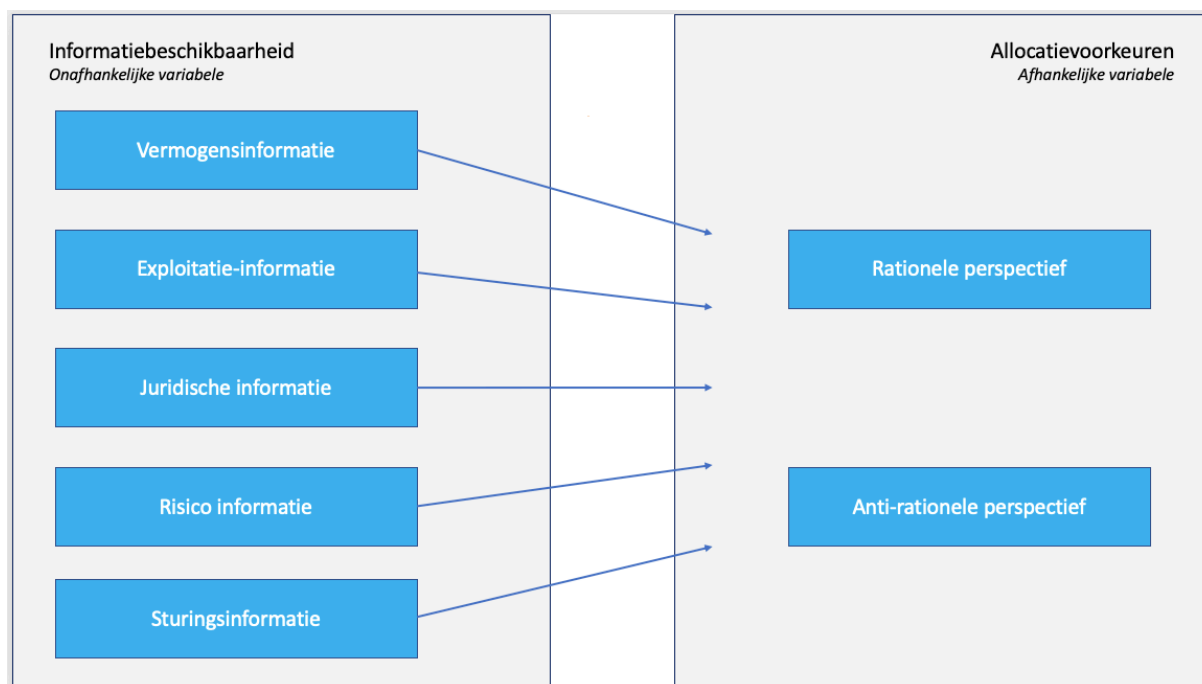
In tabel 4 is de theoretische koppeling tussen financiële informatiebeschikbaarheid en allocatievoorkeuren schematisch weergegeven. Hiermee wordt antwoord gegeven op de derde deelvraag: *Wat is de theoretische link tussen informatiebeschikbaarheid en allocatievoorkeuren?*

Tabel 4: theoretische koppeling financiële informatiebeschikbaarheid en allocatievoorkeuren.

	Rationeel	Anti-rationeel
Vermogensinformatie	Meer vermogensinformatie leidt tot inzicht in doelmatigheid en doeltreffendheid, waardoor een voorkeur voor het rationeel perspectief ontstaat.	Minder vermogensinformatie leidt tot een voorkeur van het anti-rationeel perspectief
Exploitatie-informatie	Inzicht in baten en lasten zorgt voor een voorkeur voor het rationele perspectief	Inzicht in ontvangsten en uitgaven zorgt voor een voorkeur voor het anti-rationele perspectief
Juridische informatie	Meer juridische informatie zorgt voor meer inzicht in het budget en voor een rationele voorkeur	Minder juridische informatie zorgt voor minder inzicht in het budget en voor een anti-rationeel voorkeur
Risico-informatie	Meer risico-informatie zorgt voor een rationelere afweging van de risico's	Minder risico-informatie zorgt voor een anti-rationele afweging van risico's, doordat de beschikbaarheid heuristisch op kan treden.
Sturingsinformatie	Sturingsinformatie op de lange termijn zorgt voor een voorkeur voor het rationele perspectief	Sturingsinformatie op de korte termijn zorgt voor een voorkeur voor het anti-rationele perspectief

In deze scriptie wordt onderzocht wat de invloed is van de onafhankelijke variabele informatiebeschikbaarheid op de afhankelijke variabele allocatievoorkeuren (zie figuur 1). In dit experimentele onderzoek vindt de manipulatie daarom plaats binnen de onafhankelijke variabele informatiebeschikbaarheid. Om tot hypothesen te komen worden de verwachtingen op basis van de theoretische koppeling tussen de twee concepten (tabel 4) gekoppeld aan de informatiebeschikbaarheid binnen de drie stelsels (zie tabel 2).

Figuur 1: Conceptueel schema afhankelijke variabele (allocatievoorkeuren) en onafhankelijke variabele (informatiebeschikbaarheid)

Wanneer de theoretische koppeling tussen financiële informatiebeschikbaarheid en allocatievoorkeuren wordt verbonden met de inzichten van de informatiebeschikbaarheid van de verschillende stelsels, worden verschillende inzichten zichtbaar die van belang zijn voor dit onderzoek.

3.3.1 Hypothesen

Het eerste belangrijke inzicht betreft de vermogensinformatie. Uit de theorie blijkt de verwachting dat meer vermogensinformatie leidt tot een rationele voorkeur. Tevens blijkt dat de hoeveelheid vermogensinformatie tussen de stelsels flink verschilt. In de stelsels VKS en VKS+ ontbreekt een balans en daarmee ook inzicht in het vermogen en de kapitaallasten van het vermogen. In een BLS zijn door de samenwerking tussen de balans en de staat van baten en lasten de kapitaallasten van activa inzichtelijk, hierdoor zijn ook de totale lasten en de jaarlijkse lasten zichtbaar. Dit hangt samen met het inzicht dat de exploitatie-informatie verschilt tussen de stelsels. Hierdoor is binnen een VKS en VKS+ slechts voor de komende vier jaar informatie inzichtelijk, terwijl binnen een BLS alle termijnen inzichtelijk zijn. Dit heeft als gevolg dat in een BLS beter een rationele afweging gemaakt kan worden op basis van de totale kosten, er is immers meer informatie beschikbaar. Op basis hiervan kom ik tot de eerste hypothese:

H1: Wanneer een kapitaalkeuze wordt voorgelegd, kiezen respondenten met BLS informatie in tegenstelling tot VKS en VKS+ respondenten de voor hen rationeel goedkoopste mogelijkheid.

Het tweede belangrijke inzicht betreft de risico-informatie. Uit de theorie blijkt de verwachting dat meer risico-informatie zorgt voor een rationele voorkeur. Tevens blijkt dat de risico-informatie tussen de stelsels flink verschilt. In een VKS+ en in een BLS wordt veel risico-informatie getoond door middel van informatie die voortkomt uit de balans (zoals risicovoorzieningen) of extra-comptabele informatie (zoals het garantieoverzicht). Het

verschil in risico-informatie tussen de stelsels wordt goed zichtbaar wanneer informatie over een geldverstrekking nodig is. Uit de allocatietheorie blijkt dat meer risico-informatie vermoedelijk zorgt voor een rationele allocatievoorkeur. Op basis van deze theorieën kom ik tot de tweede hypothese:

H2: Wanneer een keuze voor een geldverstrekking voorligt kiezen respondenten met VKS+ en BLS informatie in tegenstelling tot VKS respondenten voor de mogelijkheid met het minste risico.

Een derde belangrijk inzicht betreft de sturingsinformatie. Uit de theorie blijkt dat sturingsinformatie over de lange termijn zorgt voor een rationele voorkeur. Ook blijkt dat tussen de stelsels een groot verschil zit in sturingsinformatie. In de stelsels VKS en VKS+ zijn alleen de uitgaven en ontvangsten in het kasstroomoverzicht inzichtelijk voor de lopende begroting en de vier opvolgende jaren. In een BLS zijn naast de uitgaven en inkomsten ook de baten en lasten inzichtelijk. Deze kennen geen uiterlijke termijn waarop inzicht verworven wordt, waardoor over een langere termijn sturingsinformatie voorhanden is. Doordat binnen VKS en VKS+ sturingsinformatie betrekking heeft op de korte termijn, kom ik tot de derde hypothese:

H3: Wanneer een operationele keuze wordt voorgelegd kiezen respondenten met VKS en VKS+ informatie in tegenstelling tot BLS respondenten vaker voor de keuze die op korte termijn het voordeligst lijkt.

4. Methode

In dit methodehoofdstuk worden de methodische keuzes voor dit onderzoek verantwoord. Eerst ga ik in op de onderzoeksstrategie, waarin duidelijk wordt voor welk type onderzoek ik heb gekozen en waarom. Vervolgens verantwoord ik de manier van dataverzameling en hoe deze data wordt geanalyseerd. Daarna ga ik in op de selectie van respondenten, de selectie van cases, de onderzoeksethiek, de operationalisatie en tot slot de betrouwbaarheid en validiteit.

4.1 Onderzoeksstrategie

In dit onderzoek wordt de invloed onderzocht van informatiebeschikbaarheid op allocatievoorkeuren van Kamerleden. Om deze vraag te beantwoorden is een onderzoeksstrategie nodig. De beantwoording van de eerste drie deelvragen is theoretisch gedreven, voor het beantwoorden van de laatste deelvraag is empirisch werk noodzakelijk.

Omdat deze laatste deelvraag en de hoofdvraag causale vraagstellingen betreffen, leent een experimentele onderzoeksmethode zich het best voor dit onderzoek (Bryman, 2012, p. 50). Het doen van experimenteel onderzoek binnen publiek management is nog een relatief nieuwe methode (Bouwman & Grimmelikhuijsen, 2016; Jilke, et al., 2016a, 2016b; Margetts, 2011; Blom-Hansen et al., 2015). Sinds 2013 is echter een grote stijging in aantal experimentele onderzoeken in het publiek management zichtbaar (Bouwman & Grimmelikhuijsen, 2016). Dit type onderzoek biedt kansen voor publiek management, omdat hiermee causale vragen beter kunnen worden beantwoord en bestuurskundige theorieën accurater kunnen worden getoetst. In dit onderzoek maak ik gebruik van een surveyexperiment, omdat de causale relatie tussen twee concepten centraal staat. Om deze relatie te onderzoeken is het uitzetten van een survey het meest voor de hand liggend (Boeije et al., 2009, p. 215- 233). Gezien de kleine groep als doelpopulatie van dit onderzoek (150 Kamerleden en hun fractiemedewerkers) is het noodzakelijk om een zo toegankelijk mogelijke methode te kiezen voor de respondenten. Indien de drempel te hoog wordt om te participeren, wordt het minimale aantal respondenten niet behaald en/of kan het effect niet worden toegeschreven. Daarnaast heeft een vragenlijst het voordeel dat er veel ruimte is voor contextuele informatie en er enige mate van controle op de omgeving en interventie is. Met een surveyonderzoek kunnen hypothesen worden getoetst. Het bijkomende voordeel van kwantitatief onderzoek is de generaliseerbaarheid van de resultaten, mits de steekproef groot genoeg is en de steekproef representatief is voor de samenstelling van de populatie.

4.2 Onderzoeksmethode

Ik zal ingaan op de keuze voor een experimenteel onderzoek en toelichten wat experimentele vignetten precies inhouden.

4.2.1 Surveyexperiment

De keuze voor een experimentele methode leidt terug naar de hoofdvraag. De hoofdvraag in dit onderzoek is: *Hoe beïnvloeden interventies met verschillende beschikbaarheid van informatie de allocatievoorkeuren van Tweede Kamerleden?* Deze vraag is een experimentele vraag omdat gevraagd wordt naar de invloed van een onafhankelijke variabele op een afhankelijk variabele. In deze vraag is de onafhankelijke variabele de *beschikbaarheid van informatie* en de afhankelijke variabele de *allocatievoorkeuren*. De vraag hoe de

onafhankelijke variabele invloed heeft op de afhankelijk variabele is een causale vraag en hiervoor is een experiment een veelgebruikte onderzoeksmethode (Bryman, 2012, p. 50).

Om een causale relatie aan te tonen, dient het resultaat aan drie voorwaarden te voldoen. Ten eerste, de oorzaak ging de uitkomst voor in de tijd; ten tweede, er is een relatie tussen de oorzaak en de uitkomst; ten derde, er is geen plausibele alternatieve verklaring voor de uitkomst (John Stuart Mill, in: Shadish, Cook & Campbell, 2002, p. 6). Deze voorwaarden dienen te worden getoetst tussen de onafhankelijke variabele en de afhankelijk variabele. Om een zinnige vergelijking te maken wordt de onafhankelijke variabele in drie groepen gesplitst op basis van de boekhoudstelsels. In dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van de methodiek *basic design comparing three treatments* (Shadish et al., 2002). Dit betekent dat er drie verschillende groepen zijn gecreëerd. Hierdoor kunnen de observaties vervolgens met elkaar worden vergeleken. Bij alle drie de groepen betreft het een observatie op een situatie die fictief is, het zijn immers cases die Kamerleden anders niet in deze context zouden hebben bekeken. De eerste groep krijgt informatie te zien op basis van informatie van een verplichtingen-kasstelsel (VKS), de tweede groep op basis van het verplichtingen-kasstelsel aangevuld met extra-comptabele informatie (VKS+), de derde groep krijgt informatie op basis van het baten-lastenstelsel (BLS) Ondanks dat de groep VKS+ is gebaseerd op het huidige boekhoudstelsel van het rijk, worden de Kamerleden niet in een standaard situatie of omgeving onderzocht. Hierdoor is sprake van drie testgroepen en niet bijvoorbeeld twee testgroepen en een controlegroep.

Tabel 5: Visualisering experimentele groepen

Experimentele groepen	Cases	Meting
Treatment groep A (informatiebeschikbaarheid o.b.v. VKS)	Vignette 1 Vignette 2 Vignette 3	Observeren
Treatment groep B (informatiebeschikbaarheid o.b.v. VKS+)	Vignette 1 Vignette 2 Vignette 3	Observeren
Treatment groep C (informatiebeschikbaarheid o.b.v. BLS)	Vignette 1 Vignette 2 Vignette 3	Observeren

4.2.2 Experimentele Vignetten

Een kwantitatieve vignette studie bestaat uit twee onderdelen: (1) het vignette experiment als kernonderdeel en (2) een traditionele vragenlijst die naar specifieke eigenschappen van de respondent vraagt, zodat deze kunnen worden gebruikt als covarianties in de analyse (Atzmüller & Steiner, 2010). Voorbeelden van vragen in de traditionele vragenlijst zijn: *bent u man of vrouw? Bent u onderdeel van de coalitie of oppositie? Wat is uw hoogst genoten opleiding?* De combinatie van een vignette experiment en een traditionele vragenlijst zorgt er daarnaast voor dat de zwaktes van beide methoden door elkaar worden gecompenseerd (Atzmüller & Steiner, 2010).

Als definitie voor een vignette wordt veelal die van Atzmüller en Steiner (2010, p. 128) gebruikt: *'a short, carefully constructed description of a person, object, or situation, representing a systematic combination of characteristics'*. In dit onderzoek zal een vignette een nauwkeurig samengestelde omschrijving van een situatie (een financieel voorstel) zijn die een systematische combinatie van karakteristieke eigenschappen representeert. Uit deze

definitie volgt dus dat iedere casus die aan de respondenten wordt voorgelegd, feitelijk een nieuw vignette is. In dit onderzoek zal iedere respondent drie vignetten voorgelegd krijgen, op basis waarvan de respondent een voorkeur geeft.

Hierbij zijn de respondenten willekeurig ingedeeld in een van de drie onderzoeksgroepen. De eerste groep krijgt vignetten voorgelegd waarop informatie te zien is die overeenkomt met de informatie in een 'pure' kas-verplichtingenstelsel. De volgende groep krijgt vignetten waarop informatie is te zien die overeenkomt met informatie uit de Nederlandse vorm van het verplichtingen-kasstelsel. De derde groep krijgt vignetten waarop informatie te zien is die overeenkomt met een baten-lastenstelsel. Elk item is volledig hetzelfde in de drie vragenlijsten, met uitzondering van de informatiebeschikbaarheid. Hierdoor wordt de effectsize groter en kunnen de verschillen in observaties ook daadwerkelijk worden toegeschreven aan de informatiebeschikbaarheid. Hieronder is het vignette van de groep VKS ter illustratie toegevoegd. Zie voor alle gebruikte vignetten bijlage A.

U krijgt als Kamerlid een keuze voorgelegd om de digitale veiligheid bij de Tweede Kamer te verbeteren door het aanschaffen van een nieuw ICT-systeem (hardware en software). U moet kiezen tussen een van de twee mogelijkheden. Er is geen kwaliteitsverschil tussen de mogelijkheden. Er zijn nog geen verplichtingen aangegaan.

- *Systeem ICTIX gaat naar verwachting 10 jaar mee. De aanschafprijs is € 5 miljoen. De jaarlijkse onderhoudskosten zijn € 50.000 per jaar. Na 5 jaar dient er een grote update te worden gedaan, dit kost vermoedelijk zo'n € 500.000.*

Aanschaf ICTIX					
Soort	Jaar T	Jaar T+1	Jaar T+2	Jaar T+3	Toelichting
Aanschaf	€ 5.000.000				5 miljoen aanschafwaarde
Jaarlijks onderhoud		€ 50.000	€ 50.000	€ 50.000	50.000 onderhoudsuitgave

- *Systeem DIGIX gaat naar verwachting 5 jaar mee. De aanschafprijs is € 3 miljoen. De jaarlijkse onderhoudskosten zijn € 50.000 per jaar. Een grote update is niet nodig.*

Aanschaf DIGIX					
Soort	Jaar T	Jaar T+1	Jaar T+2	Jaar T+3	Toelichting
Aanschaf	€ 3.000.000				3 miljoen aanschafwaarde
Jaarlijks onderhoud		€ 50.000	€ 50.000	€ 50.000	50.000 onderhoudsuitgave

Geef op de volgende schaal uw keuzevoorkeur aan:

Systeem ICTIX

Systeem DIGIX

Het vignette-experiment heeft een between-subjects design, omdat iedere respondent slechts een van de drie typen vignetten te zien krijgt (Erlebacher, 1977). Binnen het doen van surveyonderzoek is het gebruik van hypothetische situaties een veelgehoord zwak punt (Fowler, 1995). Daarom zijn de cases samengesteld in samenwerking met ambtenaren van de Dienst Analyse en Onderzoek van de Tweede Kamer, ambtenaren van het Ministerie van Financiën en ambtenaren van de Algemene rekenkamer. Hiermee wordt beoogd om het surveyexperiment een hoge realiteitswaarde te geven. Daarnaast zijn de volledige vragenlijsten vooraf door een aantal Kamerleden getoetst, om fouten of onduidelijkheden eruit te halen.

4.3 Data analyse

Het doel van de data analyse is om een antwoord te kunnen geven op de onderzoeksvraag en om te onderzoeken of de resultaten verklaard worden vanuit de interventie, of ook op andere manieren verklaard kunnen worden.

Hiervoor heb ik een t-toets gedaan om de gemiddeldes van de onafhankelijke steekproeven met elkaar te vergelijken. Ook wordt de t-toets gebruikt om randomisatievariabelen te controleren. Daarmee kan worden gecontroleerd of de respondentgroepen significant met elkaar verschillen op leeftijd, ervaring etc. Hierbij heb ik een t-toets two sample test uitgevoerd.

Om de hoofdvraag te beantwoorden is allereerst gebruik gemaakt van een f-toets (ANOVA) om de gemiddeldes tussen de drie experimentele groepen met elkaar te vergelijken. Hiermee kan worden getoetst of de beschikbare informatie tussen de vignetten voor een ander gemiddelde heeft gezorgd. Hiervoor is het noodzakelijk dat de onafhankelijke variabelen categorisch zijn en de afhankelijke variabelen op schaalniveau zijn. Een ANOVA is een Analysis of Variance. De nulhypothese bij de ANOVA is dat er geen verschillen zijn in de gemiddelden tussen de groepen. Wanneer de hypothese wordt verworpen betekent dit dat er een significant verschil is tussen de drie groepen, daarmee weet je echter niet welke groep groter is dan de ander.

Als aanvulling op de f-toets (ANOVA) is gebruik gemaakt van een lineaire regressieanalyse. Deze analyse is bijzonder bruikbaar, omdat hierin voor additionele variabelen kan worden gecontroleerd. Doordat de doelpopulatie van het onderzoek klein is en de steekproef daarmee ook, zullen de groepen niet groot genoeg zijn om volledig willekeurig te zijn. Hierdoor is het nuttig om in de analyse te compenseren voor de verschillen in de groep die invloed kunnen hebben op de verklarende variabelen. Door demografische en controlevariabelen toe te voegen aan de regressieanalyse kunnen betrouwbaardere uitspraken worden gedaan over de significantie van de onafhankelijke variabele informatiebeschikbaarheid op de afhankelijke variabele allocatievoorkeuren.

4.4 Selectie van respondenten

Het is belangrijk om keuzes te maken op wie het onderzoek zich richt, zodat specifiekere uitspraken kunnen worden gedaan over de gemeten effecten (Boeije et al. 2009, p. 223). De doelpopulatie van dit onderzoek zijn besluitvormers op rijksniveau van Nederland, meer specifiek Tweede Kamerleden en hun directe beleids-/fractiemedewerkers. De vragenlijst wordt opgemaakt via het programma Qualtrics. Wanneer de respondenten het onderzoek startten zal dit programma de respondenten willekeurig indelen in een van de drie onderzoeksgroepen.

Het schrijven van deze scriptie gaat gepaard met een afstudeerstage bij de afdeling Dienst Analyse en Onderzoek van de Tweede Kamer der Staten Generaal. Door deze stage heb ik toegang tot een breed netwerk binnen en buiten de Tweede Kamer. Dit netwerk draagt enorm bij aan het bereik van deze lastige doelpopulatie, waardoor het uitvoeren van een onderzoek op deze doelpopulatie mogelijk is.

Twee Kamerleden die voor de Commissie Financiën als rapporteur opereren treden op als ambassadeur van dit onderzoek. Zij hebben een brief opgesteld aan alle Kamerleden en beleids-/fractiemedewerkers om deel te nemen aan het onderzoek (zie bijlage C). Deze brief is op maandag 18 mei 2020 door de adjunct-griffier van de Commissie Financiën aan alle ambtelijk secretarissen van de Tweede Kamerfracties gezonden. Op dinsdag 19 mei 2020 is op het intranet van de Tweede Kamer een nieuwsbericht verschenen met daarin de oproep om deel te nemen aan het onderzoek (zie bijlage D). Op woensdag 20 mei 2020 (verantwoordingsdag) heeft Kamerlid Bart Snels (Groenlinks) in een Kamerdebat opgeroepen om deel te nemen aan het onderzoek. Op maandag 25 mei 2020 heeft de adjunct-griffier van de Commissie Financiën aan alle ambtelijk secretarissen van de Tweede Kamerfracties een herinneringsmail toegezonden. Op dinsdag 26 mei 2020 hebben mijn collega's bij de Dienst Analyse en Onderzoek de Kamerleden en fractiemedewerkers met wie zij contact hebben een mail gestuurd om op te roepen deel te nemen aan het onderzoek. Op woensdag 27 mei 2020 heb ik persoonlijk een mail gestuurd aan alle ambtelijk secretarissen om op te roepen de vragenlijst te verspreiden onder de Kamerleden en fractiemedewerkers. De survey heeft in totaal twee weken opengestaan.

Na twee weken hebben in totaal 61 respondenten de vragenlijst ingevuld. Hierna heb ik een filter toegepast om alleen de betrouwbare en daadwerkelijk ingevulde vragenlijsten mee te nemen in de analyse. Bij het invullen van een survey met cases komt het voor dat respondenten de vragen niet goed lezen of niet geconcentreerd zijn (Oppenheimer et al., 2009). Respondenten willen tijdens het invullen van de vragenlijst zo min mogelijk moeite doen om de antwoorden te geven (Krosnick, 1991). Veel onderzoekers maken daarom gebruik van een controlevraag om te toetsen of de respondenten de vraag wel hebben gelezen en niet zonder te lezen de vragenlijst invullen. In dit onderzoek is in overleg met een panel van twee Kamerleden besloten om een dergelijke controlevraag niet op te nemen, omdat zij dit ervoeren als flauw en kinderachtig. Dit zou mogelijk een negatief effect hebben op hoe serieus genomen de respondenten zich voelen. Daarom is besloten om deze vraag niet op te nemen. Daarom is een filter opgenomen die de respons achteraf controleert. Deze filter is tweezijdig. Iedereen die de verplichte vragen 1 t/m 5 niet volledig heeft ingevuld, is verwijderd uit de dataset. Hierdoor zijn vijf respondenten verwijderd. Hierna zijn de respondenten verwijderd die wel de vijf eerste vragen hebben ingevuld, maar daarna geen van de drie vignetten hebben ingevuld of het standaardantwoord niet hebben aangepast. Deze respondenten hebben hierdoor namelijk geen waardevolle data opgeleverd. Hierdoor zijn acht respondenten verwijderd. Hierdoor bleven 48 respondenten waarvan de data geanalyseerd is.

Een N van 48 is voor een kwantitatief onderzoek een vrij kleine steekproef. Het effect van een kleine steekproef kan zijn dat grote effecten als niet significant worden gemeten (Field, 2013, p.282). Hierom is het belangrijk om te controleren wat de power van het onderzoek is. In paragraaf 4.8.2 wordt deze toets uitgevoerd. Hierin is zichtbaar dat de power van het onderzoek hoog genoeg is om significante effecten te meten met 48 respondenten. In 4.5.3 wordt de verdeling van de respondenten over de experimentele groepen getoond.

4.5 Selectie van cases

Het is belangrijk om realistische cases te gebruiken in de vignetten. Tegelijkertijd is het belangrijk dat de casuïstiek niet te politiek is en ook niet te saai. De affectheuristiek stelt dat individuele prioriteiten en aversies de opvattingen over de wereld bepalen (Slovic et al., 2002). Daarom zijn individuele prioriteiten en aversies van invloed op allocatievoorkeuren. Hierdoor is het dus zeer belangrijk om in de caseselectie zoveel mogelijk cases te vermijden die individuele prioriteiten of aversies kunnen opwekken. Hierin zal een balans gevonden moeten worden. Bij de selectie van cases wordt samenwerking gezocht met het Ministerie van Financiën die een baten-lastenpilot coördineert bij het ministerie van Defensie en het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat. In deze pilots zijn keuzes gemaakt met betrekking tot de verschillende vormen van baten-lasteninformatie. Door hierin afstemming te zoeken, zorg ik dat de verschillende vormen van een baten-lastenstelsel aan elkaar gelijk zijn tussen verschillende experimenten van de Rijksoverheid.

Niet iedere casus leent zich even goed om in korte tijd te doorgronden op basis waarvan allocatievoorkeuren gevormd kunnen worden. Daarom is het ook belangrijk om voor niet al te ingewikkelde cases te kiezen. Daarbij dienen cases gekozen te worden waarin de beschikbaarheid van informatie als gevolg van de stelsels daadwerkelijk van elkaar verschillen. Deze afwegingen zijn gemaakt in paragraaf 3.3.

4.5.1 Begrijpelijkheid van experimentele situaties

In een experimentele vignette-onderzoek is het belangrijk dat de voorgelegde situaties als begrijpelijk worden ervaren door de respondenten. Hierom zijn in de vragenlijst vragen opgenomen die deze begrijpelijkheid toetsen. Daarnaast is er voorafgaand aan het uitzetten van de vragenlijst een testfase geweest, waarin zowel potentiële respondenten als mensen buiten de doelpopulatie de begrijpelijkheid van de situaties hebben getest. Naar aanleiding van deze test zijn aanpassingen verricht om de begrijpelijkheid te verhogen. De respondenten beoordeelden de begrijpelijkheid van de vragenlijst gemiddeld met $\mu = 3.53$ ($\sigma = 1.16$) op een 5 puntenschaal, waardoor er geen grote redenen zijn om de begrijpelijk in twijfel te trekken.

4.5.2 Realiteit van experimentele situaties

Naast de begrijpelijkheid van de gebruikte situaties voor de respondenten is het voor de maatschappelijk relevantie erg belangrijk dat de gekozen situaties ook realistisch zijn. Pas als de situaties realistisch zijn, zijn de resultaten van het onderzoek relevant voor het Nederlandse debat rondom de VKS en BLS. Om de cases zo realistisch mogelijk te maken, is gekozen voor een nauwe samenwerking met ambtenaren van de Tweede Kamer, Algemene Rekenkamer en het Ministerie van Financiën. Zij zijn als hoofdactoren binnen de Rijksfinanciën en daarmee ook binnen de discussie, zeer belangrijk om mate van realiteit te waarborgen. Om de realiteit van de experimentele situaties te vergroten is ook gekozen om naast de 'pure' VKS en 'pure' BLS te kiezen voor een derde groep. Deze middengroep, de zogenoemde 'VKS+' benadert het complexe Nederlandse boekhoudstelsel. Hierdoor zijn de resultaten van dit onderzoek zowel wetenschappelijk als maatschappelijk relevant.

In samenspraak met de Dienst Analyse en Onderzoek en met twee Kamerleden die hebben meegedacht over de best geschikte cases zijn op basis van bovenstaande criteria de volgende drie cases gekozen:

- Aanschaf ICT-systeem

- Verstrekken van een lening of garantie aan het Caribisch deel van het Koninkrijk
- Bezuiniging op uitgaven van IND

4.5.3 Beschrijving van experimentele groepen

De respondenten zijn door het surveyprogramma niet helemaal evenredig over de drie groepen verdeeld. Door respondenten die geen antwoord hebben gegeven op een van de vignetten eruit te filteren is de responsverdeling tussen de groepen verschillend. In tabel 6 is de verdeling van respondenten over de verschillende experimentele groepen opgenomen. Hierin is te zien dat veel respondenten die voortijdig met het onderzoek zijn gestopt, waren ingedeeld in de onderzoeksgroep VKS, waardoor de N uitkomt op 12.

Tabel 6: Beschrijvende statistiek per experimentele groep

Groepen	VKS	VKS+	BLS
	N= 12	N= 17	N= 19

De verdeling is dus helaas niet geheel zoals verwacht. Naast de verdeling in groepen is het ook belangrijk dat de verschillende groepen goed gerandomiseerd zijn. Indien dit het geval is, dan zijn de gemeten effecten sneller toe te kennen aan de manipulatie (Bryman, 2016, p. 45). Om dit te controleren zijn de toetsen zoals genoemd in 4.3 uitgevoerd. Uit deze toetsen komen te volgende resultaten:

Tabel 7: Randomisatiecheck experimentele groepen

Vraag	Statistiek	Significantie (p)		
		VKS	VKS+	BLS
Geslacht	X2	.086	.977	.125
Leeftijd	T-toets	0.13*	.616	.087
Opleidingsniveau	X2	.445	.283	.715
Financiële kennis	T-toets	.437	.578	.886
Politieke oriëntatie	T-toets	.181	.213	.974
Positie fractie	X2	.125	.021*	.372
Kenmerk	X2	.682	.278	.155

*significant ($\alpha = 0,05$)

Uit de toetst blijkt dat er twee significante verschillen ($\alpha = 0,05$) zijn op de demografische en controle variabelen tussen de behandelgroepen. Hieruit blijkt dat de randomisatie niet geheel is geslaagd. Door de kleine steekproef viel dit resultaat te verwachten. Hierdoor is het belangrijk om binnen de analyse op de verschillen van informatiebeschikbaarheid de resultaten te compenseren voor deze verschillen. Anders is er risico dat de uitkomsten voortkomen uit de verschillen tussen de groepen, in plaats van de verschillen in gepresenteerde informatiebeschikbaarheid.

4.6 Onderzoeksethiek

In dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van een experimentele methode. Respondenten krijgen dus te maken met een experimentele behandeling en daarom is het van belang om

na te denken over de ethische implicaties van dit onderzoek. Bryman (2012, p. 135) stelt dat een onderzoeker rekent dient te houden met vier ethische punten. (1) Wordt de respondent schade aangedaan? (2) Is er bij de respondent sprake van informed consent? (3) Vindt inbreuk van de privacy plaats? (4) Vindt er manipulatie plaats? Deze vier elementen worden in deze paragraaf besproken, inclusief maatregelen om hiermee om te gaan.

Deelname aan dit onderzoek levert voor zover in redelijkheid te voorzien de respondenten op geen enkele manier schade op. Niet fysiek, niet sociaaleconomisch en niet psychologisch. Iedere respondent krijgt voor het onderzoek informatie over welke data wordt opgeslagen en hoe deze wordt opgeslagen, hierbij geldt de garantie dat dit op een wetmatige en vertrouwelijke manier gebeurt (zie bijlage B). Alle resultaten zijn anoniem, ook voor de onderzoeker. IP-adressen zullen niet worden opgeslagen en het is te allen tijde tijdens het onderzoek mogelijk om het onderzoek te stoppen. In de verzameling van de data is gebruik gemaakt van het surveyprogramma Qualtrics. Dit programma staat bekend als veilig en de resultaten van de vragenlijst worden opgeslagen in de veilige omgeving van Yoda. Alleen de onderzoeker en de onderzoeksbegeleider hebben toegang tot deze data. De data zullen uiterlijk tot drie maanden worden bewaard en worden daarna vernietigd. In de debriefing is opgenomen hoe respondenten kunnen aangeven als zij toch willen dat hun data niet wordt gebruikt voor het onderzoek. Hier hadden zij tot 2 weken de tijd voor na het invullen van de vragenlijsten.

Als het gaat om de manipulatie van respondenten, dan is de respondenten vooraf niet het volledige onderzoeksdoel verteld. Immers ontstaat er mogelijk een bias op het moment dat respondenten weten dat de getoonde informatiebeschikbaarheid direct samenhangt met een verslaggevingsstelsel. De respondenten hebben daarentegen meer algemene informatie ontvangen en te horen gekregen dat het onderzoek zich richt op het verkrijgen van inzicht in de wijze waarop financiële besluiten worden genomen in de Tweede Kamer. Zie voor de volledige en precieze verwoording van de communicatie bijlagen B, C en D.

4.7 Operationalisering

In het theoretisch kader zijn de belangrijkste concepten in dit onderzoek uitgewerkt en geconceptualiseerd en zijn de verschillende informatiebeschikbaarheidsdimensies geoperationaliseerd naar de drie verschillende boekhoudstelsels. In dit hoofdstuk wordt deze conceptualisatie en operationalisatie verder uitgewerkt naar een operationalisatie, zodat het mogelijk wordt de theorie empirisch te onderzoeken. Het doel van deze operationalisatie is om weer te geven wat er in dit onderzoek wordt gemeten, waarom dit wordt gemeten en welke keuzes hierin zijn gemaakt (Van Thiel, 2014). In de discussie worden de beperkingen als gevolg van deze keuzes toegelicht. In dit onderzoek wordt de invloed van de onafhankelijke variabele (beschikbaarheid van informatie) op de afhankelijke variabele (allocatievoorkeur) gemeten.

4.7.1 Financiële informatiebeschikbaarheid

De beschikbaarheid van informatie heeft in dit onderzoek betrekking op financiële informatie en is opgebouwd uit vijf verschillende dimensies. In het theoretisch kader zijn deze dimensies uitgewerkt, waarna deze zijn geoperationaliseerd naar drie boekhoudstelsels. Welke informatie wordt gebruikt in een vignette om de allocatievoorkeuren van de respondenten te meten, hangt af van de context van het vraagstuk.

Alle drie de vignetten weerspiegelen een ander soort verschil in een van de informatiedimensies. In vignette 1 ligt een besluit voor over een kapitaaluitgave, waarbij het

verschil in vermogensinformatie de basis vormt. In vignette 2 ligt een besluit voor over het uitgeven van een lening of een garantstelling, waarbij het verschil in risico-informatie de basis vormt. In vignette 3 ligt een operationele uitgave voor, waarbij het verschil in sturingsinformatie de basis vormt. In tabel 8 is de manipulatie zichtbaar. Iedere respondent wordt binnen een van de drie stelsels naar zijn/haar voorkeur gevraagd voor alle drie de vignettes. In tabel 12, aan het einde van deze paragraaf, is een samenvattende operationalisatie zichtbaar.

Tabel 8: Experimentele manipulatie

	Manipulatie: verschil in informatie tussen VKS, VKS+ en BLS. Respondent wordt willekeurig ingedeeld in een van de drie groepen.		
	<i>VKS</i>	<i>VKS+</i>	<i>BLS</i>
Vignette 1	Kapitaaluitgave	Kapitaaluitgave	Kapitaaluitgave
Vignette 2	Geldverstrekking	Geldverstrekking	Geldverstrekking
Vignette 3	Operationele uitgave	Operationele uitgave	Operationele uitgave

Kapitaaluitgave en vermogensinformatie, vignette 1

Een kapitaaluitgave is een geldbesteding aan een goed die is bedoeld voor de lange termijn. Dit goed is waardevast en bij dergelijke besluiten hoort een aantal standaard beschikbare informatie. Welke informatie zichtbaar is bij het besluit verschilt per stelsel. Hieronder is in tabel 9 opgenomen hoe de vermogensinformatie is geoperationaliseerd per stelsel binnen de context van een kapitaaluitgave. Het verschil in vermogensinformatie is het grootst tussen VKS en BLS. Deze informatie is relevant voor de vormgeving van vignette 1.

Tabel 9, informatiebeschikbaarheid kapitaaluitgave per stelsel

VKS	VKS+	BLS
- Aanschafprijs,	- Aanschafprijs,	- Aanschafprijs,
- vermoedelijke levensduur,	- vermoedelijke levensduur,	- vermoedelijke levensduur,
- jaarlijkse uitgaven aankomende vier jaar,	- jaarlijkse uitgaven aankomende vier jaar,	- jaarlijkse uitgaven, verplichtingen,
- verplichtingen	- verplichtingen, meerjarenraming	- meerjarenraming, reservedotatie, afschrijvingen.

Uitgeven geldverstrekking en risico-informatie, vignette 2

Het uitgeven van een geldverstrekking kan grofweg op twee manieren. Ofwel de Nederlandse staat leent geld uit aan een bepaalde organisatie of partij door middel van een lening, ofwel de Nederlandse overheid staat garant voor een lening bij een andere geldverstrekker. Welke (risico-)informatie zichtbaar is bij een geldverstrekking verschilt per stelsel. Hieronder is in tabel 10 opgenomen hoe risico-informatie per stelsel is geoperationaliseerd binnen de context van een besluit over een lening of garantie. Het verschil in informatie is het grootst tussen VKS en VKS+. Deze informatie is relevant voor de vormgeving van vignette 2.

Tabel 10, Risico-informatie bij het uitgeven van een lening of garantstelling, geoperationaliseerd per stelsel

VKS	VKS+	BLS
- Jaarlijkse ontvangsten aan aflossing,	- Jaarlijkse ontvangsten aan aflossing,	- Jaarlijkse ontvangsten aan aflossing,
- rente en risicopremie,	- rente en risicopremie,	- rente en risicopremie,
- uitgaven door lening	- uitgaven door lening,	- uitgaven door lening,
	- <i>kosten garantstelling,</i>	- kosten garantstelling,
	- <i>aandeel in geheel,</i>	- aandeel in geheel,
	- <i>gemiddelde rente uitstaande leningen,</i>	- gemiddelde rente uitstaande leningen,
	- <i>risico op verlies</i>	- risico op verlies,
		- <i>risicovoorziening</i>

Operationele uitgave en sturingsinformatie, vignette 3

Een operationele uitgave is een geldbesteding die geen kapitaaluitgave is en is bedoeld voor de operationele kosten. Bij dergelijke besluiten hoort een standaard beschikbaarheid aan sturingsinformatie. Welke informatie zichtbaar is bij het besluit verschilt per stelsel. In tabel 11 is opgenomen hoe sturingsinformatie per stelsel is geoperationaliseerd binnen de context van een operationele uitgave. Het verschil in informatie is het grootst tussen VKS en BLS. Deze informatie is relevant voor de vormgeving van vignette 3.

Tabel 11, Sturingsinformatie bij een operationele uitgave, geoperationaliseerd per stelsel

VKS	VKS+	BLS
- Jaarlijkse uitgaven aankomende vier jaar	- Jaarlijkse uitgaven aankomende vier jaar,	- Jaarlijkse uitgaven aankomende tien jaar,
	- <i>meerjarenraming</i>	- meerjarenraming,
		- <i>totale uitgaven</i>

4.7.2 Allocatievoorkeuren

De centrale meting in dit onderzoek vindt plaats door de afhankelijke variabele te meten: de allocatievoorkeuren. Er is helaas geen gevalideerde schaal beschikbaar om allocatievoorkeuren of financiële keuzes te meten. Het meten van keuzes vindt doorgaans plaats door het tonen van verschillende keuzealternatieven en de respondent hiertussen een keuze te laten maken (zie bijvoorbeeld: Belle et al., 2018; Kahneman, 2012; Tversky & Kahneman, 1974, 1992; Kahneman, Knetsch & Thaler, 1990). Door twee keuzealternatieven te tonen van waaruit gekozen kan worden, is het mogelijk om binnen de gegeven context een voorkeur te ontwikkelen voor een van de twee mogelijkheden. Een optie staat in het vignette voor een rationele voorkeur, de andere optie staat de anti-rationele voorkeur. De context die de respondent te zien krijgt is afhankelijk van de randomisatie van de onafhankelijke variabele: de beschikbaarheid van informatie. De operationalisering van de meting op allocatievoorkeuren is zoals hieronder zichtbaar.

Geef op de volgende schaal uw keuzevoorkeur aan:

4.7.3 Controlevariabelen

Binnen experimenteel onderzoek is het belangrijk om variabelen die invloed kunnen hebben op de afhankelijke variabele, mee te nemen in de metingen. Controlevariabelen zijn variabelen waarvan verwacht kan worden dat zij invloed zouden kunnen hebben op de relatie tussen de afhankelijke en de onafhankelijke variabelen (Sharma et al., 1981; King, 2013). Aangezien dit onderzoek wordt afgenomen onder besluitvormers die onderdeel zijn van de politieke arena, kan logischerwijs verwacht worden dat hun politieke prioriteiten invloed kunnen hebben op de relatie tussen de onafhankelijke en afhankelijke variabelen. Om dit te onderzoeken zijn de volgende vragen aan de respondenten gesteld:

- In de politiek wordt soms gesproken over links en rechts. Wanneer u denkt aan uw eigen positie waar zou u uzelf plaatsen op de schaal?
 - o Links – midden – rechts (10 puntenschaal)
- Is uw fractie in het parlement onderdeel van de oppositie of de coalitie?
 - o Coalitie
 - o Oppositie

Daarnaast blijkt ook uit het theoretisch kader dat de financiële kennis mogelijk een invloed heeft op de allocatievoorkeuren van de respondenten. Daarom is de volgende vraag ingevoegd:

- Hoeveel financiële kennis heeft u, naar eigen inschatting, in het algemeen?
 - o Zeer beperkt – Zeer veel (5 punts Likertschaal)

4.7.4 Overige vragen

Naast de vragen die direct betrekking hebben op het meten van de relatie tussen de onafhankelijke en afhankelijke variabelen, is nog een aantal overige vragen gesteld. Deze vragen zijn gesteld om de demografie van de respondenten te meten en om feedback op het onderzoek te ontvangen.

Demografische vragen

In een experimenteel onderzoek waarbij gebruik gemaakt wordt van verschillende groepen is het belangrijk om de randomisatie tussen de groepen te kunnen controleren op demografische gegevens. Er worden naar vier demografische variabelen gevraagd:

- Wat is uw geslacht?
- Wat is uw geboortjaar?
- Wat is uw hoogst behaalde opleidingsniveau?
- Bent u Kamerlid of ondersteuner van een fractie?

Feedbackvragen

Tot slot is aan de respondenten gevraagd om feedback te geven op de experimentele cases. Deze vragen worden gesteld om te kunnen meten of het realiteitsgehalte van de cases hoog genoeg is. Daarom zijn vragen ingevoegd die de mate van inleven meten en controleren of

dergelijke beslissingen wel eens zijn genomen door de respondenten. Daarom zijn de volgende vragen ingevoegd:

- Geef aan in hoeverre u het eens bent met de volgende stellingen
 - o Ik kon mij inleven in de voorgestelde situatie
 - o Ik heb de besluiten zoals voorgelegd wel eens moeten maken, dan wel voorbereiden
- Licht hieronder uw antwoord op bovenstaande vragen toe

Tabel 12 met samenvattende operationalisatie

Vignette	Case en soort	Stelsel	Manipulatie: beschikbaarheid van informatie	Verskil in keuze	Verskil in keuze in het vignette
Vignette 1	-Kapitaaluitgave	VKS	Aanschafprijs, vermoedelijke levensduur, jaarlijkse uitgaven aankomende vier jaar, verplichtingen	Korter of langer termijn, Prijsverschil, wel of geen onderhoud	Keuze 1: - Aanschafprijs: 5 miljoen - Levensduur: 10 jaar - Groot onderhoud: na 5 jaar - Jaarlijkse kosten: 50.000 Keuze 2: - Aanschafprijs: 3 miljoen - Levensduur: 5 jaar - Groot onderhoud: geen - Jaarlijkse kosten: 50.000
	-Vermogensinformatie	VKS+	Aanschafprijs, vermoedelijke levensduur, jaarlijkse uitgaven aankomende vier jaar, verplichtingen, <i>meerjarenraming</i>		
		BLS	Aanschafprijs, vermoedelijke levensduur, jaarlijkse uitgaven, verplichtingen, meerjarenraming, <i>reservedotatie en afschrijvingen</i> .		
Hypothese 1: Wanneer een kapitaalkeuze wordt voorgelegd, kiezen respondenten met BLS informatie in tegenstelling tot VKS en VKS+ respondenten de voor hen rationeel goedkoopste mogelijkheid.					
Vignette 2	-Lening of garantie	VKS	Jaarlijkse ontvangsten aan aflossing, rente en risicopremie, uitgaven door lening	Manier van financiering verschilt, ofwel door het verstrekken van een lening, ofwel door garantstelling	Keuze 1: - Lening verstrekken van 180 mln. - Periode: 10 jaar - Rente opbrengsten: 1% - Rente kosten: 0,5% Keuze 2: - Garantstelling voor 180 mln. - Periode: 10 jaar - Risicopremie: 1% - Risico: 40%
	- Risico-informatie	VKS+	Jaarlijkse ontvangsten aan aflossing, rente en risicopremie, uitgaven door lening, <i>kosten garantstelling, aandeel in geheel, gemiddelde rente uitstaande leningen, risico op verlies</i>		
		BLS	Jaarlijkse ontvangsten aan aflossing, rente en risicopremie, uitgaven door lening, kosten garantstelling, aandeel in geheel, gemiddelde rente uitstaande leningen, risico op verlies, <i>risicovoorziening</i>		
Hypothese 2: Wanneer een keuze voor een geldverstrekking voorligt kiezen respondenten met VKS+ en BLS informatie in tegenstelling tot VKS respondenten voor de mogelijkheid met het minste risico.					
Vignette 3	-Operationele uitgave	VKS	Jaarlijkse uitgaven aankomende vier jaar	Relatieve verlies verschilt: gefaseerd bezuinigen in kleine stapjes of in een keer een grotere bezuiniging.	Keuze 1: - 10 jaar gefaseerd afbouwen met 6% per jaar Keuze 2: - Direct 25% van budget voor aankomende 10 jaar eraf.
	-Sturingsinformatie	VKS+	Jaarlijkse uitgaven aankomende vier jaar, <i>meerjarenraming</i>		
		BLS	Jaarlijkse uitgaven aankomende <i>tien</i> jaar, <i>meerjarenraming, totale uitgaven</i>		
Hypothese 3: Wanneer een operationele keuze wordt voorgelegd kiezen respondenten met VKS en VKS+ informatie in tegenstelling tot BLS respondenten vaker voor de keuze die op korte termijn het voordeligst lijkt.					

4.8 Betrouwbaarheid en validiteit

In deze paragraaf wordt stilgestaan bij de betrouwbaarheid en validiteit van het onderzoek. De validiteit is opgedeeld in statistische validiteit, interne validiteit, construct validiteit en externe validiteit (Shadish et al, 2002).

4.8.1 Betrouwbaarheid

De betrouwbaarheid van een onderzoek heeft betrekking op de repliceerbaarheid van een onderzoek (Bryman, 2012, p.169) en de nauwkeurigheid van de metingen (Van Thiel, 2014, p.48). Door nauwkeurig te meten en doordat het onderzoek realiseerbaar is, stijgt de betrouwbaarheidsgraad van het onderzoek. Om de nauwkeurigheid te versterken in vragenlijsten is het noodzakelijk dat verschillende antwoorden ook echt van elkaar zijn te onderscheiden. Binnen de populatie van Nederlandse nationale beleidsvormers is het onderzoek eenvoudig over te doen. De cases zullen worden geschreven vanuit een nationale en Nederlandse context. Wanneer het onderzoek wordt gebruikt voor andere populaties zoals de gemeentelijke, provinciale of een buitenlandse context is dit met kleine aanpassingen in de context ook mogelijk.

4.8.2 Statistische validiteit

Om de statistische validiteit van de resultaten te beoordelen, wordt gekeken in hoeverre een statistisch verband tussen de variabelen vast te stellen is. Om dit vast te stellen, wordt met de gevonden effectsize en steekproefgrootte een post-hoc poweranalyse uitgevoerd door middel van het programma G*Power 3.1. Met een effectsize van 0,2 met een eenzijdige toets, een alphaniveau (α) van 0,05 en een steekproef van 48 is de power ($1-\beta$) 0,92. Een power van boven de 0,8 wordt gezien als statistisch valide (Shadish et al., 2002). Ondanks een vrij laag aantal respondenten, is op basis van de gemeten effectsize de power van het onderzoek dus valide.

4.8.3 Interne validiteit

Interne validiteit gaat over de mate waarin vastgesteld kan worden dat er sprake is van een causaal verband en verwijst naar de kwaliteit van de data-analyse en -verzameling (Boeije et al., 2009; Bryman, 2016, p.41). De respondenten hebben alle op gelijke manier de vragenlijst ontvangen en ingevuld. Hiervoor is het betrouwbare programma Qualtrics gebruikt. Voor de data-analyse is het programma SPSS (editie 26) gebruikt om de verschillende statistische toetsen uit te voeren. Dit programma wordt binnen de Universiteit Utrecht standaard gebruikt voor het uitvoeren van statistische toetsen.

Verder is er sprake van vier mogelijke risico's bij interne validiteit: selectie-effecten, maturatie, attritie en testeffecten. Het fenomeen selectie-effecten treedt op wanneer binnen de testgroepen bepaalde kenmerken verschillen van kenmerken binnen de overige testgroepen. Bijvoorbeeld treedt een selectie-effect op wanneer in testgroep A de respondenten significant ouder zijn dan in testgroep B en C. Dit risico is geprobeerd te voorkomen door willekeurige plaatsing van de respondenten door het programma Qualtrics. Het risico op maturatie treedt op wanneer gedurende het experiment de natuurlijke veranderingen invloed hebben op de testresultaten. Door de vragenlijst maximaal 2 weken open te laten staan, wordt dit effect geminimaliseerd. De coronacrisis is een natuurlijke verandering die mogelijk invloed heeft gehad. Hierdoor werkte de respondenten vanuit huis,

waardoor zij niet vanuit hun natuurlijke werkplek de vragenlijst konden invullen. Attritie treedt op wanneer het aantal respondenten binnen de groepen onderling in aantal sterk afwijkt, omdat respondenten uitvallen gedurende het onderzoek. Dit heeft invloed op de betrouwbaarheid van het onderzoek. Uit de analyse van de groepsgroottes blijkt dat hier gedeeltelijk sprake van is. In het resultatenhoofdstuk wordt de omgang hierop verantwoord. Tot slot treden testeffecten op wanneer de respondenten in een sterk gecontroleerde omgeving, zoals een testruimte of een lab het experiment afnemen. Hierdoor neemt de betrouwbaarheid van het onderzoek ook af, omdat de omgeving van het experiment zwaar veranderd is. Doordat de respondenten in dit onderzoek de vragenlijst thuis of op de werkplek hebben ingevuld en toegestuurd hebben gekregen via een bekende ingang; de ambtelijk secretaris van de fractie, is de kans op testeffecten klein.

4.8.4 Construct validiteit

Bij construct validiteit is het de vraag of de resultaten een werkelijke indicatie zijn voor de conclusie die je trekt. Het is dus niet alleen belangrijk dat de resultaten aansluiten bij de theorie, maar ook dat andere variabelen die van invloed kunnen zijn, worden uitgesloten. Door te werken met controlevragen wordt de validiteit van het construct verhoogd.

4.8.5 Externe validiteit

Experimenteel onderzoek levert doorgaans in aan externe validiteit en generaliseerbaarheid ten goede van de interne validiteit (Aguinis & Bradley, 2014). In dit onderzoek is de onderzoekspopulatie echter zo klein dat de steekproef een groot deel van de populatie betreft. Hierdoor zijn de resultaten automatisch meer te generaliseren voor de gehele populatie. Daarnaast is het belangrijk bij dit experimentele onderzoek om vignetten te gebruiken die zo realistisch mogelijk zijn en aansluiten bij de vraagstukken die de respondenten anders ook zouden hebben beantwoord. Door realistische vignetten te gebruiken en de mogelijkheid om de onafhankelijke variabelen te manipuleren en te controleren draagt het gebruik van vignetten zowel bij aan de interne als externe validiteit (Aguinis & Bradley, 2014, p.352).

5. Resultaten

In dit resultatenhoofdstuk wordt gekeken of verschillende beschikbaarheid van informatie die samenhangt met een boekhoudstelsel, invloed heeft op de financiële besluiten (allocatievoorkeuren) van Kamerleden en fractiemedewerkers. Allereerst komt de beschrijvende statistiek aan bod, waarin de achtergrond van de steekproef wordt getoond. Hierna worden de verschillende hypothesen bevestigd of ontkracht.

5.1 Beschrijvende statistieken

De gemiddelde leeftijd van de respondenten was 35,9 (SD= 10,9). Binnen de groep VKS 42,4 (SD= 14,9), binnen VKS+ 34,8 (SD= 9,4) en BLS 32,3 (SD = 6,6). De leeftijd van de respondenten varieerde tussen de 24 en 64. De gemiddelde leeftijd van mannen (M= 36,6, SD= 11,9) was iets hoger dan die van vrouwen (M= 34,6, SD= 9,2). Het aandeel van mannen in de steekproef (N= 28, 62,2%) lag hoger dan het aandeel van de vrouwen (N= 17, 37,8%).

Tabel 13: Beschrijvende statistiek steekproef

Beschrijving	Aantal	Aandeel	Gemiddeld	Std. Dev.	Bereik
<i>Totaal</i>	N= 48				
<i>Man</i>	N= 28	62,20%			
<i>Vrouw</i>	N= 17	37,80%			
<i>Leeftijd</i>	N= 45		35,9	10,9	24-64
<i>Opleidingsniveau</i>	N= 45		4,95	0,21	4-5
<i>Financiële kennis</i>	N= 48		3,08	0,85	1-5
<i>Politieke oriëntatie</i>	N= 48		4,75	2,23	0-9
<i>Coalitie</i>	N= 29	60,42%			
<i>Oppositie</i>	N= 19	39,58%			
<i>Kamerleden</i>	N= 10	20,80%			
<i>Fractiemedewerkers</i>	N= 38	79,20%			

Het verschil in de N binnen de steekproef van 3 respondenten is te verklaren doordat 3 respondenten de vragenlijst niet helemaal hebben afgemaakt. Hierdoor hebben zij de vragen met betrekking tot geslacht, leeftijd en opleidingsniveau niet ingevuld. Voor deze vragen geldt N=45 voor de overige beschrijvende statistieken geldt N= 48.

Tabel 14: Beschrijvende statistiek per experimentele groep

Groepen	VKS N= 12		VKS+ N= 17		BLS N= 19	
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw
Variabele <i>Geslacht</i>	41,70%	58,30%	62,50%	37,50%	76,50%	23,50%
Variabele <i>Leeftijd</i>	M= 42,4	SD= 14,9	M= 34,8	SD= 9,4	M= 32,3	SD= 6,6
Variabele <i>Opleidingsniveau</i>	M= 4,92	SD= 0,29	M= 5,00	SD= 0,00	M= 4,94	SD= 0,24
Variabele <i>Financiële kennis</i>	M= 2,92	SD= 0,79	M= 3,2	SD= 0,81	M= 3,1	SD= 0,94
Variabele <i>Politieke oriëntatie</i>	M= 4	SD= 2,45	M= 5,3	SD= 2,1	M= 4,7	SD= 2,2
Variabele <i>Positie fractie</i>	Coalitie 41,7%	Oppositie 58,3%	Coalitie 82,40%	Oppositie 17,60%	Coalitie 52,60%	Oppositie 47,40%
Variabele <i>Kenmerk</i>	Kamerleden 25%	Fractiemedw. 75%	Kamerleden 29,40%	Fractiemedw. 70,60%	Kamerleden 10,50%	Fractiemedw. 89,50%

De genomen steekproef is niet gelijkmatig gerandomiseerd tussen de groepen. Er is veel verschil tussen de groepen als het gaat om geslacht, leeftijd, politieke oriëntatie, positie van de fractie en het kenmerk van de respondenten. Dit is een beperking die wordt besproken in de discussie. Dit betekent dat de kans aanwezig is dat verschil tussen de groepen ook vanuit een of meerdere van deze variaties te verklaren zijn.

Tabel 15: Correlatietabel; op basis van Pearson's Correlation coëfficiënt

** $p < 0,01$ (2-tailed)

Variabelen	M	SD	N	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
1. Vignette 1 score	4.10	3.01	48	(-)									
2. Vignette 2 score	3.98	2.72	44	-.151	(-)								
3. Vignette 3 score	4.42	3.09	45	-.216	-.030	(-)							
4. Geslacht	1.38	.49	45	-.004	.147	-.197	(-)						
5. Leeftijd	35.87	10.92	45	.147	.076	.178	-.092	(-)					
6. Opleidingsniveau	4.96	.21	45	.221	-.123	.065	-.054	-.073	(-)				
7. Financiële kennis	3.08	.85	48	.047	.051	.074	-.222	.290	.017	(-)			
8. Politieke oriëntatie	4.75	2.23	48	-.028	.226	-.108	-.043	-.212	.116	-.203	(-)		
9. Positie fractie	1.40	.49	48	-.043	-.165	.095	-.075	.178	-.044	.174	-.179	(-)	
10. Kenmerk	1.79	.41	48	-.137	.058	.069	-.069	-.541**	.162	-.194	.058	.101	(-)

Op basis van een Pearson's Correlation toets blijkt dat de variabele leeftijd en kenmerk (kamerlid dan wel fractiemedewerker) significant met elkaar correleren. De

fractiemedewerkers zijn gemiddeld een stuk jonger dan de Kamerleden. Wanneer leeftijd of het respondentenkenmerk een significante invloed hebben op de afhankelijke variabele dient de correlatie tussen deze twee variabelen meegenomen te worden in de verklaring.

5.2 Demografische en controle variabelen

Doordat de randomisatie niet gelijkmatig is verdeeld, is het belangrijk om de invloed van de demografische variabelen op de onafhankelijke variabele informatiebeschikbaarheid te toetsen. De N is immers laag in dit onderzoek en daardoor is de kans op een scheve verdeling tussen de groepen groot. De F-toets (ANOVA) is gebruikt om de demografische en controle variabelen af te zetten tegen allocatievoorkeuren. Geen van deze variabelen verklaart op zichzelf staand significant een verschil tussen de groepen.

Tabel 16: Invloed van demografische variabelen getoetst op de afhankelijke variabelen allocatievoorkeuren

	Statistiek	Vignette 1	Vignette 2	Vignette 3
Geslacht	F-toets	$F(1, 43) = 0,01, p = .979$	$F(1, 42) = 0,93, p = .342$	$F(1, 43) = 1,75, p = .194$
Kenmerk	F-toets	$F(1, 46) = 0,88, p = .352$	$F(1, 42) = 0,14, p = .706$	$F(1, 43) = 0,21, p = .652$
Leeftijd	F-toets	$F(25,19) = 0,85, p = .650$	$F(25,18) = 1,78, p = .105$	$F(25, 19) = 0,95, p = .559$
Opleidingsniveau	F-toets	$F(1, 43) = 0,56, p = .457$	$F(1, 43) = 1,13, p = .293$	$F(1, 43) = 0,13, p = .723$

Tabel 17: Invloed van controle variabelen getoetst op de afhankelijke variabelen allocatievoorkeuren

	Statistiek	Vignette 1	Vignette 2	Vignette 3
Positie fractie	F-toets	$F(1, 46) = 0,08, p = .773$	$F(1, 42) = 1,17, p = .285$	$F(1, 43) = 0,39, p = .535$
Financiële kennis	F-toets	$F(4, 43) = 1,69, p = .169$	$F(4, 39) = 0,25, p = .911$	$F(4, 40) = 0,25, p = .910$
Politieke oriëntatie	F-toets	$F(9, 38) = 0,98, p = .474$	$F(9, 34) = 1,55, p = .172$	$F(9, 35) = 0,41, p = .921$

5.3 Toetsen van hypothesen

Allereerst is een F-toets (ANOVA) uitgevoerd om na te gaan in welke mate een onafhankelijke X variabele (informatiebeschikbaarheid) invloed heeft op de afhankelijke Y variabele (de allocatievoorkeur). De toets is per hypothese en dus per vignette getoetst.

H1: Wanneer een kapitaalkeuze wordt voorgelegd, kiezen respondenten met BLS informatie in tegenstelling tot VKS en VKS+ respondenten de voor hen rationeel goedkoopste mogelijkheid.

In tabel 18 zijn de gemiddelde scores op de allocatiekeuzes te zien. Een hogere score betekent in dit resultaat een voorkeur voor de tweede optie, een lagere score een voorkeur voor de eerste optie. Optie 1 was in vignette 1 de voordeligste mogelijkheid op de lange termijn.

Tabel 18: gemiddelde scores op allocatievoorkeuren vignette 1

	VKS groep	VKS+ groep	BLS groep
Gemiddelde (μ)	3,25	3,59	5,11
Standaarddeviatie (σ)	3,6	2,87	2,56

De gemiddelde keuzescores verschillen in vignette 1 vanuit de BLS groep respectievelijk 1,86 en 1,52. Om te toetsen of de verschillen tussen de experimentele groepen significant zijn, is een F-toets (ANOVA) uitgevoerd. De verschillen tussen de drie experimentele groepen zijn op basis van deze toets niet significant, $F(2, 45) = 1,854$, $p = .168$.

Field (2013) geeft een mogelijke verklaring voor het niet vinden van een significant verschil tussen de groepen. Wanneer de randomisatie imperfect is of wanneer de steekproef vrij klein is, dan kan de invloed van de controlevariabelen groot zijn op het gemeten significantieniveau. Field geeft een oplossing voor dit probleem door de controle en demografische variabelen te modeleren (2013). Door het uitvoeren van een lineaire regressie analyse is het mogelijk om voor de invloed van deze variabelen te compenseren. Uit de regressietabel (tabel 19) blijkt dat door rekening te houden met de variabelen *geslacht*, *financiële kennis*, *politieke oriëntatie*, *partijpositie*, *respondentpositie* en *leeftijd* een significant verschil tussen de experimentele groepen meetbaar is.

Tabel 19: meervoudige regressie analyse, afhankelijke variabele: allocatie-score vignette 1, constante factor: BLS

	Vignette 1		
	β	Std. Error	p-waarde (2-zijdig)
(Constant)	3.781	5.145	.467
Groep VKS	-3.020	1.393	.037*
Groep VKS+	-2.058	1.191	.093*
Financiële kennis	-.062	.612	.919
Politieke oriëntatie	.004	.222	.986
Coalitie/oppositie	-.497	1.131	.663
Kenmerk	-.567	1.503	.708
Geslacht	.736	1.057	.491
Leeftijd	.077	.062	.224
R ²	0,165		
N	48		

*Eenzijdig significant voor $\alpha = 0,05$

De regressie coëfficiënt laat zien dat 16,5% van de variantie te verklaren is door de getoetste variabelen ($R^2 = 0,165$). Deze verklarende variantie is middelsterk (Cohen, 1988: in Field, 2013, p. 958). Uit deze resultaten blijkt dat de allocatievoorkeuren tweezijdig significant verschillen tussen respondenten die VKS-informatie en BLS-informatie gezien hebben. Het voorspelde verschil in keuze van BLS is 3,020 ten opzichte van VKS ($\beta = 3,020$; $t(36) = 2,168$; $p < 0,05$). Tevens blijkt dat de allocatievoorkeuren verschillen tussen de respondenten die VKS+ informatie en BLS-informatie gezien hebben. Het verschil in keuze van BLS is 2,058 ten

opzichte van VKS+ ($\beta = 2,058$; $t(36) = 2,068$; $p < 0,1$). Dit verschil is echter niet significant op het alphaniveau van 0,05, maar wel significant voor een alphaniveau van 0,1. Doordat hypothese 1 een eenzijdige hypothese is kan de p -waarde door twee worden gedeeld, omdat de p -waarde .093 het significantie niveau aangeeft van een tweezijdige hypothese (Gravetter & Wallnau, 2013). Het verschil tussen VKS+ en BLS is dus eenzijdig significant.

Een voorwaarde voor een regressie analyse om goed te kunnen werken is dat de coëfficiënten normaal zijn verdeeld. Dat is voor de coëfficiënten bij vignette 1 het geval. Zie hiervoor bijlage E.

Door deze resultaten wordt zichtbaar dat in tegenstelling tot hypothese H1, de gemiddelde keuze-score van de BLS groep significant hoger is dan die van de overige twee groepen. Hypothese 1: *Wanneer een kapitaalkeuze wordt voorgelegd, kiezen respondenten met BLS informatie in tegenstelling tot VKS en VKS+ respondenten de voor hen rationeel goedkoopste mogelijkheid, wordt verworpen.*

H2: Wanneer een keuze voor een kapitaalverstrekking voorligt kiezen respondenten met VKS+ en BLS informatie in tegenstelling tot VKS respondenten voor de mogelijkheid met het minste risico.

In tabel 20 zijn de gemiddelde scores op de allocatiekeuzes te zien. Een hogere score betekent in dit resultaat een voorkeur voor de garantstelling, een lagere score een voorkeur voor de lening. De lening is in deze case de optie met de minste risico.

Tabel 20: gemiddelde scores op allocatievoorkeuren vignette 2

	VKS groep	VKS+ groep	BLS groep
Gemiddelde (μ)	4,82	3,31	4,06
Standaarddeviatie (σ)	3,43	2,73	2,16

De gemiddelde keuzescores verschillen in vignette 2 vanuit de BLS groep respectievelijk -0,76 en 0,75. Om te toetsen of de verschillen tussen de experimentele groepen significant zijn, voer ik een F-toets (ANOVA) uit. De verschillen tussen de drie experimentele groepen zijn op basis van deze toets niet significant, $F(8, 35) = 1,621$, $p = .154$.

Ook in deze F-toets blijkt geen significant resultaat. Daarom wordt ook hier een lineaire regressie analyse uitgevoerd om voor de invloed van controlevariabelen te modereren. Uit de regressietabel (tabel 21) blijkt dat door rekening te houden met de variabelen *geslacht*, *financiële kennis*, *politieke oriëntatie*, *partijpositie*, *respondentpositie* en *leeftijd* een significant verschil tussen de experimentele groepen meetbaar is.

Tabel 21: meervoudige regressie analyse, afhankelijke variabele: allocatie-score vignette 2, constante factor: groep VKS+

	Vignette 2		
	β	Std. Error	p -waarde (2-zijdig)
(Constant)	-4.460	4.318	.309
Groep VKS	2.348	1.205	.059*
Groep BLS	1.773	.986	.081*
Financiële kennis	.618	.507	.231
Politieke oriëntatie	.339	.184	.074*
Coalitie/oppositie	-1.985	.950	.044*

Kenmerk	1.630	1.244	.199
Geslacht	1.106	.877	.215
Leeftijd	.056	.052	.288
R²	0,27		
N	44		

* Eenzijdig significant voor $\alpha = 0,05$

De regressie coëfficiënt laat zien dat 27% van de variantie te verklaren is door de getoetste variabelen ($R^2 = 0,27$). Deze verklarende variantie is sterk (Cohen, 1988: in Field, 2013, p. 958). Uit deze resultaten blijkt dat de allocatievoorkeuren bijna significant verschillen tussen respondenten die VKS-informatie en VKS+ informatie gezien hebben. Het voorspelde verschil in keuze van VKS+ is -2,348 ten opzichte van VKS ($\beta = -2,348$; $t(35) = -1,948$; $p < .1$). Dit verschil is echter niet significant op het traditionele alphaniveau van 0,05, maar wel significant voor een alphaniveau van 0,1. Tevens blijkt dat de allocatievoorkeuren verschillen tussen de respondenten die VKS+ informatie en BLS-informatie gezien hebben. Het voorspelde verschil in keuze van BLS is 1,773 ten opzichte van VKS+ ($\beta = 1,773$; $t(35) = 1,797$; $p < .1$). Dit verschil is echter niet significant op het traditionele alphaniveau van 0,05, maar wel significant voor een alphaniveau van 0,1. Ook hierbij komt dat hypothese h2 een eenzijdige hypothese is. Hierdoor kan de p -waarde door twee worden gedeeld, omdat de p -waardes .059 en .081 het significantie niveau aangeven van een tweezijdige hypothese (Gravetter & Wallnau, 2013). Zowel het verschil tussen VKS+ en VKS als tussen VKS+ en BLS is eenzijdig dus significant. Tevens blijkt een significant verschil tussen coalitie of oppositie respondenten ($t(36) = -2,089$; $p < 0,05$) en de politieke oriëntatie ($t(36) = 1,841$; $p < 0,1$). De overige variabelen hebben geen significante invloed op het gemeten resultaat.

Een voorwaarde voor een regressie analyse om goed te kunnen werken is dat de coëfficiënten normaal zijn verdeeld. Dat is voor de coëfficiënten bij vignette 2 het geval (zie hiervoor bijlage E)

Door deze resultaten wordt zichtbaar dat deels in lijn met de hypothese, de gemiddelde keuze-score van de VKS+ groep eenzijdig significant lager is dan die van VKS en BLS. De gemiddelde keuze-score van de BLS-groep is niet significant lager dan die van de VKS-groep. Hypothese 2: *Wanneer een keuze voor een kapitaalverstrekking voorligt kiezen respondenten met VKS+ en BLS informatie in tegenstelling tot VKS respondenten voor de mogelijkheid met het minste risico, wordt verworpen.*

H3: Wanneer een operationele keuze wordt voorgelegd kiezen respondenten met VKS en VKS+ informatie in tegenstelling tot BLS respondenten vaker voor de keuze die op korte termijn het voordeligst lijkt.

In tabel 22 zijn de gemiddelde scores op de allocatiekeuzes te zien. Een lagere score betekent in dit resultaat een voorkeur voor het verlagen van het budget met 6% per jaar. Een hogere score betekent een voorkeur voor het verlagen van het budget van 25% in een keer. Een voorkeur voor optie 1 betekent dat er in totaal meer wordt bezuinigd.

Tabel 22 gemiddelde scores op allocatievoorkeuren vignette 3

	VKS groep	VKS+ groep	BLS groep
--	-----------	------------	-----------

Gemiddelde (μ)	5,67	3,81	4,12
Standaarddeviatie (σ)	3,14	3,35	2,71

De gemiddelde keuzescores verschillen in vignette 3 vanuit de VKS groep respectievelijk 1,86 en 1,55 met de VKS+ groep en BLS groep. Om te toetsen of de verschillen tussen de experimentele groepen significant zijn, voer ik een F-toets (ANOVA) uit. De verschillen tussen de drie experimentele groepen zijn op basis van deze toets niet significant, $F(8, 36) = 0,826$, $p = .585$.

Ook in deze F-toets blijkt geen significant resultaat. Daarom wordt ook hier een lineaire regressie analyse uitgevoerd om voor de invloed van controlevariabelen te modereren. Uit de regressietabel (tabel 23) blijkt dat door rekening te houden met de variabelen *geslacht*, *financiële kennis*, *politieke oriëntatie*, *partijpositie*, *respondentpositie* en *leeftijd* ook geen significant verschil tussen de experimentele groepen meetbaar is.

Tabel 23: meervoudige regressie analyse, afhankelijke variabele: allocatie-score vignette 3, constante factor: groep VKS

	Vignette 3		
	β	Std. Error	p-waarde (2-zijdig)
(Constant)	4.824	5.591	.394
Groep VKS+	-1.989	1.418	.169
Groep BLS	-1.839	1.404	.199
Financiële kennis	.115	.617	.853
Politieke oriëntatie	-.082	.224	.717
Coalitie/oppositie	-.411	1.140	.721
Kenmerk	1.285	1.515	.402
Geslacht	-1.525	1.065	.161
Leeftijd	.039	.063	.540
R²	0,155		
N	45		

Uit deze resultaten blijkt dat de allocatievoorkeuren verschillen tussen respondenten die VKS-informatie en VKS+ informatie gezien hebben. Het voorspelde verschil in keuze van VKS+ is -1,989 ten opzichte van VKS ($\beta = -1,989$; $t(36) = 1,402$; $p = 0,169$). Dit verschil is echter niet significant. Tevens blijkt dat de allocatievoorkeuren verschillen tussen de respondenten die VKS-informatie en BLS-informatie gezien hebben. Het voorspelde verschil in keuze van BLS is -1,839 ten opzichte van VKS ($\beta = -1,839$; $t(36) = -1,310$; $p = 0,199$). Dit verschil is echter ook niet significant.

Een voorwaarde voor een regressie analyse om goed te kunnen werken is dat de coëfficiënten normaal zijn verdeeld. Dat is voor de coëfficiënten bij vignette 3 het geval (zie bijlage E).

Door deze resultaten wordt zichtbaar dat alleen de VKS groep een hogere gemiddelde keuze-score heeft dan BLS, maar dit verschil is niet significant. Hypothese 3: *Wanneer een operationele keuze wordt voorgelegd kiezen respondenten met VKS en VKS+ informatie in tegenstelling tot BLS respondenten vaker voor de keuze die op korte termijn het voordeligst lijkt, wordt niet verworpen.*

5.5 Antwoord op empirische deelvraag

In het theoretisch kader is een antwoord geformuleerd voor ieder van de theoretische deelvragen, waarna in dit hoofdstuk alle hypothesen zijn verworpen. Op basis van deze resultaten kan ook een antwoord worden geformuleerd op de empirische deelvraag: *Wat is de invloed van informatiebeschikbaarheid op allocatievoorkeuren van Tweede Kamerleden?*

Uit het experimentele surveyexperiment blijkt in twee van de drie cases dat de beschikbaarheid van informatie een significante invloed heeft gehad op de allocatievoorkeuren van de respondenten. Dit zijn de cases waarin over een kapitaaluitgave werd besloten op basis van de getoonde vermogensinformatie en waarin het verstrekken van een geld centraal stond op basis van risico-informatie. Uit het derde vignette bleek geen significante invloed van informatie op allocatievoorkeuren. Op basis van deze resultaten kan worden gesteld dat vermogensinformatie en risico-informatie van invloed is op de allocatievoorkeuren van de respondenten. In de vignetten verklaarde de informatiebeschikbaarheid respectievelijk 16,5% en 27% van de allocatievoorkeuren ($R^2 = 0,165$ en $R^2 = 0,27$). Dit is een middelsterk en een sterk verklarende variantie (Cohen, 1988: in Field, 2013, p. 958).

Wanneer een besluit voorligt waarin vermogensinformatie of risico-informatie voorkomt, dan leidt het informatieverval tussen de stelsels voor een verschil in allocatievoorkeuren. Over de invloed van andere informatiebronnen op allocatievoorkeuren is op basis van de resultaten geen uitspraak te doen.

6. Conclusie en discussie

6.1 Conclusie

In dit onderzoek wordt antwoord gegeven op de hoofdvraag: *Hoe beïnvloeden interventies met verschillende beschikbaarheid van informatie de allocatievoorkeuren van Tweede Kamerleden?* Nu een antwoord is gegeven op de drie theoretische deelvragen, de empirische deelvraag en op de hypothesen, kan een antwoord worden geformuleerd op deze hoofdvraag.

Financiële informatiebeschikbaarheid is het systeem wat ten dienste staat aan het verschaffen van kennis en inzicht in financiën. De vijf informatiedimensies; vermogensinformatie, exploitatie-informatie, juridische informatie, risico-informatie en sturingsinformatie vormen gezamenlijk het concept informatiebeschikbaarheid. Op basis van de beschikbare literatuur over deze verschillende dimensies is een brug geslagen naar de drie onderzochte boekhoudstelsels. Tussen de boekhoudstelsels was met name veel verschil zichtbaar op de vermogensinformatie, risico-informatie en sturingsinformatie.

De literatuur over allocatievoorkeur leidde tot een indeling in twee verschillende perspectieven op allocatievoorkeuren. Enerzijds bestaat er de rationele voorkeur, waarbij alle beschikbare informatie wordt gebruikt en gekozen wordt voor de meest doelmatige en doeltreffende optie. Anderzijds geeft een omvangrijke hoeveelheid onderzoek vanuit een sociaalpsychologische optiek kritiek op het rationele perspectief. Deze theorieën zijn samengebracht onder het anti-rationele perspectief.

Op basis van de gesignaleerde verschillen in informatiebeschikbaarheid en de koppeling met de twee perspectieven op allocatievoorkeuren zijn de hypothesen van dit onderzoek geformuleerd. Om een antwoord op de empirische deelvraag en de hypothesen te geven is een experimentele vignettenstudie uitgevoerd onder Kamerleden en fractiemedewerkers.

Uit de analyse op de empirische data vanuit de vignettenstudie blijkt dat de verschillen in beschikbaarheid van informatie significante invloed hebben op de allocatievoorkeuren van Tweede Kamerleden en hun medewerkers. In de drie vignetten zijn drie verschillende dimensies van informatiebeschikbaarheid getoetst. Uit vignette 1 blijkt dat de getoonde vermogensinformatie voor 16,5% het gemeten verschil in allocatievoorkeuren verklaart. Uit vignette 2 blijkt dat de getoonde risico-informatie voor 27% het gemeten verschil in allocatievoorkeuren verklaart. Verder blijkt dat in vignette 3, 15,5% van het gemeten verschil in allocatievoorkeuren te verklaren is vanuit de getoonde sturingsinformatie, echter is dit verschil niet significant.

Het gemeten significante verschil vanuit de vermogensinformatie was het grootst tussen de stelsels VKS en BLS. Dit betekent dat bij besluiten waarin vermogensinformatie een rol speelt, zoals bij kapitaaluitgaven, Tweede Kamerleden andere besluiten nemen op basis van een VKS dan op basis van een BLS. De richting van het significante verschil is echter opvallend. De respondenten met BLS-vermogensinformatie hadden een voorkeur voor de keuze die op lange termijn duurder was dan de andere keuzemogelijkheid. De respondenten met VKS-vermogensinformatie hadden juist een voorkeur voor de op langere termijn goedkopere optie, zonder dat zij direct inzicht hadden in de totale lasten van de investering.

Tussen de stelsels VKS+ en BLS is eveneens een significant verschil vanuit vermogensinformatie gemeten. Ondanks dat VKS+ inzicht had in de meerjarenramingen, was het verschil in voorkeur met BLS nog steeds significant. Ook hier was de richting van het significante verschil tegendraads ten opzichte van de verwachting op basis van de theorie. De BLS respondenten kozen hier niet voor de rationeel logische voorkeur.

Het gemeten significante verschil vanuit risico-informatie was het grootst tussen de stelsels VKS en VKS+. Dit betekent dat bij besluiten waarin risico-informatie een rol speelt, zoals bij een besluit over geldverstrekking, Tweede Kamerleden andere besluiten nemen op basis van een VKS dan op basis van een VKS+. De VKS+ respondenten hadden binnen deze vignette een voorkeur voor de mogelijkheid met het minste risico: een lening.

Tussen de stelsels VKS+ en BLS is eveneens een significant verschil vanuit risico-informatie gemeten. Dit betekent dat bij besluiten waarin risico-informatie een rol speelt, Tweede Kamerleden andere besluiten nemen op basis van een VKS+ en op basis van een BLS. De BLS respondenten hadden binnen deze vignette, in tegenstelling tot de theoretische verwachting een voorkeur voor de garantstelling. De garantstelling was risicovoller dan de lening.

In de derde vignette is het verschil tussen de groepen op basis van sturingsinformatie vormgegeven. Hierin waren wel verschillen tussen de groepen meetbaar, maar die waren niet significant. De resultaten op sturingsinformatie kunnen dan ook niet worden meegenomen in de beantwoording van de hoofdvraag.

Concluderend blijkt uit dit onderzoek dat significante verschillen op allocatievoorkeuren zijn gemeten bij vermogensinformatie en risico-informatie. Het informatieverschil op vermogen zorgt voor een significant andere voorkeur tussen enerzijds het baten-lastenstelsel en anderzijds het verplichtingen-kasstelsel en het verplichtingen-kasstelsel inclusief extra-comptabele informatie. Het informatieverschil op risico's zorgt ook voor een significant verschil in allocatievoorkeuren tussen de groepen. In een verplichtingen-kasstelsel inclusief extra-comptabele informatie wordt een andere voorkeur gevormd dan in een 'pure' verplichtingen-kasstelsel en een baten-lastenstelsel. Een belangrijke nuance bij de interpretatie van deze conclusie is dat de grootste limitatie uit dit onderzoek de responshoogte is. Door een steekproef van 48 respondenten zijn de resultaten niet zomaar te generaliseren.

6.2. Discussie

In het discussiehoofdstuk worden de resultaten van dit onderzoek geïnterpreteerd, wordt op de methode geflecteerd, worden suggesties gedaan voor verder onderzoek en aanbevelingen gedaan voor de praktijk. Het hoofdstuk is opgedeeld in een inhoudelijk deel en een methodologisch onderdeel.

6.2.1 Inhoudelijke discussie

Zoals in het resultatenhoofdstuk en de conclusie is te lezen, zijn de resultaten deels in lijn met de hypothesen. Bij het besluit over een kapitaaluitgave in vignette 1 zijn significante verschillen te zien tussen de drie onderzochte groepen. Voornamelijk het verschil tussen VKS en BLS springt in het oog en is tweezijdig significant. De resultaten zijn daarmee in lijn met de verwachtingen die volgen op het theoretisch kader en de hypothesen. Hierbij is de richting van het resultaat echter wel opvallend. Hypothese 1 is geformuleerd op basis van het rationaliteitsperspectief en verwacht dat de extra hoeveelheid vermogensinformatie er toe zal leiden dat BLS-respondenten een voorkeur hebben voor de goedkoopste keuze op lange

termijn. Uit de resultaten blijkt echter het tegenovergestelde. De respondenten met meer vermogensinformatie als gevolg van een BLS, hebben een voorkeur voor de anti-rationele mogelijkheid. Een mogelijke verklaring voor deze voorkeur wordt gegeven door Hensher. Hij toont empirisch aan dat hoe meer onderdelen (en dus hoe meer informatie) binnen een keuzealternatief wordt gegeven, hoe groter de kans dat respondenten die informatie negeren of over het hoofd zien (Hensher, 2006, p. 874). Op basis van deze theorie zorgt meer informatie niet voor een rationelere voorkeur, maar juist voor een antiorationelere voorkeur. Dit biedt een mogelijke verklaring voor de gevonden resultaten.

Bij het besluit waarin risico-informatie een belangrijke rol speelde, in vignette 2, zijn eenzijdig significante resultaten gevonden tussen de VKS+ groep enerzijds en de VKS groep en BLS groep anderzijds. Deze vignette is opgezet om het verschil tussen VKS en VKS+ te benadrukken en dit is ook terug te zien in het resultaat. In tegenstelling tot de hypothese koos de BLS groep gemiddeld vaker voor het geven van een risicovolle garantstelling dan de VKS+ groep. Dit is mogelijk te verklaren omdat binnen BLS ook informatie zichtbaar was over de risicobeheersing. Deze risicobeheersing vond plaats door het treffen van een risicovoorziening. Deze informatie was niet zichtbaar in een VKS of VKS+. In de VKS groep was helemaal geen informatie zichtbaar over risico's en dat verklaart mogelijk de voorkeur voor de garantstelling. Ook deze vignette maakt duidelijk dat het verschil in informatie bij een financieel besluit zorgt voor een andere allocatievoorkeur van de respondenten.

Tevens werd binnen het tweede vignette op twee plekken een significante relatie gevonden in de controlevariabelen. De variabele coalitie/oppositie en de variabele politieke oriëntatie vormden een significant verschil voor de allocatievoorkeuren. Binnen de politieke oriëntatie betekent dit dat hoe rechtser de oriëntatie, hoe groter de voorkeur voor een garantstelling. Bij de variabele coalitie/oppositie betekent dit dat respondenten die onderdeel zijn van de coalitie een voorkeur hebben voor het verstrekken van de lening.

Bij het besluit op basis van sturingsinformatie over de operationele bezuiniging op IND in vignette 3 zijn geen significante verschillen tussen de onderzoeksgroepen gevonden. Er zijn wel verschillen gemeten, maar niet significant. De verwachting dat respondenten uit de VKS en VKS+ groep een keuze zouden maken die op de korte termijn voordelig lijkt, is dan ook niet uitgekomen. Een verklaring voor dit resultaat zou kunnen zijn dat de manipulatie binnen deze vignette niet groot genoeg is. De manipulatie richtte zich op het verschil in sturingsinformatie. Binnen VKS en VKS+ waren de cijfers voor de aankomende vier jaar inzichtelijk, bij BLS voor de volle termijn van 10 jaar. De termijn van 10 jaar is echter niet enorm lang en daardoor konden de VKS en VKS+ respondenten vrij gemakkelijk een realistische inschatting maken van de uitgaven en kosten op de 6 niet zichtbare jaren.

Met de resultaten van de verschillende vignettes kan gesteld worden dat deze voor een deel wel en voor een deel niet in lijn zijn met de hypothese richting. Met dit onderzoek is daarmee aangetoond dat in sommige gevallen de beschikbare informatie uit boekhoudstelsels invloed heeft op de allocatievoorkeuren van Kamerleden en fractiemedewerkers. Deze resultaten kennen echter hun methodologische beperkingen door keuzes die zijn gemaakt in het onderzoeksdesign. In de volgende paragraaf wordt stilgestaan bij de implicaties van de methodologie op de resultaten.

6.2.2 Methodologische discussie

In dit onderzoek zijn op verschillende momenten methodologische keuzes gemaakt die invloed hebben op de interpretatie van de gevonden resultaten. Het onderzoeksdesign van surveyexperimenten heeft hierin zoals beschreven in het methodehoofdstuk verschillende

voor- en nadelen. In deze paragraaf sta ik stil bij de beperkingen die deze keuzes met zich meebrengen.

6.2.2.1 Het gebruik van hypothetische cases

In dit onderzoek is gebruik gemaakt van hypothetische cases, waarbij het de vraag is of de resultaten die hieruit voortkomen representatief zijn voor de keuzes die de respondenten in 'het echt' ook gemaakt zouden hebben. Het is namelijk een veelgehoorde kritiek op surveyexperimenten dat de situaties en daarmee ook de resultaten te kunstmatig zijn. Op verschillende manieren is geprobeerd om de situaties zo realistisch mogelijk te maken. Enerzijds heb ik de selectie van cases in afstemming met financiële experts op rijksniveau gemaakt. Zij zijn als experts bij Dienst Analyse en Onderzoek, de Algemene Rekenkamer en het Ministerie van Financiën een belangrijke klankbord geweest in de zoektocht naar een balans tussen uitvoerbaarheid van de cases en het realiteitsgehalte. Anderzijds heb ik ook met twee personen uit de doelpopulatie afgestemd om situaties te nemen die interessant genoeg zijn voor de respondenten om zich over te buigen, maar ook een hoog realiteitsgehalte hebben. Daarnaast zijn de situaties door de respondenten ook als realistisch beoordeeld, ondanks de simplificatie en de beperkte ruimte voor context.

De werkelijkheid waarin Kamerleden in afstemming en voorbereiding van hun fractiemedewerkers keuzes maken die effect hebben op het beleid van Nederland is complex. Deze werkelijkheid is door de beperkte tijd die respondenten willen besteden aan een onderzoek en de beperkte hoeveelheid aan informatie die wenselijk is in een vragenlijst, versimpeld. Hierdoor is vanzelfsprekend relevante context verloren gegaan. Zo is er geen rekening gehouden met de timing van de besluiten, met de politieke context, zijn niet alle mogelijke vormen van financiële besluiten voorgelegd en is daarnaast gekozen voor een beperkte hoeveelheid aan cases. Ondanks deze beperkingen zijn de cases zo realistisch als voor dit onderzoek en de specifieke methode mogelijk was.

6.2.2.2 Moeizame responsverzameling

In het methodehoofdstuk is te lezen hoe het proces van dataverzameling is verlopen en welke verschillende stappen hierbij zijn gezet om te komen tot de uiteindelijk bruikbare hoeveelheid respons van 48. Dit proces verliep moeizaam. Nadat de survey werd uitgezet door middel van een brief van twee Kamerleden gericht aan alle Kamerleden en hun medewerkers, waren er na een week slechts 15 volledige responses aanwezig. Nadat het onderzoek twee weken heeft opengestaan, heeft 15,3% van de doelpopulatie gereageerd (61 van de vermoedelijk 400). Deze responsratio is vrij laag. Ondanks de vele instrumenten om de populatie te bereiken en ondanks de interne toegang tot de populatie is dit een interessante bevinding op zich. Een deel van de lage hoeveelheid aan bruikbare data is te verklaren door het aantal personen wat de vragenlijst niet heeft afgemaakt ligt op 13. Door de vragen toegankelijker te maken en de gebruikte cases minder moeilijk, had dit aantal wellicht verlaagd kunnen worden. Het grootste probleem lijkt echter te komen doordat de respondenten niet bereikt konden worden, ondanks de interne toegang. Uit persoonlijk contact met een fractiemedewerker bij een van de fracties, bleek bijvoorbeeld, dat de ambtelijk secretaris van de fractie, ondanks een herhaling, het onderzoek niet had doorgezet aan de Leden en medewerkers. Een andere uitdaging kan de bereidheid van de populatie zijn om de tijd te nemen voor deelname.

Hieruit blijkt dat de doelpopulatie een moeilijk te bereiken onderzoeksgroep is, voor in ieder geval het uitvoeren van kwantitatief onderzoek. De randvoorwaarden konden in mijn ogen weinig beter worden georganiseerd dan uiteindelijk is gelukt door de hulp binnen de

organisatie van de Tweede Kamer. Een factor die hierin wellicht een rol heeft gespeeld is die van het Coronavirus. Doordat zowel de Kamerleden als fractiemedewerkers als ikzelf vanuit huis moesten werken, was het niet mogelijk om persoonlijk contact te leggen met de populatie. Langslopen bij fractiekamer, het aansluiten bij relevante vergaderingen en daarmee het creëren van draagvlak voor het onderzoek was hierdoor niet mogelijk. Ik raad onderzoekers die in het vervolg onderzoek willen doen binnen dezelfde populatie dan ook aan om een afweging te maken tussen betrouwbaarheid en uitvoerbaarheid. Onderzoek onder Kamerleden maken de resultaten een stuk betrouwbaarder, maar het maakt de uitvoering ook een stuk ingewikkelder. Wellicht gelden deze beperkingen door het gebruik van een andere onderzoeksmethode niet en is uitvoering van een kwalitatief onderzoek, waarbij de respons minder hoog hoeft te zijn, beter uitvoerbaar.

Doordat de respons op een magere voldoende uit is gekomen, zijn de resultaten van het onderzoek minder betrouwbaar en generaliseerbaar dan bij een hogere steekproef het geval zou zijn geweest. De onzekerheidsmarges van de statistieken zijn daardoor hoger en er dient opgepast te worden met al te sterke conclusies over de resultaten. Om de resultaten te verifiëren zal aanvullend onderzoek nodig zijn, zodat de conclusies nader onderzocht kunnen worden.

6.3 Wetenschappelijke en maatschappelijke opbrengst

De wetenschappelijke opbrengst van dit onderzoek ligt naast de empirische data ook op de conceptualisering van de theorie onder 3.1. Hierbij heb ik een eerste poging gedaan op het concept informatiebeschikbaarheid te conceptualiseren, om vervolgens te operationaliseren naar de verschillende boekhoudstelsels. Dit is nog niet eerder gedaan. Hieruit heb ik geleerd dat veel wetenschappelijk onderzoek zich richten op de vraag wat de voor en de nadelen zijn van het gebruik van een bepaald stelsel en zich niet richten op wat informatiebeschikbaarheid in boekhoudstelsels precies is en waar het onderscheid exact in zit. Hierdoor is het onduidelijk welke informatieaspecten binnen de boekhoudstelsels exact voor de ervaren voor- en nadelen zorgen. Met dit onderzoek is daar voor vermogensinformatie, exploitatie-informatie, risico-informatie, juridische informatie en sturingsinformatie een theoretische stap in gezet. Voor vermogensinformatie en risico-informatie geldt dat hiervoor ook een empirische stap is gezet. Deze vijf dimensies van informatiebeschikbaarheid zijn een eerste stap naar een stevigere conceptualisering van informatiebeschikbaarheid. Hiervoor is het nodig dat ook de overige dimensies empirisch worden getoetst en het onderzoek wordt gerepliceerd. Hierdoor kan de betrouwbaarheid van het concept worden gemeten.

Een tweede wetenschappelijke opbrengst van dit onderzoek is de structurering van het concept allocatievoorkeuren naar twee perspectieven. Door de mogelijke voorkeuren te structureren naar een rationeel en een anti-rationeel perspectief, werd het mogelijk om verwachtingen op de uitkomsten te formuleren. Echter is de theoretische hoeveelheid onderzoek onder het anti-rationele perspectief zo groot en divers dat een verdere uitsplitsing van dit perspectief niet zou misstaan. Binnen de scope van deze scriptie was dit niet mogelijk, maar verdient wel een aanbeveling voor vervolgonderzoek.

Overigens biedt de literatuur over gedragspsychologie die in dit onderzoek wordt gebruikt ook bijzonder interessante mogelijkheden binnen andere domeinen van publiek management. Deze theorieën kunnen een mooie aanvulling vormen in de opkomende bestuurskundige interesse in het domein van nudging.

De maatschappelijke opbrengst van dit onderzoek ligt met name op het bevestigen van de relevantie van een aantal maatschappelijke bewegingen. Op basis van dit onderzoek is geen oordeel te vellen over de mate waarin de verschillende stelsels voorzien in voldoende, tijdige of goede beleidsinformatie. Wat wel duidelijk wordt op basis van de empirische resultaten is dat de discussie rondom een overgang naar een baten-lastenstelsel bij het rijk een relevante discussie is. Dit onderzoek geeft empirische ondersteuning op de visie dat de keuze voor een boekhoudstelsel invloed heeft op de keuzes die volgen op boekhoudinformatie. Hierdoor onderstrepen de resultaten van dit onderzoek het belang en noodzaak van het debat over de keuze van een stelsel.

Tevens onderstrepen de resultaten het maatschappelijk belang voor de uitvoering van de baten-lastenpilots die onder begeleiding van het Ministerie van financiën op dit moment uitgevoerd worden bij het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat en het Ministerie van Defensie. De resultaten uit dit onderzoek hebben specifiek betrekking op de invloed van vermogensinformatie. Binnen de twee genoemde pilots staat met name vermogensinformatie ook centraal.

De theoretische opbrengsten van dit onderzoek tonen wel aan dat de hoeveelheid en reikwijdte van informatie in een baten-lastenstelsel over het algemeen het grootst is. Met deze opbrengsten kunnen in de toekomst ook nieuwe pilots worden gevormd die op andere informatiedimensies betrekking hebben dan op vermogensinformatie. Tevens biedt de conceptualisering van informatiebeschikbaarheid de mogelijkheid om de discussie tussen verplichtingen-kasstelsel en baten-lastenstelsel over specifiekere onderdelen te voeren.

Op basis van de theoretische en empirische resultaten van het onderzoek raad ik de Tweede Kamer en de minister van Financiën aan om actiever de verkenningen van het baten-lastenstelsel te inventariseren. Start meer pilots met baten-lasteninformatie en start met de staatsbalans. Daarmee wordt een groot nadelig effect van het eventueel implementeren van een BLS deels weggenomen en is meer vermogensinformatie beschikbaar om besluitvorming op te baseren.

Literatuur

15e Studiegroep Begrotingsruimte. (2016, juni). *Van saldosturing naar stabilisatie*. <https://www.rijksbegroting.nl/system/files/g/15e-rapport-studiegroep-begrotingsruimte-van-saldosturing-naar-stabilisatie.pdf>

Adviescommissie Verslaggevingsstelsel rijksoverheid (AVRo). (2017, maart). *Baten en lasten geherwaardeerd: Voor- en nadelen van verdere toevoeging van batenlasteninformatie*. https://www.eerstekamer.nl/overig/20170331/baten_en_lasten_geherwaardeerd/document3/f=/vkd2fxlulpzf.pdf

Andriani, Y., Kober, R., & Ng, J. (2010). Decision usefulness of cash and accrual information: public sector managers' perceptions. *Australian Accounting Review*, 20(2), 144-153.

Agnew, J. R., & Szykman, L. R. (2005). *Asset allocation and information overload: The influence of information display, asset choice, and investor experience*. *The Journal of Behavioral Finance*, 6(2), 57-70.

Aguinis, H., & Bradley, K. J. (2014). *Best practice recommendations for designing and implementing experimental vignette methodology studies*. *Organizational Research Methods*, 17(4), 351-371.

Algemene Rekenkamer (2003). *Begroting en Verantwoording in Balans: Het Batenlastenstelsel voor de Rijksoverheid*. Den Haag: SDU.

Algemene Rekenkamer. (2016, juni). *Inzicht in publiek geld*. <https://www.rekenkamer.nl/publicaties/rapporten/2016/07/13/inzicht-in-publiek-geld>

Algemene Rekenkamer. (2016a, maart). *Begrotingsreserves, Het opzij zetten van geld als begrotingsinstrument*. <https://www.rekenkamer.nl/publicaties/rapporten/2016/03/24/begrotingsreserves>

Algemene Rekenkamer. (2018, september). *Zicht op extra geld kabinet-Rutte III*. <https://www.rekenkamer.nl/publicaties/rapporten/2018/09/26/zicht-op-extra-geld-kabinet-rutte-iii>

Algemene Rekenkamer. (2018). *Visie Algemene Rekenkamer op de kabinetsreactie op het rapport 'Baten en lasten geherwaardeerd'*. Geraadpleegd van <https://www.rekenkamer.nl/publicaties/kamerstukken/2018/04/05/visie-algemene-rekenkamer-op-de-kabinetsreactie-op-het-rapport-%E2%80%98baten-en-lasten-geherwaardeerd%E2%80%99>

Atzmüller, C., & Steiner, P. M. (2010). Experimental vignette studies in survey research. *Methodology*.

Bandy, G. (2014). *Financial management and accounting in the public sector*. Routledge.

Barbara McNeil, Stephen G. Pauker, Harold C. Sox Jr. en Amos Tversky (1982); 'On the Elicitation of Preferences for Alternative Therapies', *New England Journal of Medicine* 306 1259-62.

Barberis, N., & Thaler, R. (2003). A survey of behavioral finance. *Handbook of the Economics of Finance*, 1, 1053-1128.

Barton, A. (2004), "How to Profit from Defense: A Study in the Misapplication of Business Accounting to the Public Sector in Australia", *Financial Accountability and Management*, Vol. 20, No. 3, pp. 281-304.

Begroting en verantwoording in balans, Het baten-lastenstelsel voor de rijksoverheid, Algemene Rekenkamer, TK2002-2003, 28860, nr. 2

Bellanca, S., Cultrera, L., & Vermeylen, G. (2015). Analysis of Public Accounting Systems in the European Union. *Research in World Economy*, 6(3), 23.

Benartzi and Thaler Benartzi, S., & Thaler, R. H. (1995). Myopic loss aversion and the equity premium puzzle. *The quarterly journal of Economics*, 110(1), 73-92.

Bergmann, A. (2012). The influence of the nature of government accounting and reporting in decision-making: Evidence from Switzerland. *Public Money & Management*, 32(1), 15-20.

Beschikbaar. (2020). In *Van Dale uitgevers* (2020). Geraadpleegd van <https://www.vandale.nl/zoeken/o/zoeken.do>

Blom-Hansen, J.; Morton, R.; & Serritzlew, S. (2015). Experiments in public management research. *International Public Management Journal*, 18(2), 151-170.

Bolman, L. G., & Deal, T. E. (2013). *Reframing organizations: Artistry, choice, and leadership*. John Wiley & Sons.

Bouwman, R., & Grimmelhuijsen, S. (2016). Experimental public administration from 1992 to 2014: a systematic literature review and ways forward. *International Journal of Public Sector Management*, 29 (2): 110-131.

Bovens, M. A. P. 't Hart, P. & van Twist, MJW (2012). *Openbaar bestuur. Beleid, organisatie en politiek*.

Breeman, G., van Noort, W., & Rutgers, M. (2015). *De bestuurlijke kaart van Nederland*. Bussum, Nederland: Uitgeverij Coutinho.

Bruns, W. J. (1968). Accounting information and decision-making: some behavioral hypotheses. *The Accounting Review*, 43(3), 469-480.

Bryman, A. (2012). *Social research methods*. Oxford University Press.

Budding, T., Grossi, G., & Tagesson, T. (Eds.). (2014). *Public sector accounting*. Routledge.

Bureau Onderzoek en Rijksuitgaven (BOR). (2015). De macht en kracht van het budgetrecht: Het budgetrecht van de Tweede Kamer: Ontwikkelingen en verbeteringsmogelijkheden (Kamerstuk II 2014/15, 33 670, nr 11). Geraadpleegd van <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-489100.pdf>

Burkens, M.C., Kummeling, H. R. B. M., Vermeulen, B. P., Widdershoven, R. J. G. M. (2012). *Beginnelsen van de democratische rechtsstaat*. Nederland, Deventer: Kluwer.

Buylen, B. and Christiaens, J. (2013), "Politics by Numbers? An Exploration of Councillors' Apparent Use of Financial Information During the Budget Discussion in Flemish Municipal Councils", Working Paper Series Faculty of Economics and Business Administration. <http://hdl.handle.net/1854/LU-4084221>

Calvert, R. L. (1985). The value of biased information: A rational choice model of political advice. *The Journal of Politics*, 47(2), 530-555.

Camerer, C., Loewenstein, G. and Rabin, M. (2003) *Advances in Behavioral Economics*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Caperchione, E. (2006). The new public management: A perspective for finance practitioners. Position paper federation of European accountants. Debating international developments in new public financial management.

Carnegie, G. and West, B. (2005), "Making Accounting Accountable in the Public Sector", *Critical Perspective on Accounting*, Vol. 16, pp. 905-928.

Centraal planbureau (CPB). (z.d.). *Ramingen FAQ | CPB.nl*. Geraadpleegd op 1 mei 2020, van <https://www.cpb.nl/ramingen-faq>

Coleman, J. (1973) *The Mathematics of Collective Action*. London: Heinemann.

Comptabiliteitswet 2016 (2917, 22 maart). Geraadpleegd van <https://wetten.overheid.nl/BWBR0039429/2020-01-01>

Cook, K.S. (1977) 'Exchanges and Power in Networks of Interorganizational Relations', *Sociological Quarterly*, 18(1).

Da Silva Nogueira, S. P., & Jorge, S. M. F. (2017). The perceived usefulness of financial information for decision making in Portuguese municipalities. *Journal of Applied Accounting Research*.

Department of Public Expenditure and Reform (DPR). (2019, 21 oktober). Government moves to modernise public financial reporting and accounting. Geraadpleegd op 17 maart 2020, van <https://www.gov.ie/en/news/cb7e1c-government-moves-to-modernise-public-financial-reporting-and-account/>

Eigenraam, C. J. J., Koopmans, C., Tang, P. J., & Verster, A. C. P. (2000). Evaluatie van infrastructuurprojecten: leidraad voor kosten-baten analyse (p. 219). Centraal Planbureau.

Erlebacher, A. (1977). Design and analysis of experiments contrasting the within-and between-subjects manipulation of the independent variable. *Psychological Bulletin*, 84(2), 212.

Fowler Jr, F. J., & Fowler, F. J. (1995). *Improving survey questions: Design and evaluation*. Sage.

Garcia, M. J. R. (2013). Financial education and behavioral finance: new insights into the role of information in financial decisions. *Journal of Economic Surveys*, 27(2), 297-315.

Gazendam, H. W. (1999). Financiële informatiesystemen (Deel 2). In *Overheidsmanagement: praktijkgids voor overheidsorganisaties en non-profit instellingen*. Samsom.

Gerritsen, E. (2003) 'Scenario's voor de weerstandscapaciteit', in: B&G, mei/juni 2003, 30e jaargang, nr. 5, uitgave nv Bank Nederlandse Gemeenten en Vereniging van Nederlandse Gemeenten

Gravetter, F. J., & Wallnau, L. B. (2013). *Statistics for the behavioral sciences*, London: Thomson Wadsworth.

Grossi, G. and Reichard, C. (2009), "The Limited Use of Financial Data for Governmental Decision Making – an Exploratory Study with Reference to Germany and Italy, in 12th Biennial Comparative International Governmental Accounting Research (CIGAR) Conference – New Challenges for Public Sector Accounting, May, Modena.

Guthrie, J. (1998). Application of accrual accounting in the Australian public sector– rhetoric or reality. *Financial accountability & management*, 14(1), 1-19.

Hallerbach, W., & Spronk, J. (2002). A multidimensional framework for financial– economic decisions. *Journal of Multi-Criteria Decision Analysis*, 11(3), 111-124.

Harrison, W., Horngren, C., Thomas, B., & Suwardy, T. (2013). *Financial accounting: International financial reporting standards (Global ed.)*. Harlow: Pearson.

Heath, A. (1976) *Rational Choice and Social Exchange*. Cambridge: Cambridge University Press.

Hensher, D. A. (2006). How do respondents process stated choice experiments? Attribute consideration under varying information load. *Journal of applied econometrics*, 21(6), 861-878.

Hepworth, N. (2003). Preconditions for successful implementation of accrual accounting in central government. *Public Money & Management*, 23(1), 37-44.

Homans, G. (1961) *Social Behaviour: Its Elementary Forms*. London: Routledge and Kegan Paul.

Hoogendoorn, M. (2001). Voorzichtig met voorzieningen. *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, 75, 290.

IFAC and CIPFA. (2018, 5 november). International Public Sector Financial Accountability Index: 2018. Geraadpleegd op 17 maart 2020, van <https://www.ifac.org/knowledge-gateway/supporting-international-standards/publications/international-public-sector-financial-accountability-index-2018-status-report>

IFAC PSC (2002), *Handbook of International Public Sector Accounting Pronouncements* (2003 ed., International Federation of Accountants, New York).

Informatie. (2020). In *Van Dale uitgevers* (2020). Geraadpleegd van <https://www.vandale.nl/zoeken/o/zoeken.do>

IPSASB – International Public Sector Accounting Standards Board (2014), *The Conceptual Framework for General Purpose Financial Reporting by Public Sector Entities*, IFAC, New York.

IPSASB. (2019). *2019 HANDBOOK OF INTERNATIONAL PUBLIC SECTOR ACCOUNTING PRONOUNCEMENTS* (2019de editie). International Public Sector Accounting Standards Board. <https://www.ipsasb.org/publications/2019-handbook-international-public-sector-accounting-pronouncements>

Jagalla, T., Becker, S. D., & Weber, J. (2011). A taxonomy of the perceived benefits of accrual accounting and budgeting: evidence from German states. *Financial Accountability & Management*, 27(2), 134-165.

Janis, I. L., & Mann, L. (1977). *Decision making: A psychological analysis of conflict, choice, and commitment*. Free press.

Jervis, Robert (1976). *Perception and Misperception in International Politics*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Jilke, S., Olsen, A. L., Tummers, L. G., & Grimmelikhuijsen, S. G. (2016a). Gedragsbestuurskunde: combineren van inzichten uit de bestuurskunde en de psychologie. *Bestuurskunde*, 25(3), 9-16.

Jilke, S.; Van de Walle, S.; & Kim, S. (2016b). Generating usable knowledge through an experimental approach to public administration. *Public Administration Review*, 76(1), 69-72.

Johan Bouma, Frank den Butter en Bart Wissink (2002). *PERSPECTIEVEN OP MILIEURISICO'S*. Wetenschappelijke raad voor het regeringsbeleid, Den Haag.

Kahneman, D. (2012). *Ons feilbare denken: thinking, fast and slow*. Business Contact.

Kahneman, D., Knetsch, J. L., & Thaler, R. H. (1990). Experimental tests of the endowment effect and the Coase theorem. *Journal of political Economy*, 98(6), 1325-1348.

Kahneman, D., Slovic, S. P., Slovic, P., & Tversky, A. (Eds.). (1982). *Judgment under uncertainty: Heuristics and biases*. Cambridge university press.

Kam, C.A., Koopmans, L., & Wellink, A.H.E.M. (2015). *Overheidsfinanciën*. Groningen, Nederland: Noordhoff uitgevers.

King, P. S. (2013). Moderators/Moderating Factors. *Encyclopedia of Behavioral Medicine*, 1256-1258.

Kober, R., Lee, J., & Ng, J. (2010). Mind your accruals: perceived usefulness of financial information in the Australian public sector under different accounting systems. *Financial Accountability & Management*, 26(3), 267-298.

Krosnick, J. A. (1991). Response strategies for coping with the cognitive demands of attitude measures in surveys. *Applied cognitive psychology*, 5(3), 213-236.

Kwon, Y. K. (1989). Accrual versus cash-basis accounting methods: An agency-theoretic comparison. *Journal of Accounting and Public Policy*, 8(4), 267-281.

López, A. and Caba, C. (2004), "The Relevance of Spanish Local Financial Reporting to Credit Institution Decisions. An Empirical Study", *The International Journal of Public Sector Management*, Vol. 17, No 2, pp. 118-135.

Lucas, A. (2002). *Het risicobegrip vanuit het perspectief van de financiële economie en kansberekening*. Wetenschappelijke raad voor het regeringsbeleid, prof. mr. M. Scheltema voorzitter WRR.

Mack, J. (2004), *An Investigation of the Information Requirements of Users of Australian Public Sector Financial Reports*, Unpublished PhD Thesis. Brisbane: Queensland University of Technology.

March, J. G., & Simon, H. A. (1958). *Organizations*.

Margetts, H.Z. (2011). Experiments for public management research. *Public Management Review*, 13 (2):189-208.

Masini, A., & Menichetti, E. (2012). The impact of behavioural factors in the renewable energy investment decision making process: Conceptual framework and empirical findings. *Energy Policy*, 40, 28-38.

McCaffery, E. J., & Baron, J. (2003). The Humpty Dumpty blues: Disaggregation bias in the evaluation of tax systems. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 91(2), 230-242.

Metcalfe, A., Sanderson, K. (2020). Is cash still king? Maximising the benefits of accrual information in the public sector. Acca & IFAC.

Milieu en Natuur Planbureau (MNP), & van Wezel, A. P. (2007). Maatschappelijke Kosten-Baten-Analyse van de Nederlandse bodemsaneringsoperatie. MNP.

Ministerie van Financiën . (2007, 2 juli). Regeling departementale begrotingsadministratie 2007. Geraadpleegd van <https://wetten.overheid.nl/BWBR0022250/2014-07-01>

Ministerie van financiën . (2018). *Rijkbegrotingsvoorschriften*. <https://rbv.minfin.nl/2018/bijlagen/garanties>

Ministerie van Financiën. (2020, 24 april). *Begroting 2020 flink negatief bijgesteld: een eerste beeld*. Nieuwsbericht | Rijksoverheid.nl. <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2020/04/24/begroting-2020-flink-negatief-bijgesteld-een-eerste-beeld>

Moretti, D., & Youngberry, T. (2018). Getting added value out of accruals reforms. *OECD Journal on Budgeting*, 18(1), 114-166.

Nasi, G. and Steccolini, I. (2008), "Implementation of Accounting Reforms: An Empirical Investigation into Italian Local Governments", *Public Management Review*, Vol. 10, No 2, pp. 175-196.

Nelson, R. R. (2009). An evolutionary theory of economic change. harvard university press.

Novemsky, N., Dhar, R., Schwarz, N., & Simonson, I. (2007). Preference fluency in choice. *Journal of marketing research*, 44(3), 347-356.

Olders, E. A. M. (1995). De toepassing van dimensie-analyse op financieel-administratieve systemen. *Maandblad Voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, 69, 468.

Olson, O., J. Guthrie and C. Humphrey (1997), *Global Warning: International Financial Management Changes* (Bergen, Norway: Cappelan Akademisk Forlag, forthcoming).

Oppenheimer, D. M., Meyvis, T., & Davidenko, N. (2009). Instructional manipulation checks: Detecting satisficing to increase statistical power. *Journal of experimental social psychology*, 45(4), 867-872.

Paulsson, G. (2006). Accrual accounting in the public sector: experiences from the central government in Sweden. *Financial Accountability & Management*, 22(1), 47-62.

- Pina, V.; Torres, L. and Yetano, A. (2009), "Accrual Accounting in EU Local Governments: One Method, Several Approaches", *European Accounting Review*, Vol. 18, No 4, pp. 765-807.
- Pollitt, C. and Bouckaert, G. (2011), *Public Management Reform: A Comparative Analysis – New Public Management, Governance, and the Neo-Weberian State*. OUP Oxford.
- Rabin, M. (1998). Psychology and economics. *Journal of economic literature*, 36(1), 11-46.
- Reginato, E. (2008), *Local Government Accountability in European Continental and Anglo-Saxon Counties: an International Comparison*, in Jorge, S. (Ed) *Implementing Reforms in Public Sector Accounting*. Coimbra: Coimbra University Press.
- Renn, O. (1998) 'Three decades of risk research: accomplishments and new challenges', *Journal of risk research*, nr.1: 49-71.
- Rijksoverheid. (2014). Miljoenennota 2015. Geraadpleegd van https://www.rijksbegroting.nl/2015/voorbereiding/miljoenennota,kst199383_8.html
- Schillemans, T., & De Vries, G. (2016). De homo psychologicus op het schip van staat: Gedragkennis in bestuur en beleid. *Bestuurskunde*, 25(3), 3-8.
- Scott, J. (2000). Rational choice theory. *Understanding contemporary society: Theories of the present*, 129, 671-85.
- Shadish, W. R., Cook, T. D., & Campbell, D. T. (2002). *Experimental and quasi-experimental designs for generalized causal inference*/William R. Shadish, Thomas D. Cook, Donald T. Campbell. Boston: Houghton Mifflin,.
- Sharma, S., Durand, R. M., & Gur-Arie, O. (1981). Identification and Analysis of Moderator Variables. *Journal of Marketing Research*, 18(3), 291.
- Shefrin, H. (2002). *Beyond greed and fear: Understanding behavioral finance and the psychology of investing*. Oxford University Press on Demand.
- Shiller, R. J. (2003). From efficient markets theory to behavioral finance. *Journal of economic perspectives*, 17(1), 83-104.
- Shleifer, A. (2000). *Inefficient markets: An introduction to behavioural finance*. OUP Oxford.
- Simon, H. A. (1947). *Administrative behavior; a study of decision-making processes in administrative organization*.
- Simon, H. A. (1955). A behavioral model of rational choice. *The quarterly journal of economics*, 69(1), 99-118.

Slovic, Paul, et al., 2002. The affect heuristic. In: Thomas GILOVICH, Dale GRIFFIN, and Daniel KAHNEMAN, eds. *Heuristics and Biases: The Psychology of Intuitive Judgment*. Cambridge University Press, pp. 397–420.

Sneller & Snels (2018). Verslag rapporteurs verslaggevingsstelsel rijksoverheid. Tweede Kamer der Staten Generaal

Sónia Paula da Silva Nogueira Susana Margarida Faustino Jorge , (2017)," The perceived usefulness of financial information for decision-making in Portuguese municipalities: the importance of internal control ", *Journal of Applied Accounting Research*, Vol. 18 Iss 1

Soons, M. A. (2001). Ervaringen met het baten-lastenstelsel bij de rijksoverheid. *Maandblad Voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, 75, 142.

Stanovich, K. E., & West, R. F. (2000). Individual differences in reasoning: Implications for the rationality debate?. *Behavioral and brain sciences*, 23(5), 645-665.

Thaler, R. H. (1993). *Advances in Behavioral Finance* (Russell Sage Foundation, New York, NY).

The Public Sector Committee (PSC). (1996). Perspectives on accrual accounting. *International Federation of Accountants*, 1996(3). Geraadpleegd van <https://www.ifac.org/system/files/publications/files/no-3-perspectives-on-acc.pdf>

Tversky, A., & Kahneman, D. (1992). Advances in prospect theory: Cumulative representation of uncertainty. *Journal of Risk and uncertainty*, 5(4), 297-323.

Tweede Kamer, vergaderjaar 2008–2009, 28 737, nr. 17

Tweede Kamer, vergaderjaar 2014–2015, 33 326, nr. 5

Van Der Hoek, P. M. (2005). From cash to accrual budgeting and accounting in the public sector: The Dutch experience. *Public Budgeting & Finance*, 25(1), 32-45.

Van Thiel, S. (2014). *Research methods in public administration and public management: an introduction*. Routledge.

Vany, S. (2010), Prioritizing PFM reforms. World Bank blog (26 May).

Visser, A. (2018). *Arno Visser: Rijk moet boekhouden volgens baten-lastenstelsel*. <https://www.elsevierweekblad.nl/nederland/achtergrond/2018/01/arno-visser-rijk-moet-boekhouden-volgens-baten-lastenstelsel-573300/>

Visser, A. (2020, 20 mei). *Toespraak door Arno Visser aan de Tweede Kamer op Verantwoordingsdag 2020* [Toespraak Arno Visser in de Tweede Kamer]. Den Haag, Nederland. <https://www.rekenkamer.nl/publicaties/toespraken/2020/05/20/toespraak-arno-visser-in-tweede-kamer>

Volkskrant. (2019, 10 september). *Overheid kocht honderden kostbare meubels die al staatsbezit waren.* de Volkskrant. <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/overheid-kocht-honderden-kostbare-meubels-die-al-staatsbezit-waren~beg6dc20/?referer=https%3A%2F%2Fwww.google.nl%2>

Wijnen, P. D. W. (2020, 12 maart). *Hoekstra kan zo 90 miljard euro in de coronacrisis steken.* NRC. <https://www.nrc.nl/nieuws/2020/03/12/hoekstra-kan-zo-90-miljard-euro-in-de-coronacrisis-steken-a3993645#:~:text=Privacy%2Dinstellingen%20Notificaties-,Hoekstra%20kan%20zo%2090%20miljard%20euro%20in%20de%20coronacrisis%20steken,ligt%20omogen%20ze%20helemaal%20leeg.>

Yamamoto, K. (2008), What Matters in Legislators' Information Use for Financial Reporting? The Case of Japan, in Jorge, S. (Ed) Implementing Reforms in Public Sector Accounting, Coimbra: Coimbra University Press.

Bijlagen

Bijlage A. Onderzoeksvignetten

Vignette 1, VKS

U krijgt als Kamerlid een keuze voorgelegd om de digitale veiligheid bij de Tweede Kamer te verbeteren door het aanschaffen van een nieuw ICT-systeem (hardware en software). U moet kiezen tussen een van de twee mogelijkheden. Er is geen kwaliteitsverschil tussen de mogelijkheden. Er zijn nog geen verplichtingen aangegaan.

- Systeem ICTIX gaat naar verwachting 10 jaar mee. De aanschafprijs is € 5 miljoen. De jaarlijkse onderhoudskosten zijn € 50.000 per jaar. Na 5 jaar dient er een grote update te worden gedaan, dit kost vermoedelijk zo'n € 500.000.

Aanschaf ICTIX					
Soort	Jaar T	Jaar T+1	Jaar T+2	Jaar T+3	Toelichting
Aanschaf	€ 5.000.000				5 miljoen aanschafwaarde
Jaarlijks onderhoud		€ 50.000	€ 50.000	€ 50.000	50.000 onderhoudsuitgave

- Systeem DIGIX gaat naar verwachting 5 jaar mee. De aanschafprijs is € 3 miljoen. De jaarlijkse onderhoudskosten zijn € 50.000 per jaar. Een grote update is niet nodig.

Aanschaf DIGIX					
Soort	Jaar T	Jaar T+1	Jaar T+2	Jaar T+3	Toelichting
Aanschaf	€ 3.000.000				3 miljoen aanschafwaarde
Jaarlijks onderhoud		€ 50.000	€ 50.000	€ 50.000	50.000 onderhoudsuitgave

Geef op de volgende schaal uw keuzevoorkeur aan:

Vignette 2 VKS

Door de coronacrisis is extra geld nodig voor de Caribische landen van het Koninkrijk. Er is € 180 miljoen nodig om de gevolgen behapbaar te houden. Er zijn twee mogelijkheden om financiële bijstand te verlenen.

- De Nederlandse Rijksoverheid verstrekt een lening van € 180 miljoen tegen 1% rente.
 - De lening is aflossingsvrij en wordt afgelost na 10 jaar
 - De lening loopt voor 10 jaar

Uitgeven nieuwe lening					
Soort	Jaar T	Jaar T+1	Jaar T+2	Jaar T+3	Toelichting
Uitgave lening	€ 180.000.000				
Ontvangen rente	€ 1.800.000	€ 1.800.000	€ 1.800.000	€ 1.800.000	1,8 mln. is 1% van 180 mln.

- De Nederlandse Rijksoverheid staat voor € 180 miljoen garant voor leningen die de Caribische landen van het Koninkrijk zelf kunnen aantrekken.
 - De garantstelling geldt voor 10 jaar
 - Door de garantstelling ontvangt Nederland 1% risicopremie per jaar, dit is een premie die wordt betaald aan Nederland als vergoeding voor het risico

Garantstelling					
Soort	Jaar T	Jaar T+1	Jaar T+2	Jaar T+3	Toelichting
Ontvangen risicopremie	€ 1.800.000	€ 1.800.000	€ 1.800.000	€ 1.800.000	1,8 mln. is 1% van 180 mln.

Geef op de volgende schaal uw keuzevoorkeur aan:

Vignette 3 VKS

U krijgt als Kamerlid een keuze voorgelegd over het budget van de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND). In de Rijksdienst moet bezuinigd worden; ook IND moet hier een aandeel in leveren. Daarvoor zijn twee opties. Laat in uw afweging alleen de kennis voor aankomende tien jaar meespelen.

- Het budget van 300 miljoen wordt aankomende 10 jaar met 6% per jaar verlaagd.

Bezuiniging IND				
Soort	Jaar T	Jaar T+1	Jaar T+2	Jaar T+3
Uitgave	€ 300.000.000	€ 282.000.000	€ 265.080.000	€ 249.175.200
Toelichting	Oorspronkelijk budget	-6% t.o.v. jaar T	-6% t.o.v. jaar T +1	-6% t.o.v. jaar T +2

- Het budget van 300 miljoen wordt per volgend jaar verlaagd met 25% voor de aankomende 10 jaar.

Bezuiniging IND				
Soort	Jaar T	Jaar T+1	Jaar T+2	Jaar T+3
Uitgave	€ 300.000.000	€ 225.000.000	€ 225.000.000	€ 225.000.000
Toelichting	Oorspronkelijk budget	-25% t.o.v. jaar T		

Geef op de volgende schaal uw keuzevoorkeur aan:

Vignette 1 VKS+

U krijgt als Kamerlid een keuze voorgelegd om de digitale veiligheid bij de Tweede Kamer te verbeteren door het aanschaffen van een nieuw ICT-systeem (hardware en software). U moet kiezen tussen een van de twee mogelijkheden. Er is geen kwaliteitsverschil tussen de mogelijkheden. Er zijn nog geen verplichtingen aangegaan. Volgens de meerjarenramingen is er aankomende 4 jaar voldoende budget voor een van de twee mogelijkheden.

- Systeem ICTIX gaat naar verwachting 10 jaar mee. De aanschafprijs is € 5 miljoen. De jaarlijkse onderhoudskosten zijn € 50.000 per jaar. Na 5 jaar dient er een grote update te worden gedaan, dit kost vermoedelijk zo'n € 500.000.

Aanschaf ICTIX					
Soort	Jaar T	Jaar T+1	Jaar T+2	Jaar T+3	Toelichting
Aanschaf	€ 5.000.000				5 miljoen aanschafwaarde
Jaarlijks onderhoud		€ 50.000	€ 50.000	€ 50.000	50.000 onderhoudsuitgave

- Systeem DIGIX gaat naar verwachting 5 jaar mee. De aanschafprijs is € 3 miljoen. De jaarlijkse onderhoudskosten zijn € 50.000 per jaar. Een grote update is niet nodig.

Aanschaf DIGIX					
Soort	Jaar T	Jaar T+1	Jaar T+2	Jaar T+3	Toelichting
Aanschaf	€ 3.000.000				3 miljoen aanschafwaarde
Jaarlijks onderhoud		€ 50.000	€ 50.000	€ 50.000	50.000 onderhoudsuitgave

Geef op de volgende schaal uw keuzevoorkeur aan:

Vignette 2 VKS+

Door de coronacrisis is extra geld nodig voor de Caribische landen van het Koninkrijk. Er is € 180 miljoen nodig om de gevolgen behapbaar te houden. Er zijn twee mogelijkheden om financiële bijstand te verlenen.

- De Nederlandse Rijksoverheid verstrekt een lening van € 180 miljoen tegen 1% rente. De rente die Nederland daar zelf over betaalt is 0,5%.
 - De lening is aflossingsvrij en wordt afgelost na 10 jaar
 - De lening loopt voor 10 jaar
 - Inclusief de aanvullende lening van € 180 miljoen zijn de totale uitstaande leningen aan de Caribische landen van het Koninkrijk 1 miljard. Deze lening vormt daarmee 18% van het totaal aan uitstaande leningen
 - De gemiddelde rente die op de overige uitstaande leningen wordt ontvangen is 1%

Uitgeven nieuwe lening					
Soort	Jaar T	Jaar T+1	Jaar T+2	Jaar T+3	Toelichting
Uitgave lening	€ 180.000.000				
Ontvangen rente	€ 1.800.000	€ 1.800.000	€ 1.800.000	€ 1.800.000	1,8 mln. is 1% van 180 mln.

- De Nederlandse Rijksoverheid staat voor € 180 miljoen garant voor leningen die de Caribische landen van het Koninkrijk zelf kunnen aantrekken.
 - De garantstelling geldt voor 10 jaar
 - Door de garantstelling ontvangt Nederland 1% risicopremie per jaar, dit is een premie die wordt betaald aan Nederland als vergoeding voor het risico
 - Uit de verliesgegevens van het verleden blijkt dat het risico dat de garantstelling betaald dient te worden 40% is. Er bestaat hiermee 40% kans dat Nederland € 180 miljoen dient te betalen

Garantstelling					
Soort	Jaar T	Jaar T+1	Jaar T+2	Jaar T+3	Toelichting
Ontvangen risicopremie	€ 1.800.000	€ 1.800.000	€ 1.800.000	€ 1.800.000	1,8 mln. is 1% van 180 mln.

Geef op de volgende schaal uw keuzevoorkeur aan:

Vignette 3 VKS+

U krijgt als Kamerlid een keuze voorgelegd over het budget van de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND). In de Rijksdienst moet bezuinigd worden; ook IND moet hier een aandeel in leveren. Daarvoor zijn twee opties. Met beide opties zijn er voldoende middelen voor de geraamde uitgaven.

Laat in uw afweging alleen de kennis voor aankomende tien jaar meespelen.

- Het budget van 300 miljoen wordt aankomende 10 jaar met 6% per jaar verlaagd.

Bezuiniging IND				
Soort	Jaar T	Jaar T+1	Jaar T+2	Jaar T+3
Uitgave	€ 300.000.000	€ 282.000.000	€ 265.080.000	€ 249.175.200
Toelichting	Oorspronkelijk budget	-6% t.o.v. jaar T	-6% t.o.v. jaar T +1	-6% t.o.v. jaar T +2

- Het budget van 300 miljoen wordt per volgend jaar verlaagd met 25% voor de aankomende 10 jaar.

Bezuiniging IND				
Soort	Jaar T	Jaar T+1	Jaar T+2	Jaar T+3
Uitgave	€ 300.000.000	€ 225.000.000	€ 225.000.000	€ 225.000.000
Toelichting	Oorspronkelijk budget	-25% t.o.v. jaar T		

Geef op de volgende schaal uw keuzevoorkeur aan:

Vignette 1 BLS

U krijgt als Kamerlid een keuze voorgelegd om de digitale veiligheid bij de Tweede Kamer te verbeteren door het aanschaffen van een nieuw ICT systeem (hardware en software). U moet kiezen tussen een van de twee mogelijkheden. Er is geen kwaliteitsverschil tussen de mogelijkheden. Er zijn nog geen verplichtingen aangegaan.

- Systeem ICTIX gaat naar verwachting 10 jaar mee. De aanschafprijs is € 5 miljoen. De jaarlijkse onderhoudskosten zijn € 50.000 per jaar. Na 5 jaar dient er een grote update te worden gedaan, dit kost vermoedelijk zo'n € 500.000. Volgens de meerjarenramingen is er aankomende 4 jaar voldoende budget om de uitgaven te dekken. Ook wordt de waarde van het systeem volledig afgeschreven in 10 jaar tijd, dit kost jaarlijks € 500.000. De kosten voor de grote update na 5 jaar worden in de resterende 5 jaar afgeschreven.

Aanschaf ICTIX				
jaar	soort	uitgaven	Kosten	Toelichting
T	Aanschaf	€ 5.000.000		
T+ 1 t/m T+ 5	jaarlijks onderhoud	€ 50.000	€ 550.000	Afschrijving (500.000) + 50.000 (jaarlijks regulier onderhoud)
T+6	jaarlijks onderhoud + update	€ 550.000	€ 650.000	Afschrijving aanschaf (500.000)+ afschrijving update (100.000) + jaarlijks regulier onderhoud (50.000)
T+ 7 t/m T+ 10	jaarlijks onderhoud	€ 50.000	€ 650.000	Uitgaven en kosten zijn per jaar
Totaal		€ 6.000.000	€ 6.000.000	Jaarlijks gemiddelde kosten: 600.000

Balansweergave aanschaf ICTIX											
Soort	Einde jaar T	T+1	T+2	T+3	T+4	T+5	T+6	T+7	T+8	T+9	T+10
Boekwaarde ICTIX	€ 5 mln.	€ 4,5 mln.	€ 4 mln.	€ 3,5 mln.	€ 3 mln.	€ 2,5 mln.	€ 2,4 mln.	€ 1,8 mln.	€ 1,2 mln.	€ 0,6 mln.	€ 0
Afschrijving	0	€ 0,5	€ 0,5	€ 0,5	€ 0,5	€ 0,5	€ 0,6	€ 0,6	€ 0,6	€ 0,6	€ 0,6
Toelichting	In jaar T+ 6: restant jaar T+5 (2.500.000) - afschrijving (500.000) + update (500.000) - afschrijving update (100.000) Vanaf jaar T+ 7: afschrijving 500.000 + afschrijving update (100.000)										

- Systeem DIGIX gaat naar verwachting 5 jaar mee. De aanschafprijs is € 3 miljoen. De jaarlijkse onderhoudskosten zijn € 50.000 per jaar. Groot onderhoud is niet nodig. Volgens de meerjarenramingen is er aankomende 4 jaar voldoende budget om de uitgaven te dekken. Ook wordt de waarde van het systeem volledig afgeschreven in 5 jaar tijd, dit kost jaarlijks € 600.000.

Aanschaf DIGIX				
jaar	soort	uitgaven	Kosten	Toelichting
T	Aanschaf	€ 3.000.000		
T+ 1	jaarlijks onderhoud	€ 50.000	€ 650.000	Afschrijving (600.000) + 50.000 (jaarlijks regulier onderhoud)
T+ 2	jaarlijks onderhoud	€ 50.000	€ 650.000	-
T+ 3	jaarlijks onderhoud	€ 50.000	€ 650.000	-
T+ 4	jaarlijks onderhoud	€ 50.000	€ 650.000	-
T+ 5	jaarlijks onderhoud	€ 50.000	€ 650.000	-
Totaal		€ 3.250.000	€ 3.250.000	Jaarlijks gemiddelde kosten: 650.000

Balansweergave aanschaf DIGIX						
Soort	Einde jaar T	T+1	T+2	T+3	T+4	T+5
Boekwaarde DIGIX	€3 mln.	€ 2,4 mln.	€ 1,8 mln.	€ 1,2 mln.	€ 0,6 mln.	€ 0
Afschrijving	0	€ 0,6	€ 0,6	€ 0,6	€ 0,6	€ 0,6

Geef op de volgende schaal uw keuzevoorkeur aan:

Vignette 2 BLS

Door de coronacrisis is extra geld nodig voor de Caribische landen van het koninkrijk. Er is € 180 miljoen nodig om de gevolgen behapbaar te houden. Er zijn twee mogelijkheden om financiële bijstand te verlenen.

- De Nederlandse Rijksoverheid verstrekt een lening van € 180 miljoen tegen 1% rente. De rente die Nederland daar zelf over betaalt is 0,5%.
 - De lening is aflossingsvrij en wordt afgelost na 10 jaar
 - De lening loopt voor 10 jaar
 - Inclusief de aanvullende lening van € 180 miljoen zijn de totale uitstaande leningen aan de Caribische landen van het koninkrijk 1 miljard. Deze lening vormt daarmee 18% van het totaal aan uitstaande leningen
 - De gemiddelde rente die op de overige uitstaande leningen wordt ontvangen is 1%
 - Indien de terugbetalingscapaciteit van de landen niet voldoende herstelt, dienen de leningen na 10 jaar verlengt te worden

Ontvangsten en kosten uitgeven nieuwe lening					
jaar	soort	ontvangsten	kosten	uitgaven	Toelichting
T	Lening			€ 180.000.000	
T+1 t/m T+10	Rente	€ 1.800.000	€ 900.000		Jaarlijks 1,8 mln. is 1% van 180 mln. 0,9 mln. is 0,5 % van 180 mln.
T+10	Aflossing	€ 180.000.000			
Totaal		€ 198.000.000	€ 9.000.000	€ 180.000.000	Totale ontvangsten en kosten na 10 jaar

Balansweergave lening											
Soort	T	T+1	T+2	T+3	T+4	T+5	T+6	T+7	T+8	T+9	T+10
Activa											
Uitstaande vordering	€ 180 mln.	€ 180 mln.	€ 180 mln.	€ 180 mln.	€ 180 mln.	€ 180 mln.	€ 180 mln.	€ 180 mln.	€ 180 mln.	€ 180 mln.	€ 0 mln.
Kas		+ € 0,9 mln.	+ € 0,9 mln.	+ € 0,9 mln.	+ € 0,9 mln.	+ € 0,9 mln.	+ € 0,9 mln.	+ € 0,9 mln.	+ € 0,9 mln.	+ € 0,9 mln.	€ 180 mln.
Passiva											
Eigen vermogen		+ € 0,9 mln.	+ € 0,9 mln.	+ € 0,9 mln.	+ € 0,9 mln.	+ € 0,9 mln.	+ € 0,9 mln.	+ € 0,9 mln.	+ € 0,9 mln.	+ € 0,9 mln.	€ 180 mln.
Eigen schulden	€ 180 mln.	€ 180 mln.	€ 180 mln.	€ 180 mln.	€ 180 mln.	€ 180 mln.	€ 180 mln.	€ 180 mln.	€ 180 mln.	€ 180 mln.	€ 0
Toelichting	Om het risico af te dekken dat Nederland de garantstelling van € 180 miljoen moet betalen, wordt een voorziening getroffen ter hoogte van 10% van het bedrag.										

- De Nederlandse Rijksoverheid staat voor € 180 miljoen garant voor leningen die de Caribische landen van het koninkrijk zelf kunnen aantrekken.
 - De garantstelling geldt voor 10 jaar
 - Door de garantstelling ontvangt Nederland 1% risicopremie per jaar, dit is een premie die wordt betaald aan Nederland als vergoeding voor het risico.
 - Uit de verliesgegevens van het verleden blijkt dat het risico dat de garantstelling betaald dient te worden 40% is. Er bestaat hiermee 40% kans dat Nederland € 180 miljoen dient te betalen. Hiervoor wordt een voorziening van € 72 miljoen getroffen om dit risico af te dekken.

Ontvangsten en kosten garantstelling			
jaar	soort	ontvangsten	Toelichting
T+1 t/m T+10	Risicopremie	€ 1.800.000	Jaarlijkse inkomsten uit risicopremie: 1,8 mln. is 1% van 180 mln.
Totaal		€ 18.000.000	Totale ontvangsten na 10 jaar

Balansweergave garantstelling										
Soort	T+1	T+2	T+3	T+4	T+5	T+6	T+7	T+8	T+9	T+10
Voorziening garantstelling	€ 72 mln.	€ 72 mln.	€ 72 mln.	€ 72 mln.	€ 72 mln.	€ 72 mln.	€ 72 mln.	€ 72 mln.	€ 72 mln.	€ 72 mln.
Toelichting	Om het risico af te dekken dat Nederland de garantstelling van € 180 miljoen moet betalen, wordt een voorziening getroffen ter hoogte van 40% van het bedrag.									

Geef op de volgende schaal uw keuzevoorkeur aan:

Vignette 3 BLS

U krijgt als Kamerlid een keuze voorgelegd over het budget van de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND). In de Rijksdienst moet bezuinigd worden; ook IND moet hier een aandeel in leveren. Daarvoor zijn twee opties. Met beide opties zijn er voldoende middelen voor de geraamde uitgaven. Laat in uw afweging alleen de kennis voor aankomende tien jaar meespelen.

- Het budget van 300 miljoen wordt aankomende 10 jaar met 6% per jaar verlaagd.

Bezuiniging IND			
jaar	soort	uitgaven	Toelichting
T	Uitgaven	€ 300.000.000	Oorspronkelijk structureel bedrag
T+ 1	Uitgaven	€ 282.000.000	-6% t.o.v. jaar 0
T+ 2	Uitgaven	€ 265.080.000	-6% t.o.v. jaar 1
T+ 3	Uitgaven	€ 249.175.200	-6% t.o.v. jaar 2
T+ 4	Uitgaven	€ 234.224.688	-6% t.o.v. jaar 3
T+ 5	Uitgaven	€ 220.171.207	-6% t.o.v. jaar 4
T+ 6	Uitgaven	€ 206.960.934	-6% t.o.v. jaar 5
T+ 7	Uitgaven	€ 194.543.278	-6% t.o.v. jaar 6
T+ 8	Uitgaven	€ 182.870.682	-6% t.o.v. jaar 7
T+ 9	Uitgaven	€ 171.898.441	-6% t.o.v. jaar 8
T+ 10	Uitgaven	€ 161.584.534	-6% t.o.v. jaar 9
Totaal		€ 2.468.508.964	Totale uitgaven in jaar T t/m T+ 10

- Het budget van 300 miljoen wordt per volgend jaar verlaagd met 25% voor de aankomende 10 jaar.

Bezuiniging IND			
jaar	soort	uitgaven	Toelichting
T	Uitgaven	€ 300.000.000	Oorspronkelijk structureel bedrag
T+ 1	Uitgaven	€ 225.000.000	-25% t.o.v. jaar 0
T+ 2 t/m T+ 10	Uitgaven	€ 225.000.000	Per jaar
Totaal		€ 2.550.000.000	Totale uitgaven in jaar T t/m T+ 10

Geef op de volgende schaal uw keuzevoorkeur aan:

Voorafgaand aan het beantwoorden van de vignetten

Controle vragen

- Hoeveel financiële kennis heeft u, naar eigen inschatting, in het algemeen?
 - o Zeer beperkt – Zeer veel (5 punts Likert)
- In de politiek wordt soms gesproken over links en rechts. Wanneer u denkt aan uw eigen positie waar zou u uzelf plaatsen op de schaal?
 - o Links – midden – rechts (10 punts schaal)
- Is uw fractie in het parlement onderdeel van de oppositie of de coalitie?
 - o Coalitie
 - o Oppositie
- Bent u Kamerlid of ondersteuner van een fractie?
 - o Kamerlid
 - o Fractieondersteuner

Na het beantwoorden van de casegerichte vragen

Demografische vragen

- Wat is uw geslacht? (man/vrouw/anders)
- Wat is uw geboortjaar (open)
- Wat is uw hoogst behaalde opleidingsniveau?
 - o Basisonderwijs
 - o VMBO, HAVO-, VWO-onderbouw, MBO-1
 - o HAVO, VWO, MBO-2, -3 of -4
 - o HBO- of WO-bachelor
 - o HBO-, WO-master, doctor
 - o Onbekend

Feedbackvragen

- Geef aan in hoeverre u het eens bent met de volgende stellingen
 - o Ik kon mij inleven in de voorgestelde situatie (1-5 schaal)
 - o Ik heb de besluiten zoals voorgelegd wel eens moeten maken, dan wel voorbereiden (1-5 schaal)
- Licht hieronder uw antwoord op bovenstaande vragen toe (optioneel en open)

Bijlage B – Privacyverklaring en debriefing

Beste deelnemer,

Hartelijk dank voor uw deelname aan dit onderzoek. Dit onderzoek wordt uitgevoerd in samenwerking tussen de Universiteit Utrecht en de Dienst Analyse en Onderzoek van de Tweede Kamer. Het onderzoek is bedoeld voor alle Kamerleden en fractiemedewerkers. Deze vragenlijst gaat over financiële besluitvorming in de Tweede Kamer. Tijdens het doorlopen van deze vragenlijst wordt u gevraagd om driemaal een tekst en eventuele tabellen te lezen en op basis hiervan uw voorkeur aan te geven voor één van de twee keuzemogelijkheden. Afhankelijk van de hoeveelheid tijd die u nodig acht voor het interpreteren van de informatie kost de vragenlijst 8 tot 12 minuten. **Het wordt sterk aanbevolen de vragenlijst op een computer of laptop te maken.**

Voor dit onderzoek gebruik ik de privacyrichtlijnen vanuit de Universiteit Utrecht. Uw deelname aan dit onderzoek is geheel vrijwillig. De antwoorden die u geeft, zullen vertrouwelijk en anoniem behandeld worden. Ook zullen uw antwoorden alleen worden gebruikt voor analyses op groepsniveau. Andere data dan uw antwoorden, worden niet verzameld of opgeslagen. Mocht u nog vragen hebben of wilt u de resultaten van het onderzoek inzien? Dan kunt u contact opnemen met mij via dit mailadres: r.barendregt@tweedekamer.nl.

Alvast hartelijk dank voor uw deelname,
Remco Barendregt, stagiair Dienst Analyse en Onderzoek

Privacyverklaring

Hierbij verklaar ik als deelnemer dat ik akkoord ga met de gegeven informatie en dat ik behoor tot de groep 'Kamerlid' of 'Fractiemedewerker'. Mijn participatie aan dit onderzoek is geheel vrijwillig. Daarnaast ga ik akkoord met de voorwaarden over hoe de onderzoeksgegevens verzameld en verwerkt worden. Mijn gegevens kunnen geanonimiseerd en geanalyseerd in groepsverband worden gepubliceerd. Ik weet dat ik het behouden recht heb om te allen tijde mijn deelname te stoppen.

- Ja, ik ga akkoord met deelname aan deze studie
- Nee, ik ga niet akkoord met deelname aan deze studie (beëindig vragenlijst)

Debriefing

Hartelijk dank voor uw deelname aan dit onderzoek. In dit onderzoek werd de invloed van verschillende financiële informatie op uw keuzevoorkeuren onderzocht. Hiervoor is gebruik gemaakt van een experimenteel onderzoek, waarbij u informatie heeft gezien van een van de drie groepen. Uw antwoorden worden vergeleken met de antwoorden die de overige twee onderzoeksgroepen hebben gegeven, om zo een uitspraak te kunnen doen over de invloed van informatie op keuzes.

Indien u vragen, bezwaar of feedback heeft, kunt u mij bereiken op r.barendregt@tweedekamer.nl. Nogmaals hartelijk dank voor uw deelname.

Met vriendelijke groet,
Remco Barendregt

Bijlage C – Brief namens rapporteurs aan de Kamer

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

aan Kamerleden en hun (beleids)medewerkers

Postbus 20018
2500 EA Den Haag
Vaste commissie voor Financiën

Plein 2
2511 CR Den Haag
T 5505

datum 18 mei 2020
betreft Onderzoek naar financiële besluitvorming
pagina 1/1

Beste collega,

Gezamenlijk besluiten wij jaarlijks over de besteding van zo'n 300 miljard euro aan gemeenschapsgeld. Dat doen we primair op basis van de informatie die het kabinet aan ons beschikbaar stelt. Soms besluiten we in fases en doen we daar meerdere jaren over en soms besluiten we in amper twee weken over vele miljarden die direct worden uitgegeven. In alle gevallen moeten we ervan op aan kunnen dat we onze besluiten nemen op basis van betrouwbare en volledige informatie die ons zo goed mogelijk inzicht geeft in de gevolgen van onze keuzes.

Onder begeleiding van de Dienst Analyse en Onderzoek (DAO) en de Universiteit Utrecht doet masterstudent Remco Barendregt onderzoek naar financiële besluitvorming in de Tweede Kamer. Met dit onderzoek hopen wij waardevolle inzichten te verkrijgen in de wijze waarop wij als Kamerleden financiële keuzes maken. Wij vragen daarom alle Kamerleden en hun beleidsmedewerkers om deel te nemen aan dit onderzoek. Deelname kost slechts 8-12 minuten van uw tijd – een investering die wij u van harte aanbevelen.

U vindt de vragenlijst op https://survey.uu.nl/jfe/form/SV_6E9TzxNy05qtMW1. Wij hopen van harte op uw deelname aan dit onderzoek.

Met vriendelijke groet

Joost Sneller en Bart Snels
Rapporteurs Operatie Inzicht in Kwaliteit

Bijlage D – Nieuwsbericht op intranet

 Tweede Kamer | PLEIN2

 [Parlementair](#) [Organisatie](#) [Favorieten](#)

[HOME](#) [ORGANISATIE](#) [AMTSELIJKE ORGANISATIE](#) [MEDEDELINGEN](#)

[NEEM DEEL AAN ONDERZOEK FINANCIËLE BESLUITVORMING TWEDE KAMER](#)

Neem deel aan onderzoek financiële besluitvorming Tweede Kamer

Kamerleden Joost Sneller en Bart Snels nodigen Kamerleden en hun (beleids)medewerkers uit om deel te nemen aan onderzoek naar financiële besluitvorming in de Tweede Kamer. Het onderzoek wordt gedaan door masterstudent Remco Barendregt onder begeleiding van de Dienst Analyse en Onderzoek en de Universiteit Utrecht.

300 miljard euro
"Gezamenlijk besluiten wij jaarlijks over de besteding van zo'n 300 miljard euro aan gemeenschapsgeld. Dat doen we primair op basis van de informatie die het kabinet aan ons beschikbaar stelt. Met dit onderzoek hopen wij waardevolle inzichten te verkrijgen in de wijze waarop wij als Kamerleden financiële keuzes maken", aldus Sneller en Snels.

Vragenlijst
De vragenlijst vind je [hier](#). Het invullen neemt 8 tot 10 minuten in beslag en kan tot en met vrijdag 29 mei.

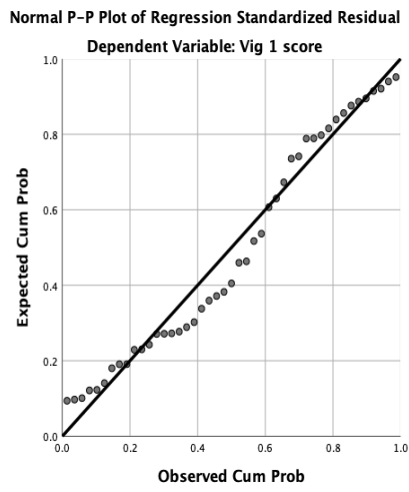
ZIE OOK

- [Home](#)
- [Parlementair](#)
- [Organisatie](#)

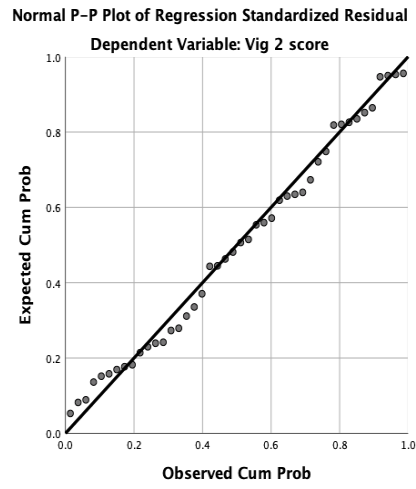

Bijlage E – Statistieken

P Plot vignette 1

P Plot vignette 2

P Plot vignette 3

